

2G
Jaunā Gaita

253

JŪNIJS 2008

VOL. LIII, No 2, ISSUE 253
JUNE 2008

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:
Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor & Business Manager:
Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarinis.net/JG>

Contributing Editors:
V. Avens, A. Liepiņa,
J. Silenieks, J. Slesers,
B. Sūrmane, I. Valdmāne,
L. Zaļkalne J. Žagariņš

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography and Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

53. GADAGĀJUMS, 2008. GADA JŪNIJS
2.(253) NUMURS

SATURS

- 1 PRĀTULA – Alvis Hermanis
- 2 DZEJA – Arvils Rumpēters, Baiba Bičole
- 8 Laima Kalniņa. Šonakt pāri zaļajai robežai
- 9 Vecmāmiņa, kas mīlēja briesmu stāstus
- 12 Irēne Avena. Vizmas Belševicas nozīme
- 16 Lidija Dombrovska. Dāvanas no dzimtenes
- 17 Tija Kārkle. Ceļa zīmes latviskai dvēselei
- 22 VĒSTURE – Franks Gordons. Reminiscences
- 24 Rolfs Ekmanis. Starptautiskie raidījumi
- 25 Haralds Norītis. Vasara
- 26 Edgars Jēriņš. Andersoni Gardensitijā
- 31 DIENASGRĀMATA – Alfreds Tauriņš.
Hochfeldā
- 34 INTERVIJA – Valters Nollendorfs. LOM
- 36 DRĀMA – Uldis Siliņš. Kalnā kāpējs
- 38 MŪZIKA – Helēna Gintere. Jaunā Karmena
- 40 Biruta Sūrmane. Gundaris Pone
- 41 MĀKSLA – V.A. Gleznu izstāde Filadelfijā
- 42 Gundega Cēbere. Laris Strunke akadēmijā
Anete Ivsiņa. Aizej tur, nezin kur...
- 43 Edgars Jēriņš. Bērni pie Dainas un Doila
- 44 Laura Cīrulis. Jumtu apveidi II
- 45 R.E. Par Edgaru Jēriņu
- 46 DAŽOS VĀRDOS – (bs), (ib) (fg) (re)
- 54 LAŠTĀJU VĒSTULES
- 54 Aina Sikсна. Pa Raiņa pēdām Pleskavā
- 56 KIBERKAMBARIS
- 58 GRĀMATAS
Juris Šlesers. Pārdzīvotā izdzīvošana
Astra Roze. Vai mīlas stāsti?
Ildze Krona. Apvāršņu grāmata
Biruta Sūrmane. Cilvēka bērns Jānis Streičs
Gundars Ķeniņš-Kings. Sapulces un
revolūcija
Ivars Antēns. Par pārlasītām grāmatām

IN THIS ISSUE – J.Ž.

Ilmāra Rumpētera vāks
Datormaketētājs Juris Žagariņš

Daļēji šis nr. iznāk ar KKE, PBLA & LNAK
atbalstu

Vienīgā vieta, kur [Latvija] vēl darbojas un tai ir vēl kāda jēga arī nākotnē, – tā ir kultūras un mākslas teritorija. Jeb virtuālā Latvija. Tur tai vienīgais pielietojums. Kā īpaši nokodēts šifrēts vēstījums, kuru izplata starp savējiem.[..] Tuvojas tā diena, kad mēs latviskumu lietosim tieši tāpat, kā to darīja latviešu trimdas emigrācija – ikdienā būdami parasti amerikāņi, par latviešiem viņi izjuta sevi tikai varbūt lasot grāmatas, pa vakariem piedaloties kora mēģinājumos vai satiekoties vietējā dramatiskā pulciņa izrādēs.

Alvis Hermanis

Jaunā Rīgas teātra režisors

Diena 2008.8.II

ARVILS RUMPĒTERS

Uzplaiksnījumi

I

Mākonis, lietus nesējs, pārskrējis plašo, līdzeno pļavu, atstāj aiz sevis savu svaigo dvašu. Iestājas ilgs klusums, iekams pēdējā lāse norit dziļākā zaļumā, aizskar zemes krūti, aplaimodama jaundzimušu vaboli, kas pa savas dzimtas seno taku pirmo reizi siro. Garšīga kā pirmā atmiņa ir šī debess lāse, tā ir kā vasaras vēstniece, kas rāda ceļu dzīves tālākai norisei, šē starp debess jumū un iežu klēpi.

Saulei rietot, izstiepjās kā sliede taisna, bezgalīga koši sārta padebess, vēstot savu teiku par bijušo un par vēl neapjausto.

II

Saules tveicē zvilnot, zūd redzes asums, svīst pat ceļgali, egles tvīkstot izlaiž garu. O, vasara, tu brīžam man liecies gluži kā tāda milzu nešjava, pēkšņi uznāk tāds blāvs bezvēja grūtums, un es, sutā vārīts, jūtos itin kā sīks mitruma piesūcies mieža grauds.

Arvils Rumpēters (1990)

III

Laucnieciskais dienas ritums jau izjūtams pa gabalu, viengabalainais zaļpelēkais nams iegūlies sensenā ielejā, zāle jau liekas zaudējusi savu īsteno vasaras košumu.

Raugoties lejup no uzkalna, zem kokiem patvēries no lietus, kas remdens un smaržu piesātināts aizmiglo apvāršni, pēkšņi saskatu maigām bezlaika acīm: ieplakā peldinās nule izcepts saldskābmaizes kukulis, gausi, bez steigas, briest vēlās vasaras lietū. Cik brīnumaini, cik bērnišķīgi brīnumaini, būtu tādā briestošā klaipā mājot, pie sevis nodomāju, un tad jau tālē dzirdu iemīļoto lokomotīves svilpienu.

Atstumju platmali no pieres, vēl atskatos uz atklātnē redzamo, griežos mājup. Arī tur, zinu, gaida nule izcepts... kukulis!

IV

*Blāvais un gaišas aprikožu krāsas debesjums kā
tuksneša putekļu noklāts stikls starp melno koku
šķautņaino ielogu ap šo stundu sevi nodod cikādu
eposam. Vakara vēsums jau piemin mēnesnīcu, kas
šajā vietā vēl aizkavējusies aiz meža galotnēm, bet tālā
atspīdums jau rotā snauduļojošas zemei pietītas lauku
sētas, tumšas ezeru acis.*

*Un tajos mirkļos, pēcpusnakts stundā, īstenības
aizsprosts dilst, un nakts milzmilzīgais čuguna katls
veļas sāneniski, lēni jo lēni uz saullēkta pusi.*

V

*Tālumā neredzamībā pa zvaigžņotu gultu, laikmetiem
cauri nests, valstās stariem pīts grozs. Ik pa laikam
nāk nākdams nez' no kurienes kaut kāds un izveļ no
tā gaismu, kas, sapinusies ar krāsainiem mikstumiem
vienkopus, deļo, kleļo, dzeļo un ārdā. Viņā, glāstus un
brāzmas izdodama, caurspīdīga un melnīgsnēja reizē,
dietin deļ, līdz nākot nākdams kāds ar grozu paķer to
un, nesakot nekā, piesola pamieru. Bet vai norimšanai
redze un dzirde arī piemīt? Diez vai, gaismu aizlaižot,
noturēs mieru.*

Ā, gaismas tumšais brālis pats pilns savu niķu!

VI

*Ceļš vijas starp egļu biezokņiem, gar mājokļiem, tad,
saslējies, strauji iesāk celties pret kalna stilbu. Zaļuma
vidū vieta, kur virmo ūdeņu pulss, piepeši pavīd
negaidīts krāšņums – sidrabaina dzērve.*

*Un, pirms klusi iesāk lapas krist, še starp stumbriem,
seno klinšu sejām atveru savu dvēseles vācelīti un tajā
iesijāju smaržas un rūgtenas dvingas, saules sveķu
drumslas, krāsu varavīksnes, gaismu. Iesijāju, ieziežu,
lai vēlāk izgaro ziemas salā, lai top silti. Tavā plaukstā
no šī pūra iesijāju arīdzan, jo Tu biji mana līdzceļiniece.*

* * *

*Tāles klusi iesaucas,
dažkārt pat auro,
nāc Tu, gatavs lidot,
skriet vai iet,
kas esi šīs pasaules
dzemdēts.
Tā balss, kas mūs visos
velk un vilina
aiz pagura,
aiz upes loka
zem tāliem lietus mākoņiem
tur, kur šķietami apaļojas
apvārsnis,
kur mūsu pēdu ieraksts
nav vēl justs,
un zemapziņā, atmiņās
tas, kas būs,
vēl nav,
sliecies pretī,
tausti, acīm aizvērtām,
un ieņem sevī, apskauj
to, kas tevī atvēries
jau šaipus
pagura,
upes loka
zem tālā, tuvā mākoņa
jau esi Tu, gaismā,
acīm atvērtām –
lesmel sevī jauno!*

Tiesībnieks, senators Augusts Rumpēters ar saviem mazbērniem (no kreisās) Ritu Laimu (tagad prec. Bērziņa), Arvilu un Arti (1978).

Baiba Bičole

Ar / par Arvilu

Pirms ķerties pie Arvila „Uzplaiksnījumu” pārrakstīšanas uz rakstāmmašīnas, atskaņotājā uzlieku viņam tik mīļās Latvijas tautas mūzikas kopas „Ilģi” ierakstu un atceros. – Atceros, kādā intensitātē viņš, paņēmis savu ģitāru, pievienojas atskaņotajā „Ilģu” spēlētajam, dziedātajam. Tā ir nevien pilnīga saplūšana ar mūziku, bet arī atdošanās paša latviskās piederības sajūtai. Skaņas, melodijas viegli, līgani plūst no stīgām (daudzus gadus, gan ne atklātībā, spēlejušam, Arvilam bija izveidojies spēlēšanas stils, līdzīgs angļu pazīstamā mūziķa Džona Renborna stilam).

2000. gada 20. jūnijā Arvils, manas un mākslinieka Ilmāra Rumpētera laulības (tā ir šķirta) pirmdzimtais (Arvila māsa – Rīta Laima, jaunākais brālis – Artis), nedziedināma ļaundabīga audzēja pieveikts, 45 gadu vecumā (dzimis 1955. gada 2. aprīlī) aizgāja mūžībā.

Arvils bija dvēselē dziļš, bagāts un daiļš cilvēks, bija sava ceļa gājējs (ne vienmēr pats sev par labu). Jaunībā, laikā, kad uzsāka studijas (angļu valoda, vienā no Ņudžersijas štata koledžām), Arvils reizēm uzrakstīja pa interesantam dzejolim, vēlāk citas intereses kļuva spēcīgākas, visnotaļ ģitāras spēlēšana un dzīves pēdējā posmā Ņujorkā iesaistīšanās grupā, kuras dalībnieki, ekoloģiski tīru dzīvesveidu daudzinadami, paši taisīja piecietīgas koka laivas un tad ar tām devās izbraucienos pa Hudzonas upi, reizēm arī citur. Viņš dziļi mīlēja dabu, jūru, bija t.s. „zaļais.” Mīlēja Latviju (jaunībā viņā bija bijis arī „pret” posms). Viņu pievilka vēsture un tās notikumu pierādītāji priekšmeti; dažādos dzīves posmos viņš aizrāvās ar kolekciju veidošanu (pastmarkas, grāmatas, militāro konfliktu liecības, Latvijas pastkartes, atklātnes). Ļoti labvēlīgi nozīmīga Arvila, tāpat arī viņa māsas un brāļa, izaugsmē, manuprāt, bija tuvība ar vecvecākiem – gaišas cilvēcības un mīlestības pilno manu māmiņu (sauktu par Mimīti) baltu filoloģi Līviju Bičoli, manu tēti grāmatnieku un literatūrvēsturnieku Jāni Bičoli (ko sauca par Tuciņu), un tēva tēvu (ģimenē – Opaps) tiesībnieku, Latvijas 1. Brīvvalsts senatoru Augustu Rumpēteru (viņa sieva Emma bija palikusi Latvijā); mīlestības un gudrības bagātīgs devums bija no viņiem visiem.

Dzīvē, protams, bija veicams arī t.s. maizes darbs. Bija viņam mīlestības, bija daudz labu draudzību. Tuvojoties pusmūžam, viņā stiprākas pieteicās domas par pašam savu ģimeni, bērniem. Arvila ticību un uzticēšanos Dievam un tā nolikumam mēs, viņa tuvinieki, īpaši izjutām laikā, kad viņš jau bija slims; viņš ar savu gara spēku un iekšējo gaišumu stiprināja arī mūs.

Iznāca, ka Arvila mūža pēdējos gadus nodzīvojam vienā dzīvoklī Bruklinā, Ņujorkā (abi bijām domājuši, ka tas būs tikai pārejošs posms, bet Arvila slimība mainīja visu), un es tiku viņa klātbūtnes brīnišķīgi apdāvināta – ar mīlestību, ar jokiem, asprātībām, muzicēšanu, viņš bija man palīgs un, ja vajadzēja, mierinātājs, mans dēls reizē arī īsts draugs. Un šad un tad viņam latviešu valodas „izgaršošanai” uzradās pa „arvilismam,” kā savu uzrakstīto Arvils pats nosauca. Šos „arvilismus” nu palaižu pasaulē. Viņa aiziešanas sāpēšana manā dejā joprojām nav spējusi pilnībā atvērties. Gribējās, lai Arvila – vērgs, iejutīgs vērotājs ar neparastu iztēli – sevi apliecinātu pats. Ne jau tikai izmēros dižais var dot paliekamu prieku un liecību dvēseles esamībai.

Arvils ar māti, dzejniece Baibu Bičoli Ņujorkas piepilsētas Bruklinas krastmalā (1992)

<p><i>Baiba Bičole</i></p> <p>NEPARASTAIS</p> <p>* * *</p> <p>IRĀKĀ</p>	<p><i>Izbāžu galvu, izstiepju roku, abas, kāju, abas. pieceļos, izstaipos augumā visā. Nomiedzis, nomoda priekštecis, projām, nu esmu, nu skatu bula zibens švīku, spuļģi un birdu debesīs, viss vienā reizē. Bet mirklī, kad zeme taisnup augšup sāk šauties, es repī atpakaļ raujos. Laidena tumsība, it kā viss miglā melniņā, it kā viss ir nekas, itin nekas.</i></p> <p><i>Sarmoksnis. Mežmalā mēlnese ziema aiztinusies baltā vien mute vaļā čukst čukst nesaprotamas vēstis uzputo valoda par belzienu sarepj par putnu baidu tīrumā klajā ainava neturas neturas virās siltens saceļas vējš ai siltens ai tu mēlnese ziema ai</i></p> <p><i>Iela; drupas, akmeņu drudzis. Vēstures rakstiem sodrēju un pelnu alfabēts.</i></p> <p><i>Saule šauj upē, sudraba skambalu kapāts.</i></p>
---	--

ANTONI TÀPIES

*– šī pasaule viņa,
viņa izdomāta,
minama mīkla,
varbūt viņš mātās,
tas, ko es redzu,
vien iesākums,
vien atliekas, vien beigas,
 kaut kas varbūt apbērts,
varbūt atrakts*

kaut kas.

*Visam pāri tumšsarkana
roka,
mutē zvīrgzdi un smiltis*

AR CITU SPALVU

*Tukšuma vara un spēks; cik grūti sameklēt tā
ieņemšanas vietu un laiku.*

*Smieklu konstrukcija? – Kā tu vari uzbūvēt
burbuļojošu strautu?*

Durvis – dvēseļu observatorijas.

*Sargjosla āda – tā paliek gluda arī tad, kad dvēselē
ārdās zemestrīce.*

Viens no neuzticamajiem: vārds „vienmēr.”

Mums, aizmāršām, viss vienmēr jau zināms.

Pilnīgai brīvībai ir tikai viens spārns.

Mainīt sēdvietas – tik viegli. Ja ir sēdekļi.

Smagais plakstiņš, noslēpuma pirmās aizslēgtās

durvis.

*Iegūt otra cilvēka uzticību: uzkāpt kalna galotnē; esi
pazemīgs un pateicīgs savā sasniegumā.*

Draudzība un mīlestība – nevienādās māsas.

Aizliedz sodīšanu un ikviens jutīsies vainīgs.

Baiba Bičole

Jaungaitniece (kopš 1959. gada) Baiba Bičole ir piecu dzejgrāmatu autore.

Laima Kalniņa

ŠONAKT PĀRI ZAĻAJAI ROBEŽAI

Vilciens jau ripoja garām izdegušajai, sabumbotajai Lehrtes stacijai un bija pavisam tuvu manas universitātes pilsētai Braunšveigai, kad ierunājās meiča, kas sēdēja man pretī:

“Šonakt pāri zaļajai robežai – vai vēl kāds nāks? Divatā drošāk.”

Varbūt, mani, bēgli no turienes, no austrumiem, viņa bija saskatījusi sev līdzīgāku nekā citus līdzbraucējus, un viņas vaicājums bija domāts tieši man.

Bija silta agrās vasaras novakare. Saule gatavojās rietēt. Četrdesmitie gadi vēl tikai nesen bija pārkāpuši pusei, un robeža starp abām Vācijas pusēm bij zaļa un dzīva, vēl ne tik nāvīga, vēl ne betona un dzelzs, kā tā kļuva vēlāk.

Jā, man gribējās pievienoties. Vilināja zaļā vasara, vilināja brūni iedegusi meiča, priecīga, uzņēmīga – tādu ceļa biedreni gribētu. Divatā. Mums varbūt izdotos. Un manas domas jau steidzās garām meičas ceļa mērķim uz tālo krastu.

Nometnē, no kuras es braucu, bija atnācējs no Kurzemes. Ja viņam izdevās, vai tas nebija pierādījums, ka iespējams? Varbūt es varētu uz brīdi atgriezties, kaut mirkli redzēt atkal mīļās vietas, pabūt tur neilgu laiciņu un atkal šķērsot zaļo robežu uz šo pusi. Varbūt vēl līdzņemot kādu, kas arī bēga un palika pusceļā. Es tad taču zinātu takas un slēptuves. Ja es tagad pabrauktu garām augstskolai – robeža bija tik tuvu, zaļā robeža. Vācu meičas aicinājums – “über die grüne Grenze” skanēja vēl gaisā.

Lieki sacīt – saprāts uzvarēja, izvēra iespējas, un es paliku šaipus zaļajai robežai. Tikai daudzus gadus vēlāk atnāca stāsti par tiem, kas būtu bijuši ar mums, bet netika. Ja es tagad rakstu par viņiem, tad es uz brīdi varu nojaukt robežu, kas bija toreiz starp mums.

No arhitektes, prozaiķes, dzejnieces, tulkotājas jaungaitnieces Laimas Kalniņas grāmatām trimdas lasošajiem latviešiem atmiņā, var droši pieņemt, visvairāk palikuši romāni *Atgrieztais riecieni* (1981), *Valentīns un viņa sievietes* (1982), *Brīnišķīgās puķes* (1995) un kopā ar Gunaru Janovski sarakstītais *Cilvēks, kas gribēja vairāk* (1987). Vairāk par Laimu skat. *JG236:8*.

Uz brīdi es esmu jaunais vīrietis Kurzemē, kas lūko sarunāt laivu uz Zviedriju sievai, bērniem un sev. Viņi ir šeit jau vairākus mēnešus, bet viņiem vēl aizvien nav laimējies. Viņi pamazām pārdod lietas, kas viņiem ir līdz, lai bērniem un pašiem būtu ko ēst. Sāk zust cēriņas, bet viņš vēl aizvien meklē. Pagastnamā vakarā balle, un viņš dodas turp. Būs cilvēki, kāds varbūt zinās. Viņš stāv malā un vēro. Pēkšņi – vai tā ir viņa sieva, kas aizvirpuļo viņam garām dejā? Ai, nē! Tikai viņas tērps, pret pārtiku iemainīts, jaunai meičai mugurā. Viņš skatās, un tur vēl ir otrs tērps, ko viņš pazīst, un vēl viens, un vēl. Viņam ir tik dīvaina sajūta – it kā garām aizdejotu viņu labās, reiz dzīvotās dienas, it kā pazūdot mājām un ierastajai dzīvei būtu pazudusi un izkususi arī viņa sieva. Izkususi šajās jaunajās meičās, kas virpuļo viņam visapkārt.

Citi ļaudis, no kuriem mūs šķīra zaļā robeža. Viņi bija jau sasnieguši Vāciju. Ienāca amerikāņi. “Jums jābrauc uz mājām!” Mājas, jā. Bet kad viņi rauga atslēgt savu Rīgas dzīvokļa durvis, tos aiztur ķēde, durvīm priekšā aizlikta, un sveiza sievietē, kam jau mugurā mātes Rīgā palikusī svētku dienu blūzīte.

Vēl cits stāsts: “Es jau biju Vācijā, bet mamma vēstulēs tā lūdza – brauc atpakaļ, brauc atpakaļ, mūs izšķirs!” Es atbraucu, bet nu man tik daudz grēku! Es tak biju gaidās arī. Mans mazais piedzima cietumā. Mamma teica, viņa toreiz naktīs nevarējusi gulēt. Raudādama staigājusi pa Liepājas ielām, glāstīdama drupas.”

Es klausos šo stāstu, un man šķiet, es jūtu raupjo mūru asumu pie pirkstgaliem un izmisumu, kas arī gandrīz jau kļuvis sataustāms tumsā, kas visapkārt, redzu sievu, kas viena kļīst pa naksnīgajām, tumšajām ielām; saprotu, kā var glāstīt sienu aiz ilgām, aiz sāpēm, aiz vēlēšanās pieskarties savam bērnam, kad esi atšķirts no saviem mīļajiem.

Latvijas rakstniece, laba rakstniece, atceras kara laika badu un – “mēs bijām jau nonākuši līdz Lehrtei, kad mūs atgriezta atpakaļ.” “Lehrte!” Es saraujos, un domas steidzas pie stāstītājas. Viņa turpina: “Bet labi vien jau arī ir. Tur – otrā pusē – es, droši vien, nekad nebūtu kļuvusi rakstniece. Es būtu pārvērtusies vācu madamiņā vai nonākusi pārjūras atklātā namā.”

Pēkšņi mēs esam pazaudējušas viena otru. Piecdesmit gadi veras kā aiza starp mums, kā nejauki nirdzīga mute. Vācu madamiņa? Prieka nama meiča? Cik tu domā tādas bija starp mums? Vai vispār bija? Kādēļ tieši tu?

Mēmā, cietā piecdesmit gadu robeža. Mēs, vecie, satiekamies, atceramies seno "toreiz". Varam pārnest laipu. Bet tie kas neatceras ?

"Mana cerība ir uz maniem mazbērniem," teica sirms studiju biedrs, viens no tiem, kas mani sagaidīja Rīgā 1989. gadā ar dziesmu: *Še kopā mēs biedri, kam lemts nebij mirt.* Daugavas vanagu dziesmu.

Cerēsīm!

□

Laima Kalniņa

VECMĀMIŅA, KAS MĪLĒJA BRIESMU STĀSTUS

Pagājušajā naktī es sapnī redzēju vecmāmiņu. It kā mēs abas divas vien būtu bijušas mājās, un mājas, it kā tās būtu bijušas manas mājas – tās, kurās nodzīvoju tos 45 gadus, it kā tādas kā greznākas, līdzīgas tām uz Vecā Džordžtaunas ceļa, kam toreiz mēdzu braukt garām uz pilsētu braucot. Taču sapnī tās bija manas mājas un mēs abas ar vecmāmiņu tajās. Tad uzreiz tur ieradās sveši ļaudis, sāka stādīt puķes dārzā, un puķes sapnī bija tiešām skaistas. Svešie sāka vākt svešas mantas mājā, un, kad es viņiem jautāju, kā viņi tā, teica, ka esot māju nopirkuši. Nē, nē, mēs ar vecmāmiņu sacījām, tas nevar būt. Neviens šo māju nav pārdevis. Tad izrādījās, ka svešie ir alojušies, ka viņi patiesībā ir nopirkuši citu māju un ka viņi tad arī pārcelsies uz to, un es uzmodos.

Brīdi es gulēju domādama par to, cik dzīvs un patiesi sapnī viss likās. Es redzēju, ka ir jau rīts, un domāju, ka tie sapņi, ko redzu uz rīta pusi, ir arvien tādi – skaidri, labi atmināmi un visai dīvaini, un par tiem gribas sacīt, es taču dienā par to nemaz nedomāju, no kurienes gan nācis šis tik visai dīvainais sapnis? Ir arī citi sapņi. Tādi, kurus tu nemaz neatceries pamostoties. Jau viņi ir pazuduši un projām. Varbūt uz brīdi tu iedomā, es kaut ko sapņoju laikam arī, bet, nūdien, vairs neatceros ne nieka. Tu piecelies, sāc ģērbties un rīkoties. Tu domā, ja bija sapnis, tad tagad tas ir prom uz visiem laikiem, un labi arī tā, bet vēlāk dienā tevi pārņem kāda sajūta, tāda nenosakama, ne īsti baisa, ne laba, un tu zini, ka tā ir no nakts sapņa, ko tu vēl aizvien nevari atcerēties. Tikai sajūta, sapņa sajūta, tev pieskaras uz brīdi kā garāmejoša vēja vēsma.

Es domāju par sapnī redzētām skaistajām puķēm un raudzīju atminēties, vai tās nozīmēja asaras, bet laikam taču nē. Tās bija ogas, man šķiet, kas nozīmēja asaras. Man negribējās asaru. Man būtu gribējies prieka un smieklu, tādu smieklu, kādus es smējos bērnu dienās, bet es vairs neesmu smējusies gadiem ilgi. Jā gan. Es esmu smaidījusi, jā, to es esmu darījusi. *Sweet smile of reason*, kāds sacīja par Voltēru. Saldais, prātīgais smaidis. Kādam, kas jautājis, viņš atbildējis – "nē, nē, mana mute nekad neizdvesa ha-ha-hā."

Reiz es biju bērns un rotaļājos ar citiem bērniem sētā pie vecmāmiņas mājas, un es atceros nākam mājās un sakām – es laikam biju ļoti maza toreiz – "mamm, man bikšeles ir slapjas, jo es tik ļoti, ļoti smējos, kad mēs rotaļājāmies."

Tad es ilgi domāju, vai tiešām tā bija pēdējā reize, kad es smējos. Es zinu, es vairs nekad nesmeļos šajā zemē, un man šķiet, es arī nekad vairs nesmeļos, kamēr es vēl biju Vācijā. Es neesmu smējusies, kopš atstāju zemi, kas bija manas mājas. Arī vecmāmiņu neatceros smeļamies.

Jā, es esmu bijusi priedīga dažbrīd. Sirds kādreiz notrīcējusi aiz laimes, bet kaut kur dziļi kā nekustīgi, melni ūdeņi ir gulējies mēms satīngums. Mājas, kuru vairs nav un nebūs.

Es atceros vēl reizi, kad es smējos tur mājās Kurzemītē pie Ventas. Tie bija kara gadi, badīgie kara gadi, kad elektrības līnijas pārbauzītājs, apstāigājis līniju, sūdzējās, ka mežs nu līdzinoties zvēru dārzam – turpat vai aiz katra koka rēgojoties neregistrēta govslopiņa ragainā galva. Varbūt es smējos arī par to, ka aiz katra koka raudzījās pārsteigts govslopiņš, bet to es neatceros. Es gan atceros, kā es smējos, kad mēs ar Kati skrējām paslēpt mūsu četrus neregistrētos sivēnus, jo uz mūsmājām labie kaimiņi bija zvanijuši, ka no ciema izbraucis vācietis meklēt neregistrētos lopus. Laikam jau vecmāmiņas mājās neregistrētu govju nebija, bet par mūsu krietni paaugušamies apaļīgajiem sivēniem gan vācieši nezināja ne nieka, un tāpēc mūs ar Kati norīkoja tos aizvest un paslēpt tālajā siena šķūnītī. Kate paķēra spainišus ar cukēdienu un devās ceļā, bet man vajadzēja sekot un padzīt sivēnus, ja tie kavētos, un raudzīt, lai tie nenokļūst ceļā.

Jūs ticat, tie raudzīja nokļūst neceļos? Ne domāt! Tie drāza pēc cukēdiena tik traki, ka Kate sāka skriet, lai tie viņu nepanāktu un spainišus un varbūt Kati pašu neapgāztu savā kārē pēc maltītes. Sivēni auļoja viņai pakaļ neatkatīdamies. Skats bija tik jocīgs, ka man bija

jāsmejas, un jāsmejas, un es gandrīz nespēju viņus panākt. Tā bija saulaina vasaras diena, kad mēs visi – Kate, sivēni un es auļojām uz tālo šķūnīti, pavisam nevajadzīgi auļojām, jo it drīzi pienāca cits telefona zvans no labajiem kaimiņiem – trauksme atsaukta, pirmajās mājās, kur vācietis iebrucais, viņš tiek tik laipni mielots ar ēdieniem un it sevišķi jau dzērieniem, ka tālāks braucējs vairs nebūs. Varat lopiņus vest atkal mājās.

Kaut kur bija karš un šausmas, kaut kur mira cilvēki, krita karavīri, bet tālajā Kurzemītes stūrī 17 kilometrus no Skrundas un lielā ceļā, vēl bija saulaina vasara. Svešie un naidīgie vēl nebija atraduši ceļu uz šo skaisto vietu pie Ventas. Vēl es varēju smieties par maziem, kāriem, auļojošiem sivēniem. Vēl mēs raudzījām dzīvot kā līdz šim. Ja atņemta bija sviesta maļamā mašīna, tad to sakult varēja ar koka karoti bļodā, kaut arī tas vilkās tik ilgi, kamēr izdevās. Ja nevarēja nopirkt vairs audumus un apģērbu, tad vecmāmiņa prata vēl savērt dziju no mūsu aitiņām un vietējie audēji noaust audumu, ko varēja nokrāsot gan zaļganu ar kadiķīšu skujām, gan rūzganu ar madarām.

Vēl bija saulaina vasaras svētdiena, kad mums bija reize ar pagastmājas atsūtīto apkārtrakstu apstaigāt tuvējās mājas, un es, nesot apkārtrakstu, redzēju, kā veclaiķu mājas likās kuģojam cauri laikam vienkāršas un klusas, pilnas svētdienas miera kā vienmēr, kā jau gadsimtiem, ar zemjūmtu istabu iepretī klētij un puķu dārziņu starp tām.

Saimniece nogrieza pāris ziediņus arī man. Teica – tas par to tālo staigāšanu jums. Pagasta valdes aicinājumam adīt siltas zeķes un cimdus karavīriem atsaucās ar – jā, jā, kā tad mūsu zēniem! Visi ticēja, ka tie atkaros mums mūsu zemi tāpat kā reiz brīvības cīņās, jo karavīri dziedāja – mēs sitīsim tos utainos, tos neuzvaramos un pēc tam tos zili-pelēkos – un visi zināja, kas bija tie utainie un kas tie zili-pelēkie.

Tikai tagad, ja es jautāju Latvijas meitenei, šeit atbraukušai mazai ekonomiskai emigrantei, kas, viņa domā, dziesmā ir tie zili pelēkie, viņa nezina. Viņa taču nekad nav redzējusi vācu karavīru zili pelēkos tērpus. Viņa teic, ka tie utainie, laikam gan esot vācieši, bet viņa tiešām nevarot iedomāties, kas gan varētu būt tie zili pelēkie. Kā arī viņa to varētu zināt, jo viņa nedzīvoja tajā laikā, kad Latvijas dēļ cīnījās divi tās ienaidnieki, un Latvijas zēni dziesmā solījās cīnīties ar tiem abiem, bet klusajā Kurzemītes stūrī ļaudis teica, ka kari droši vien aizies mums garām, jo blakus

pagastam esot labāki ceļi, un kari tad ejot pa tiem. Man varbūt būtu vajadzējis smieties par naivo apgalvojumu, ka mēs būsime pasargāti, jo kaimiņu pagastam ir labāki ceļi nekā mums, bet tobrīd ļaunie ienaidnieki bija pieņākuši tik tuvu, ka smieties vairs negribējās.

Bija runas par bēgšanu, ja nonāks tik tālu. Mana Vidzemes draudzene apgalvoja, ka viņa noteikti bēgšot. Taču viņa neaizbēga nekur, un astoņi viņas mūža gadi pagāja Sibīrijas izsūtījumā. Es neapgalvoju neko, bet man pavērās tāli ceļi un tālas vietas, vien Kurzemītes klusais stūris palika atmiņā nemainīgs. Es atceros, ka es reiz gāju pa taciņu gar mežābeli prom no Ventas. Bija vasaras vidus, silta un mīļīga diena. Es nevaru aizbraukt, es nekad nevarēju aizbraukt, es domāju. Man gribējās nokrist uz mutes zālē un ielīst zemē, kļūt par zemi šajā vietā un nekad nešķirties no tās.

Bija juceklīgs laiks un juceklīgas dienas. Cilvēki dažreiz teica vienu, bet darīja otru, jo arī viņu domas varbūt bija kļuvušas juceklīgas un samežģījušās. Es uzziņāju, ka jaunsaimnieka Alkšņukalna dēls ir pieteicies iet karot, un es to nesapratu.

“Kādēļ tagad,” es vaicāju, jo redzēju, kā viss bruka un juka.

Viņš paskatījās uz mani, un es redzēju, ka viņš mani nesaprata.

“Bet kādam taču jāiet, lai sievietes un bērni tiek laukā no šejienes,” viņš teica.

Ne viena, ne otra no naidīgajām varām negaidīja pieteicoties karotājus. Tās mobilizēja vietējos zēnus un vīrus, kaut gan tas bija pret Žeņēvas konvenciju, kas aizliedza mobilizēt okupētā zemē, bet šis bija karš, kur ne tikai Žeņēvas konvencijas likumi tika pārkāpti. Pārkāpti tika daudzi Dieva un cilvēku likumi.

Marijai, kas dzīvoja mūsmājās, bija brālis, jauns un skaists vīrs, gaišiem, cirtainiem matiem, kādus esmu redzējis daudziem Kurzemītes vīriem. Viņš sēdēja uz sola mūsu vidū, un mēs pulcējāmies viņam apkārt, jo bija vasaras diena, kad reti atnāk kāds viesis, un visiem gribējās parunāt ar atnācēju. Viņš bija priecīgs un smējās, jo likās esam laimīgs. Viņš bija nule kā ieprecējies Varkalu mājās, kas bija otrpus Ventai, netālu no mūsējām, iepretī seklajai braslai, kur varēja viegli pārbrist upei.

Jā, Marijas brālis šķita esam laimīgs, jo nu viņam piederēja mūžvecas akmens mājas Ventmalā un viņam bija jauna sieva, kas gaidīja viņa bērnu. Taču kādu dienu atskanēja

šāvienu troksnis otrpus Ventai pie Varkajiem, un mūsu plāvā iepretī tiem gulēja divi nošauti vīri, kas bija atbēguši pāri upei. Viens no tiem bija Marijas gaišmataināis brālis.

Juceklīgi bija laiki, un daži domāja, ka viņiem jāglābj citi un ka viņus gaida karalauks, bet citi domāja, ka viņiem jāglābjas pašiem, un deva savās mājās patvērumu tādiem pašiem kā viņi, kas gribēja bēgt no karalauka, bet protams viņi neaizbēga nekur un viņus atrada, un Žeņēvas konvencija nenozīmēja neko.

Pienāca diena, kad dega Jelgava, un krievu tanki nebija tālu. Es redzēju noputējušus braucamos steidzamies ceļā uz Liepāju, un šķita, ka mājas ir izirušas un izkaisījušas uz Kurzemes gaisajiem lielceļiem.

Vecmāmiņa negribēja aiziet un pazust svešā, nepazītā malā, bet lielceļš paņēma arī viņu un māju vairs nebija nekur. Svešā, tālā zemē mēs mitām zem kādas vecas īrietes jumta. Tās nebija mājas, tik patvērumš, kādi bija bijuši daudzi zem daudziem svešiem jumtiem. Vecā īriete kāpa augšstāvā, kur bijām apmetušies mēs, lai parunātos ar vecmāmiņu, kad mēs ar brāli bijām darbā, jo viņa, izaudzējusi daudzus bērnus, nu bija palikusi viena un vientuļa tiem aizejot un izklistot, bet sarunāties viņām bija grūti, jo vecmāmiņa un īriete neprata viena otras valodu un mūžam pārprata un nesaprata, kas bija sacīts, un mums ar brāli vienmēr nācās izskaidrot, kas īsti bija teikts un domāts. Varbūt man būtu vajadzējis smieties par šiem mūžīgajiem pārpratumiem, bet es redzēju, cik vientuļas viņas bija un cik ļoti vēlējās tikt saprastas, un tad man smieklī vairs nenāca.

Varbūt vecmāmiņa tik vientuļā vairs nejutās, kad uz Ameriku atbrauca arī mani vecāki, es apprecējos, un mēs visi kopā noīrējām mājiņu.

Vecmāmiņai vairs nebija viņas māju, tas ir tiesa, bet viņai bija jumts vīrs galvas un viņas ļaudis bija ar viņu pa brīžam vien, nākot un ejot savās darba gaitās, bet tie saprata viņas valodu un viņa varēja ar tiem sarunāties. Varbūt vecmāmiņa vairs neticēja, ka drīzi būs iespējams visiem atgriezties savās mājās, jo viņa bija beigusi aicināt satiktos tautiešus nākošos Jāņos uz mūsmājām, kā viņa mēdza to darīt sākuma gados svešumā, kad viņa satiktajiem tautiešiem mēdza stāstīt, cik jauks ir Jāņkalniņš pie mūsu mājām un cik ļoti piemērots Jāņuguns dedzināšanai un līgošanai un dejām.

"Kārlīt," mēdza jautāt manam vīram vecmāmiņa, kad redzēja viņu paņemam rokā rīta

avīzi, "pastāstiet, lūdzu, kādas tad nu atkal briesmas ir notikušas pasaulē?"

Mans vīrs tad mēdza atstāstīt kaut ko no avīzē izlasītā, kas viņam šķita varētu patikt vecmāmiņai, un viņa tad atsaucās stāstam ar savām domām par notikušo un avīzē aprakstīto, bet man kādreiz atmiņa pieskārs seniem laikiem un ainām, un es iedomāju vecās lauku mājas virtuvi un mūs visus ap balti noberzto, garo virtuves galdu rudens vakarā griežam ābolus žāvēšanai ziemai un, jā, stāstam briesmu un spoku stāstus par senpagājušiem laikiem, un kā vecmāmiņa pati un Kates vīrs Pēteris bija tie lielākie teicēji, un kā pēc brīža gribējās kājas savilkt sev blakus uz sola, lai pasargātu tās no tā, kas varbūt kluss un ļauns bija atsaukts tumsā zem galda, pazirdējis, ka tiek pieminēts.

Es klausījos mūsdienu briesmu stāstus un domāju par senajiem, tiem reiz pie virtuves garā galda stāstītiem, par kluso, slēpto ļaunumu, kas varbūt mīt sirdīs, pirms piesaukts un aicināts tas parādās pasaulē. Es atcerējos dzejoļa pantu, ko mierīgākos laikos radījis dzejnieks;

*Ach, wen ich grosse Laster sehe,
Verbrechen blutig, kolossal,
Nur diese satte Tugend nicht!*

(Kaut man redzēt lielus grēkus būtu
Noziegumus asiņainus, kolosālus
Tik ne šo tikumību paēdušo!)

Vai mēs piesaucām? Vai tie, kas bija pirms mums, piesauca miera dzīves apnikuši? Un tu, es pāri laikam un telpai uzsmaidu Voltēram, tu kas ticēji cilvēka saprātam, kā tam ticu es, vai tu nojauti, ka tavs laiks ir pagājis, ka nāks laiks, kad valdīs citi dvēseles spēki, gan tumši, gan degoši, un tu nespēji smieties baidīdāmies ļaut vaļu tām emocijām, kas valdīs pēc tava laika un kas pārvarētu saldo, prātīgo smaidu – *the sweet smile of reason*.

□

Ieva Zole un Māra Ķimele. Skat. 63. lpp.

Irēne Avena

VIZMAS BELŠEVICAS NOZĪME

KĀDA LIELA PATIESĪBA PAR KĀDU LIELU NETAISNĪBU

Dviņu zīmē: Vizmas Belševicas nozīme latviešu literatūrā un vēsturē saucas apgādā Karogs izdotā grāmata, kurā sakopoti konferences materiāli, kas nolasīti 2006.27.–28.X Rīgas Kultūras akadēmijā. Konferences rīkotāji ir Rakstnieku savienība (RS), bet galvenokārt tās biedre Margita Gūtmane, aplūkojamās grāmatas sastādītāja. Ievadu grāmatai rakstījusi Inta Čaklā, bet to rediģējusi Ieva Kolmane. Bez konferencē nolasītajiem referātiem, grāmatā ievietota arī Belševicas agrīno gadu dienasgrāmata, atmiņu stāsti, divas intervijas, Ojāra Vācieša un Vizmas Belševicas vēstulju izmaiņa. Grāmatā pārstāvēti 17 autori. Publicētie raksti aptuveni jāierindo pāris tematiskās kategorijās: Belševicas disidentisms un ap to saceltā brēka (Ausma Cimdiņa, Inta Čaklā, Daina Bleiere, Raimonds Briedis); Belševicas bezdievība (Jānis Rokpelnis, Uldis Bērziņš); Belševicas dzeja (Anda Kubuliņa, Ruta Veidmane, Ieva E. Kalniņa, Valters Nollendorfs); Belševicas proza (Vita Zelče); Belševicas arhīvi (Jānis Elsbergs); Belševicas darbu tulkojumi zviedriski (Juris Kronbergs); Belševica personīgās atmiņās, vēstulēs, intervijās (Ludmila Azarova, Biruta Lapkaša, Lija Briedaka, Laimonis Purs, Katažina Korčaka, Aleksandra Ubertovska). Konferences centrā nepārprotami izvirzīta tēma par Belševicas nepaklausību partijai un notikumi, kas sekoja pēc viņas dzeju krājuma *Gadu gredzeni* (1969) publikācijas.

Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes profesore, literatūrzinātniece Ausma Cimdiņa savā rūpīgi izstrādātajā rakstā „Disidentisms latviešu dzejā un Vizma Belševica” sniedz īso kursu disidentismā, kas pašmājās vēl vienmēr maz pētīts, jo, kā Cimdiņa vēsta, *dzelzs priekšvara laikmetā* ar disidentismu nodarbojušies tikai ārzemnieki – sovjetologi. Tagad, pēc Latvijas 15 neatkarības gadiem, Cimdiņa

ir pirmā, kas nopietni pieskārusies šim jautājumam. Runājot par Belševicas disidentisma dzeju, sevišķi par piedauzības akmeni kļuvušo poēmu *Indriķa Latvieša piezīmes uz Līvonijas hronikas malām*, Cimdiņa pasvītro, ka dzejniece lasītāju ieved *citā domāšanas perspektīvā, jo tā ir cita valoda un valodas paradigma nekā tā, kurā runā vara* (22). Cimdiņa savā referātā uzsver radikālo pagriezienu Belševicas domāšanā, ko izsaukušas viņas studijas Maskavā. Brīvība un brīvdomība, solidaritāte ar citu tautu studentiem un spēja pārvarēt aizspriedumus pret krieviem ir dažas no svarīgākajām pārmaiņām, ko min Cimdiņa. Belševicas Maskavas pārvērtībām savos rakstos pieskaras arī Anda Kubuliņa un Laimonis Purs, *Maskava manus dzejoļus mainīja pašā saknē*, dzejniece atzinusies Olgai Lisovskai. Pēc Cimdiņas domām, Maskava bija tā, kur nobrieda Belševicas disidentisms, jo viņas dabiskā spriestspēja, patiesības instinkts, cilvēciskā pašcieņa vai sirdsapziņa neļāva vieglākās pretestības ceļu (29). Par to, kā Maskavas Gorkija Literatūras institūts un citas augstākās mācības iestādes no provinciāliem izkalušās pasaules klases profesionāļus, mums liecina Knuta Skujenieka, Ulda Bērziņa, Leona Brieža, Lailas Pakalniņas un citu izcilnieku biogrāfijas. Arī tematiski Belševica nespēja sevi iežņaukt padomju dzejas vadlīnijās, nespēja padoties pašcenzūrai. Ne par traktoriem, bet par viduslaikiem un bībeles tekstiem viņa rakstīja. *Dzeja viņai bija dzeja. Viņa darīja savu, un vara darīja savu*, konstatē Cimdiņa (30).

Un ko darīja vara? Te nu sākas tas makābrais dancis, ko, savos referātos viens otru papildinādami un lāgiem atkārtodami, eleganti un ar lielu precizitāti attēlojuši un dokumentējuši literatūrzinātniece Inta Čaklā, vēsturniece Daina Bleiere un Kultūras akadēmijas literatūras profesors Raimonds Briedis. Jāatzīmē, ka blakus attiecīgo orgānu sēžu protokoliem, Cimdiņa, Čaklā, Briedis un Purs savos referātos lieti izmantojuši gaišredzīgā Rolfa Ekmaņa interviju ar Vizmu Parīzē, 1989. gada 12. februārī. Šajā intervijā dzejniece, izkļuvusi no būra, šķiet, bija neparasti runīga un atvērta. Parīzes gaiss darīja savu, un ārzemnieks Rofs bija dzirdīgs klausītājs. Vara, izrādās, jutās apdraudēta un bija spiesta rīkoties. Latvijas PSR Komunistiskās Partijas Centrālā Komiteja, Rīgas pilsētas KP, KP pirmorganizācijas birojs, Latvijas Padomju Rakstnieku savienības KP pirmorganizācijas birojs, Valsts drošības komiteja un Galvenā literatūras pārvalde jeb *Glavīts* aktivizējās: laikā starp 1969. gada martu un 1971. gada novembri tika sasauktas 11 sēdes; piecus

Mākslas vēsturniece, dubultmaģistre Irēne Avena ilgus gadus vada Ņujorkas Frika (Frick) Mākslas muzeja bibliotēkas uzziņu nodaļu un vienlaikus aplūko dažādu kultūras jautājumus *Radio Brīvā Eiropa* latviešu raidījumos, kopš to sākuma 1975. gadā līdz pat 90. gadu pirmajai pusei.

mēnešus turpinājās diskusijas *Literatūrā un Mākslā*; notika lasītāju vēstulu apskate; parādījās atsevišķi raksti presē; 1971. gada jūnijā LKP CK aizliedza publicēt Belševicas darbus; GLP nolēma *neļaut presē publicēt sevi kompromitējošās dzejnieces Vizmas Belševicas daiļrades pozitīvus vērtējumus un dzeju* (64); un 1973.19.II Belševicas dzīvoklī notika kratišana, kas ilga 16 stundas. Tomēr izrādījās, ka vara vairs nebija tik varīga. Vara bija kļuvusi bailīga. RS sēžu protokolos ir manāma nevēlēšanās nosodīt, *jo visi labi apzinājās, ka ne jau vēstures grāmatas ilustrāciju Belševica ir rakstījusi, ka runa iet par nepretošanos svešai varai, verdziskumu un nodevību mūsos pašos* (44). Daina Bleiere liecina, ka jaunie rakstnieki lieto visus varas radītos līdzekļus, lai *paplašinātu radošās brīvības telpu*, kamēr partija, nonākusi aizstāvēšanās pozīcijā, cenšas izlaipot, un savu spriedumu balsta uz nepareizībām tekstā (42). Valija Labrence *Cīņā* kritizē *Indriķa hroniku*, izceļot nepareizu Belševicas vēstures izpratni, Arvīds Grigulis un Andris Vējāns mēģina stutēt partiju, iebildami, ka *Livonijas hronika sniedz nepareizus zemtekstus un jauc cilvēku prātus* (48). Un tā joprojām un tā tālāk trīs gadus turpinās šī absurda luga, šis absurdais baletīņš (Mudīte Austrīņa mēdza tādus rakstīt *Jaunā Gaitā*), kas pārspēj visas Olbija (Edward Albee) un Pintera (Harold Pinter) absurdiņas, varbūt vienīgi pielīdzināma Sartra (Jean-Paul Sartre) lugai *Huis-clos* (Slēgtās durvis), kuru skatīju turpat pirms 60 gadiem uz eksperimentālā teātra skatuves Hamburgā. Šajā lugā cilvēki notiesāti dzīvot kopā telpā bez izejas. Iedomājieties paši: Vizma Belševica uzraksta pagaru dziedājumu un pāris spēcīgu dzejoļu, un pēc tam trijos gados 11 reizu valsts augstāko orgānu organismi un Rakstnieku savienības radošie sanāk, sēž, spriež, tiesā, bet neviens negrib notiesāt; notiesāt būtu bīstami; bīstami ir netiesāt; paši jūtas mīklaini notiesāti; 11 garas sēdes – mūžam nozagts laiks. Cimdīņa saka: spalvas brāļiem bija trīs izvēles – sviest akmeni, klusēt vai sacelties. Izvēles nebija. Notiesāti bija visi. Mēs, ārpusnieki, nekad īsti nesapratisim to elli, kurā bija jādzīvo Belševicai, un tos elles katlus, kuros viņai bija jāvārās kopā ar apsūdzētājiem. Jā, mīļie, arī pēdējie cieta, vārdamies tai pašā elles katlā, arī viņi. Neviens tam neizgāja cauri sveikā. Šis bija process, kas samaitāja, izkēmoja cilvēka garīgo ģīmi līdz nepazīšanai. Vienalga, vai tie bija slīpētais Grigulis, vai miermīlīgais Vējāns, vai centīgā Labrence

Foto: Rofis Ekmanis

Vizma Belševica pie Šartras (Chartres) Dievmātes katedrāles Francijā, 1989.10.II

– visi viņi sevi sajuta greizus, likus, sīkus, mazus, maziņus. Katrs no viņiem domāja par maksu, kas būtu jāmaksā, ja viņš sadomātos izlieties taisns, domāja par iedragāto karjēru, par ceļa zīmi uz Kaukāzu, par uzstāšanos Prāgā, par meitiņu Rozentālos, par dēliņu Dārziņos. Un dzīve ir tikai viena, arī tad, ja tā jādzīvo telpā bez izejas.

Jānis Rokpelnis savā koncentrētā tekstā pie-skaras bībeles motīviem Vizmas Belševicas dzejā un dzejnieces intensīvi negatīvajai nostājai pret kristietību. Viņa netic ne de-besīm, ne ellei, liek vienlīdzības zīmi starp kristietību un komunismu, abus apzīmēda-ma par tumšu spēku ideoloģiju. Belševica bī-beli novērtē kā literatūru, un *Jaunās Derības* tekstus izmanto savos darbos antikristīgā interpretācijā. Arī Uldis Bērziņš liecina, ka Belševica bijusi *ārpus baznīcas, un neesmu viņu dzirdējis izsakāmies ne par dvēseles nemirstību, ne augšāmcelšanos miesā* (135). Taču Rokpelnis *bezdievīgā Grīziņkalna mei-tas* neticībai nojauš dziļākus avotus: *Te, tā vien šķiet, ir kāds rūgti personisks pieredzējums*. Šo Belševicas dziļo rūgtumu savā rakstā komentējusi arī Ieva E. Kalniņa; to skārusi Anda Kubuliņa, runājot par *Indriķa* konfliktu; un dzejnieces *skarbo un nežēlīgo intonāciju* savā intervijā atminējusi arī poļu žurnāliste Aleksandra Ubertovska (162). Mēs varam tikai minēt, ka šim lielajam rūgtumam ir sakars ar varu, ko bērniībā pārstāvēja viņas māte un vēlāk ar varu, ko iemiesoja *direktīvie orgāni*. Tādēļ nebrīnīsimies, ka Belševicas pirmā disidentisma izpausme vērsās pret ve-cākiem (Rolfa Ekmaņa Parīzes intervija), lai tikai vēlāk izvērstos daudz plašākā mērogā. Ko par šo tēmu saka pati dzejniece? *Esmu agnostiķe, (...) svarīga ir cilvēka sirdsapziņa* (160), un vēstulē Vācietim: *...jo diezgan bieži tam, kas iznīcināts, paliek pāri rūgtums pret katru, kas vēl nav iznīcināts* (130). Norādot uz straujo Rietumeiropas sabiedrības sekula-rizāciju, Rokpelnis Belševicas attieksmi pret reliģiju it kā iesēdina vispārējā bildē. Citējot Belševicas rindas no *Dzeltu laika – Dievam par mums nav nekādas daļas* (97), Rokpelnis mazliet pārcenties, apgalvodams, ka šobrīd tādu nostāju atbalsta *vai visa Rietumu pasaule*. Ne gluži, ja vien Rokpelnis joprojām ASV un Kanadu pieskaita Rietumu pasaulei. Uldis Bērziņš savās četrās lappusēs ieskicē-jis un uzstutējis stalažas visai konferences struktūrai. Kā rotaļādamies, viņš savā uldiski bērziņiskā stilā pierādījis, ka Vizma tolaik val-došajā padomju feodālajā iekārtā vienrocīgi radījusi paralēlu neoficiālu hierarchiju, kas ietekmējusi sabiedrību pašmājas un citās re-publikās. Šo Bērziņa tēzi ar vēstures faktiem

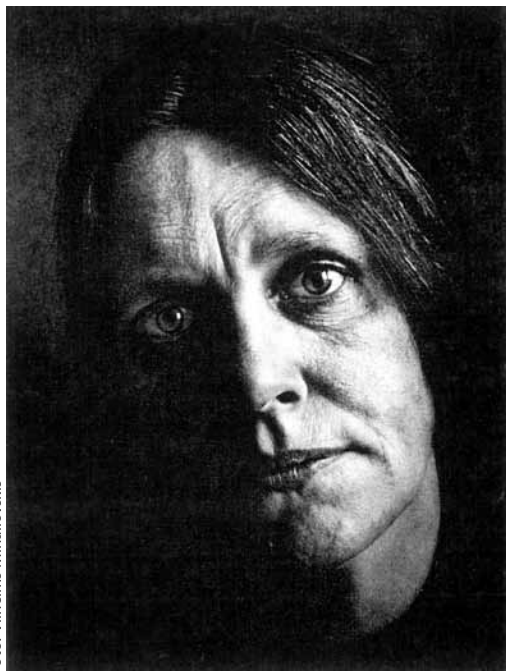

Foto: Vilhelms Mihailovskis

Vizma Belševica 1980. gados

spīdoši dokumentējušas Inta Čaklā un Daina Bleiere. Bleiere sava raksta noslēgumā seci-na, ka Belševicas *lieta* izraisījusi konfrontāci-ju divu literātu nogrupējumu starpā, ka vara nav uzdrošinājusies skaidri un gaiši pateikt, kas ir tas nepieņemamais Belševicas dzejā, un uzdevusi pašiem rakstniekiem tikt ar šo problēmu galā (61). Novājinātā vara tādā veidā pati radījusi tukšumu, kurā ieperinā-ties Ulda Bērziņa formulētajai Belševicas pa-ralēlai hierarchijai. Belševica bija izkāpusi aiz iekavām. Ulda Bērziņa karaliene ceturtdie-nās savā galmā pieņēma gan viltus draugus (*ar viltu pret viltu*), gan savus domu biedrus (Laimonis Purs, 155). Melnā vara, melnā sot-ņa, melnais bruņinieks, melnā sakne, bībele, bija ienaidnieki, pret kuriem cīnījās amazone Belševica. Tur Dievam nebija vietas, to vietu aizņēma pašas Belševicas misijas apziņa un vēlēšanās kļūt par latviešu Žandarku, par iz-redzēto, par Ulda Bērziņa karalieni, kura val-dītu un vadītu. Viena Belševica cīnījās piepil-dīt sev uzlikto sūtību, viena viņa kāpa uguns-kurā. Ar savu *Indriķi* Belševica iemeta seļā sa-vai tautai tās nespēcību un nodevību, darīja to stipru diezgan kaut uz brīdi ielūkoties sev acīs un apjaust, ka ir tāds paralēls universs, kurā cilvēks var būt cilvēciņš. Nomāktajā tau-tā *Indriķis* pamodināja pretestību pret pašu glēvumu un pretīgumu pret *tādi mēs esam* un *ir tādi laiki* teoriju. Neskatoties uz savu *kaulu laužamo mūžu*, viņa nekad nesalūza.

Šodienas valodā runājot, Belševica kļuva par *Zelta kompasu* savai tautai.

Vēstures un sociālo zinātņu profesore Vita Zelče, runājot par Belševicas *Billi* un Billes laiku, redz Billes stāstus kā *laikmeta sociālo ainu dienasgrāmatu* (101). Bille raksturo savu jaunību ar diviem vārdiem – *pienākums* un *pelēkums*. Bille iet skolā, kur *skolotāja runā kā avīze*, un mācīšanās ir *simboliska*. *Toties*, saka Bille, *mēs daudz maršējām* (105). Blakus pēckara jaunatnes sarežģītajām un grūtajām dzīves problēmām, kas radīja pavisam *jaunas cilvēkdzīves prakses* (102), Zelče Billes stāstā saskata impulsīvu protestu *pret Atmodas laika aizrautību ar Ulmaņlaiku restaurāciju, nekritisku izturēšanos pret pagātņi, nevēlēšanos analizēt un domāt* (100). Īsi, bet nozīmīgi, Zelče arī pieskaras Belševicas tekstam kā svarīgam feministiskās literatūrkritikas analīzes objektam. Zelčes rūpīgi pārdomātais raksts ir būvēts uz erudītu vēstures un sociālo zinātņu pētniecību.

Par Belševicas dzeju runā četri literatūrzinātņu doktori: Anda Kubuliņa, Ieva E. Kalniņa, Ruta Veidemane un Valters Nollendorfs. Kubuliņa apskata Belševicas agrīno gadu dzeju, kad prasība aprakstīt padomju realitāti sadūrās ar jaunās dzejnieces iekšējo vajadzību saglabāt savu izteiksmes brīvību un valodas vienkāršību. Belševica ir arī pirmā, kas pēckara dzejā akcentē femino pasaules redzējumu (79). Veidemane, savukārt, apskata Belševicai raksturīgo *staccato* stilu, kas vārdam pielaulā klusumu, tādā veidā to padarot smagāku un *dod iespēju pilnīgāk izmantot visas vārda potences* (81). Nollendorfs konferences pienesumam izmantojis savu 1973. gadā Kanadā angļu valodā publicēto rakstu par Padomju Latvijas dzeju. Interesanti, ka viņš jau toreiz Belševicas dzejā guvis aizmetņus paša radošajam darbam (116), tādā kārtā liecinādams par Belševicas dzejas spēku, kas pat tajā laikā spējis izlauzties cauri dzelzs aizskaram.

Pavisam atsevišķā klasē jāievieto Ievas E. Kalniņas raksts par *Indriķi*. Te ir runa par Belševicas dzejas ietekmi uz veselu cilvēku mūžu. Kad Kalniņa kā divpadsmitgadīga meitene klausās savu tēvu deklamējam vārsma no Belševicas *Indriķa*, viņa intuitīvi nojauš, ka šajos vārdos ir *kāda liela patiesība par kādu lielu netaisnību* (86). Šī lielā nodarījuma sajūta autori pavada 40 gadus, izraisot iekšēju sastrēgumu, ko *Indriķis* viņā iedēstījis, vēstot par sāpīgo konfliktu ar varu, ar tautu, ar sevi.

Jāņa Elsberga raksts par Vizmas Belševicas arhīvu atver vēl vienu atvilktni mūsu tautas gara mantu kambarī. Un atklāj vēl vienu problēmu. Tā ir smagā bagāža, ko aizejošā paaudze uzveļ plecos nākamajai, proti, mūsu sasāpējušo dzīvju – izdevušos vai neizdevušos – darbu un nedarbu arhīvus, mūsu miljonus fotogrāfiju, papīru un putekļu. Ievērojama ir Jāņa Elsberga raksta atturība un tiešums, atklājot savas mātes literāro noliktavu, bet tanī pašā laikā tas liek just līdzī tam grūtumam, ko labprātīgi uzņemtais pienākums izraisa dzejnieka personīgajā dzīvē.

Simpozija esejas pārlasot, šķiet, ka apcerot Belševicu, paralēli radusies autoru pašportretu galerija, tik personīgs ir katra rakstītāja stils un skatpunkts. Dzejnieks Juris Kronbergs, turpretim, rakstot par Belševicas darbu tulkojumiem Ziemeļvalstu valodās, savu personību radikāli apspiedis. Kronbergs, kas allaž katru tēmu mēdz apjozt domu kūleņiem un vārdu spēlītēm, šoreiz devis precīzu, sausu statistiku par Skandināvijā (ieskaitot Islandi) publicētajām Vizmas Belševicas grāmatām, citējis turpat divus dučus zviedru recenziju fragmentu un uzskaitījis visas 18 slavenības, kas piedalījās Vizmai veltītajā piemiņas sarīkojumā Stokholmā. Vērā liekams ir Kronberga minējums par to, ka Vizma Belševica viengad bijusi Nobela Prēmijas otrā kandidāte. Sava raksta noslēgumā Kronbergs deklarē: *Nevar būt tā, ka dzejnieki nomirst un tad tiek aizmirsti* (115). Tikai pats dzejnieks Kronbergs šoreiz pazemīgi aizmirsis pateikt, kurš ir tulkojis tās astoņas Belševicas grāmatas zviedriski, tā nodrošinot viņas nemirstību ziemeļu platuma grādos.

Nežēlīgu patiesību pauž Ludmilas Azarovas īsais, bet vērtīgais pienesums konferences materiāliem, ievietojot grāmatā pāris starp Nilzirgu (Ojāru Vācieti) un Krokodīli (Belševicu) 1983. gadā sūtītās vēstules, kā arī Vācieša 70. gadu beigās sagatavotu *Paskaidrojumu čēkai 'Attiecībā par maniēm dzejoļiem, kas paņemti pie Vizmas Belševicas'...* Tātad, vēl pēc desmit gadiem čēka nevar rimties, bet, kā Azarova komentē, *vietējās nomenklatūras aprīte kā sarūsējusi centrefūga mala un mala tās vecās papīra strēmeles, mēģinot atkārtoti šantažēt, iebiedēt, kaut vai formāli* (129). Azarovas spriedumi ir asi un nepielūdzami: *vietējā vara ir īpaši trula, neizglīkota, toties agresīva...* (126), *tā ir aunu bars, (kas) spriež, nosoda tavu stāju, izķidā tavas domas un pasludina spriedumu* (131).

Sava vieta arī konferences materiāliem pievienotajām Birutas Lapkašas, Lijas Brīdakas un Laimoņa Pura personīgajām atmiņām

Kādēļ nerosīties, ja ir griba un drosme mes- ties dzīves un mākslas burbuļainajos ūdeņos. *Uzdrošināties ir skaisti*, teica Zenta Mauriņa. Arī es tā domāju. Bet skaistums! Tas var būt gan izmīdīts lauks, gan ziedoša pļava vai eņģelis. Skaistums ir eņģelis, kura spārniem dažāda baltuma nianšes. Atkarībā no gaismas un acīm, kas tās skata. Viens krāšņumu lī- dzina ar Disnijzemi, cits ar vakarblāzmu, un atkal cits – ar košzieduvainadziņu. Dažādi ir uzskati, dažādas ierosmes. Dažādas dzīves.

Pēc kāda laika pienāca otra vēstule no Smil- tenes. Arī anonīma. Ar baltu jasmīna ziediņu un atziņu: *dzīvo šķīsti, tad tava dzīve būs sa- sodīta. Tā ir mana pārlicība*. Te nu bija. Kāda bēda žņaudza rakstītāja sirdi, kas izdzēsa jū- mas svēdru. Cinisms iedzēla kā nātre. Nu gan man pietika. Kaut dzīve dažreiz var likties bezjēdzīga, cinīku pasaule ir caura kā siets. Visas labās vibrācijas izgaist gaisā. Kādēļ es to aploksnī atplēšu? Anonīmas vēstules pie- der papirkurvim. Pati par sevi sapikusi iegāju darbnīcā nobeigt iesākto gleznu – ainavu ar sudrappelēkiem eikalptiem, kuru zaru krās- toņi atgādina olīvkoku. Un acu priekšā no- stājās Sezana *Provanse*. Sezans cīnījās ar ne- lieliem audekliem, kamēr citi viņa laikabiedri darināja daudz prāvāka izmēra darbus. Tas dižo meistarū ērcināja. Sezans dzīvoja šķis- tu dzīvi, gāja uz mesu pielūgt savu pestītāju un Jaunavu Mariju. Strādāja intensīvi visādos laika apstākļos, pat negaisa laikā, un nomira tā sakot, ar otu rokā.

Kad sen jau biju Smiltēnes vēstuļu autoru piemirsusi, saņēmu vēstuli no Rīgas ar kādu nesalasāmu vārdu un adresi. Ziņkārīga, tūlīt aploksnī atplēšu, un – ai, kāds pārsteigums! Starp divām papīra loksņēm neliels koškrāsu akvarelis. Krāsas mazliet saplūdušas, bet ārkārtīgi dzīvas. Un sižets – dzērve upmalā vēro savu refleksu, iegravētu upes ādā, un seko žiglo zivtiņu rotaļām. Ieraksts ar nedro- šu roku: *visas labas lietas ir trīs – cīņas gars, darba prieks, neatlaidība. Tā ir mana dzīves devīze*. Tas pats stils, tas pats rokraksts. Nu nevarēja būt ne krikslīša šaubu. Smiltēnietis tagad dzīvoja un strādāja Rīgā. Nu, ko tu da- rīsi tādām neatlaidīgam savdabim ar talan- tu. Šoreiz es vēstuli neņēmu ļaunā. Akvare- li novietoju manā priekšā uz rakstāmgalda, lai priecē acis. Bet gleznotājam domās patei- cos par dāvanu no dzimtenes. Tā man ir īpaši mīla. □

Tija Kārkle

CEĻA ZĪMES LATVISKAI DVĒSELEI UN DZĪVES IZPRATNEI

Internetā atradu jaunieša Kārļa vārdus par latvietību: *Laikā, kad tu vari būt jebkas. Tu vari būt jebkurā vietā. Tu vari iemācīties jeb- kuru valodu. Tu vari uzzināt visu par visu ar vienu datora peles klikšķi. Laikā, kad tu no savas valsts pilsoņa esi kļuvis par pasaules pilsoni, jēdziens 'latvietība' kļūst arvien ab- straktāks... Mana latvietība būs tik ilgi, ka- mēr es par to piedomāšu. Bet laikā, kad vi- sas kultūras no austrumiem un rietumiem saplūst kopā, tas nav tik vienkārši – apzinā- ties savu atšķirību no citiem. Un tieši tāpēc mums būs jāizvēlas, vai mēs vēlēsimies būt latvieši ar savām tradīcijām un kultūru, vai arī tikai maza grupiņa, kura iejukusies pūlī.*¹

Jēdzienu *latvietība* var izprast dažādi: senči, saknes, dziesmas, valoda, simboli, vieta. Pār- domas, kā to definēt un kā to pielietot, mani pavada visu dzīvi. Mums ar brāļiem bija ļoti interesanta bērnība, jo, pateicoties vecā- kiem, mēs daudz ceļojām pa pasauli. Lidz ar to mums bija saskarsme ar citām tautām un kultūrām, un mācījāmies sadzīvot ar da- žādību. No otras puses, mēs uzaugām starp latviskiem cilvēkiem, latviskā garā, un ar ba- gātām iespējām kopt latvietību pasaules rai- bo kultūru vidū. Kad dzīvojām tālu no latvie- šu sabiedrības, vecākiem bija divreiz vairāk jācenšas, lai mums bērniem veidotos stipra latviešu saikne.

Ja mēs uzskatām, ka cilvēks saņem identi-

1 Kārlis Kandērs. "Mana latvietība". *Republika*. /v Nr. 35 (2007.V)(<http://www.republika.lv/index.php?id=article&nid=781>).

Sietlā dzimušā Tija Laura Kārkle, organizāciju va- dības maģistre (School for International Training, Vermont), 15 gadus dzīvo Latvijā (1990–2005), kur saņēma Barikāžu piemiņas medaļu par ieguldījumu Latvijas neatkarības centienos 1991. gada janvārī un augustā. Latvijā strādā vairākās iestādēs, to vidū ASV informācijas dienestā (U.S. Information Service), Tulkošanas un terminoloģijas centrā, Latviešu valo- das apguves valsts programmā. Latviskā izglītība ie- gūta Beverīnas vasaras vidusskolā, Minsteres Latviešu ģimnazijā (MLG), Sabiedrisko zinātņu institūtā. Ap precējusies (2005) ar *Nez Perce* indiāni, tagad dzīvo Vašingtonas štatā. Darbojas Latviešu fonda padomē, šeit ievietotā raksta pamatā ir Tijas dižru- na Dievturu daudzīnājumā Latviešu dziesmu svētkos Indianapolisē, ASV (2007.6.VII).

tātes un kultūras mantojumu no vecākiem, apkārtējās vides, un ģimenes, tad jautājums, ko ar to tālāk darīt, ir jārisina pašam. Ir jābūt brīdim, kad cilvēks pats pieņem apziņu, kas viņš ir un kur viņš iederas. Kad pienāca laiks man doties pasaulē, es biju saņēmusi prāvu mantojumu, un es brīvpātīgi ņēmu savu latvietību līdzi.

Došanās pasaulē man tieši sakrita ar Latvijas neatkarības kustību, un es iemetos šajā procesā ar visu sirdi un dvēseli. Jutos tik laimīga, ka varēju pielikt savu roku. Nākamais, pašsaprotamais lēmums bija turpmāk dzīvot labu, pēc iespējas ērtu un garīgi pilnveidīgu dzīvi Latvijā. Pavadīju 15 neaizmirstamus gadus kā „pilna laika” latvieti. Tomēr, dažādu skaistu notikumu rezultātā, šodien stādos jums priekšā kā latvieti, laimīgi precējusies ar indiāni no *Nez Perce* cilts. Mēs dzīvojam pie Portlandes, Oregonas štatā, kas mums abiem ir tālu no savām patiesām mājām, bet kopā kopjam savas latviskās un indiāņu dvēseles. Aicinājums šodien runāt jūsu priekšā nāk interesantā laikā – kad latvietība vairs nav ikdiena, bet tā atkal prasa zināmu uzmanību.

Ko man nozīmē latviskas dzīves izpratne? Kādas ceļa zīmes lietoju, lai „latviska dvēsele” mani pavadītu dzīves gaitā? Še dažas atziņas, kas ir aktuālas manai patreizējai dzīvei.

* * *

*Tumsā gāju, vakarā.
Kas man gāja biedram līdž?
Dievs, Laimiņa biedram nāca,
Mēnestiņis gaišumā.*

Latviska dvēsele ir mans spēku un miera avots. Tā palīdz man justies kā savējais starp savējiem, bet arī kā savējais starp svešajiem, un ir man laba kompānija, kad esmu viena. Manuprāt, latviska dvēsele ir saudzējama un kopjama, bet tai pašā laikā tai ir jāļauj augt un meklēt jaunus iedvesmas. Latviskā dzīves izpratne rosina līdzjūtību un satiecību ar citām tautām. Vēl svarīgāk, tā māca dzīvot saudzīgi pret vidi, kas šodien ir vajadzīgs pasaulei kā vēl nekad. Dievs un Laima man rādīja ceļu līdz mīlestībai, un caur šo mīlestību es šodien varu iedzīvoties citā kultūrā, ne mirkli nezaudējot savu latvisko dvēseli. Latviska dzīves izpratne ir neapšaubāmi bagātinājusi manu raibo dzīvi un es cenšos katru dienu pateikt Dieviņam par to „paldies”.

LATVISKĀS DZĪVES IZPRATNEI MAN IR VAJADŽĪGA VIETA

Arta Internetā raksta: *Latvietība – tā ir latvieša vieta. Vai latvieša vieta vienmēr ir Latvijā? Dažkārt šķiet, ka cilvēki, kuri dzīvo ārpus mūsu mīļās zemes, ir vairāk latvieši nekā mēs... Kas mani padara par latvieti?... Nezinu, bet ES būšu latvieti un vilkšos ar savu latvietību mugurkaulā, LAI KUR arī es būtu. Kamēr vien man skries kāda skudriņa pār muguru dziesmu svētku laikā, tikmēr būšu latvieti.*²

Es piekritu Artai, ka vietas izjūta ir būtisks elements latviskai apziņai. Ārpus Latvijas es ļoti novērtēju savu latvisko identitāti, jo šeit Amerikā dzīvo tik daudz cilvēku, kuriem ir pārrautas saites ar savām saknēm. Jūs paši noteikti esat pamanījuši, ka salīdzinot ar tipisko amerikāni, latviskā identitāte ir bagātība pati par sevi.

Amerikas indiāņi ir vienmēr zinājuši, kur ir viņu mājas, un tas ir viens no tuvināšanas momentiem man ar viņu. Džeimijs brīnījās, ka, lai gan uzaugu Amerikā, apzinos, ka esmu latvieti, un, vēl svarīgāk, zinu tās vietas Latvijā, no kurienes esmu cēlusies; zinu par Zvārdi, Cesvaini, par Timmām un par Rīgu. Man savukārt bija prieks iepazīt amerikāni, kam ir tik tuvas un ciešas attiecības ar savu senču zemi.

Indiāņu autors Vine Deloria juniors skaidro, ka liela daļa indiāņu reliģijas raksturojamas ar to, ka tām ir viens svēts centrs kādā specifiskā vietā, vai tā būtu kāda upe, kalns, leja, akmens, vai cits dabas objekts. Šis centrs dod cilvēkam iespēju raudzīties pāri uz visām debesu pusēm un visās dimensijās, lai atpazītu savu zemi, pakārtot visus pagātnes notikumus ap šo zemi, un uzņemties atbildību par to³. Līdzīgā veidā dzīvoja senie latvieši. Trimdas laikā Latvijas zeme mums bija mistiska, tāla, neaizsniedzama vieta, par kuru mēs sapņojām, pēc kuras ilgojāmies.

Toreiz, dzīvojot Amerikā, es vienmēr jutos, ka neesmu gluži savā vietā. Lai gan daudz ko ieguvu no divkultūru dzīves, vienmēr starp latviešiem jutos visērtāk. Vienmēr dzirdēju asinsbalsi mani saucot, dzirds un skaidrs kā avotiņš, un pie pirmās izdevības, es atsaucos. Man nebija šaubu, ka mana vieta ir Latvijā, ka es piederu Latvijai un Latvijai man.

2 Arta Kazaka. „Mana latvietība”. *Republika.lv*. Nr. 35 (2007.V) (<http://www.republika.lv/?id=article&nid=793>).

3 Vine Deloria, Jr. *God is Red: A Native View of Religion*. Golden, CO: Fulcrum Publishing, 2003:66.

Esot uz vietas Latvijā, ir vieglāk kopt latvisku dvēseli, jo valodu lietojam ikdienā, latvieši ir visapkārt, daba un klimats atbilst latviskam dzīves ritmam. Bet Latvija šodien ir moderna zeme, tā attīstās un ir aktīva dalībniece Eiropas un pasaules valstu saimē, un, esot Latvijā, tāpat kā šeit, ir jāsniedzas dziļi savās saknēs un dvēselē, lai ikdienā tās nepazustu. Vienalga, ko mēs šodien domājam par to, kāda veidojas mūsu neatkarīgā Latvija, vai mēs jūtamies piederīgi Latvijas sabiedrībai, latviskai dvēselei vajag, lai mēs attīstām skaistuma, cieņas un atbildības izjūtu par šo zemi. Šo apziņu ņemu sev līdzi, atgriežoties ASV pirms diviem gadiem. Tāpat kā agrāk milēju Latviju kā mistisku zemi, tagad turpinu to mīlēt no tālienes, bet ar jaunām, ļoti konkrētām un personīgām emocijām. Domāju, ka katram no mums, kam šobrīd ir lemts dzīvot ārpus Latvijas, ir jāiepazīstas ar šodienas Latviju, lai spētu latviskas dzīves izpratnei vajadzīgo „vietu” saglabāt savā sirdī.

LATVISKAI DZĪVES IZPRATNEI MAN IR VAJADZĪGI SIMBOLI

Un Lāsma par latvietību izsakās šādi: *Latvietība ir cik daudz es atšķiros no citām tautām... Latvietība ir spēks, kuru es apjaušu, kad esmu starp savējiem. Hokejs, Dziesmu svētki, Līgo, arī Ziemassvētki ir laiks, kad latvietība uzpūšas kā balons un cenšas sajuxt šo gadsimtiem nosargāto vērtību. Mana latvietība ir kā trīslitru burka. Tā ir tik tukša un tik pilna, cik latvietības ir apkārt... Mana vecmāmiņa nevarēja nesagatavot uz ziemu kādu ābolu zapti un iesālīt gurķus. Katra mentalitāte, katra tautība ir kā zapte... 21. gadsimtenis ašiem soļiem dodas pretī globalizācijai, arī Latvija skrien pakaļ, bet pirms vajag atcerēties, kāda burka tu esi... Un ābolu zapte vienmēr ir garda uz maizes rīkas.*⁴

Manuprāt Lāsma precīzi izsakās par globalizāciju, un viņa mums atgādina, ka, neskatoties uz visām iespējām mūsdienās kļūt par pasaules pilsoņiem, mums ir jāmacās pieņemt savdabību, ieskaitot to, kas mums pašiem piemīt. Janīna Kursīte ir teikusi, ka mums kā latviešiem ir jābūt atvērtiem pasaulei, jāuzsūc visas pasaules pieredze, bet vienlaikus iekšēji jāaglabā savas saknes, jābūt līdzsvarā starp savu „es” un starp pasauli „es”.⁵ Latviskā dzīves izpratne mums palīdz atrast šo līdzsvaru, un simboli – dzies-

4 Lāsma Pakne. „Mana latvietība”. *Republika.lv*, Nr. 35 (2007.V) (<http://www.republika.lv/?id=article&nid=788>).

5 Iveta Aizpura. „Vai būt latvietim?” (2007.VI) (<http://tinyurl.com/2zoaa3>).

mas, tradīcijas, raksti, dabas objekti – mums dod pieturas punktu. Simbolus varam arī turēt sev līdzi visur, kur Laima mūs vada.

Simboliem ir spēks vienot. Staburaga klints Daugavas ielejā pazuda uz visiem laikiem, kad padomju vara to appludināja pēc dambja uzcelšanas (1965). Sai klintij ir sena nozīme mūsu tautas vēsturē. Senie sēļu karavīri pirms došanās kaujā apmazgājuši ieročus avotā, bet pēc kaujas – brūces un ievainojumus, kas liek domāt, ka klints avotam ir bijusi maģiska un ārstnieciska nozīme. Tā esot bijusi apbrīnojami skaista vieta. Klints kupri pavasarī greznoja baltas anemones un Alpu kreimules, un no klints dzīlēm izlauzās ledusauksts ūdens. Latvijas Atmodas laikā Daugavas ūdeņos pazudušais Staburags kļuva par latviešu ciešanu un apslēpto cerību simbolu.

Tāpēc iedomājaties manu pārsteigumu, kad mana vīra cilts šogad atzīmēja 50 gadus kopš Celilo Falls appludināšanas pēc dambja uzcelšanas Kolumbijas upē. Nez Perce valodā šo vietu sauc *Wy-am*, kas nozīmē „krietošā ūdens atbalss”. *Wy-am* bija skaista, aizraujoša vieta. Gadsimteņiem ilgi, indiāņi tur zvejoja lašus, kad tie mēroja savu grūto ceļojumu pret straumi. Seno indiāņu atstātās liecības norāda, ka *Wy-am* bija viena no vēstures visnenākām un lielākām tirgus vietām. Zināmos gada laikos indiāņi tur pulcējās, lai tirgotos, mielotos un, galvenais, piedalītos reliģiskās ceremonijās. Līdz laikam, kad uzbūvēja Dalles dambi (1957), *Wy-am* turpināja būt pamats viņu saimnieciskajam un garīgajam dzīvesveidam. *Wy-am* vēl joprojām ir simbols vietējām indiāņu ciltīm – cerību un spēku avots. *Wy-am* piemiņas pasākumā šopavasār, stāvot Kolumbijas upes krastā kopā ar simtiem indiāņu savos tautas tērpos, mana latviskā dvēsele klusi dziedāja līdzī līdzjūtībā, bet cerību pilna, raugoties nākotnē. Staburags un *Wy-am* ir simboli mūsu tautu senajām vēsturēm un izdzīvošanas spējām.

Un vēl citas pārdomas par latvietību: *Mūsu senčiem latvietība bija tas, ko viņi darīja: svinēja gadskārtas, gāja ķekatās. Bet vai tā ir mana vai tava latvietība? Vai es varu teikt, ka mana latvietība ir tas, ko var redzēt etnogrāfiskajā muzejā, ja es nekad neesmu gājis ķekatās vai vilcis prievīti? Un vai mēs varam saukt par tradīciju iešanu skolā, datorspēļu spēlēšanu, strādāšanu veikalā, dzīvokļa remontēšanu? Diez vai. Kas tad paliek? Mums ir mūsu saknes un kultūra.*⁶

Domāju, ka šis cilvēks nav vienīgais, kurš meklē iespēju savienot mūsdienu dzīvi ar 6 Skat. Kanders

latvisko dzīves izpratni. Šodienas pasaulē katrs jauniešs uzreiz atpazīst *McDonald* zelta arkas, *Nike* sporta kurpes un grib iegūt jaunākās paaudzes *I-pod*. Laikam šie ir lielās pasaules „es” simboli. Bet latviska dvēsele te var nākt palīgā. Manuprāt, ja tev kaut ko izsaka Māras zīme vai Lielvārdes jostas raksti, tad tu esi tuvāk savai patiesai identitātei. Ja tu apzinies, ka Metenjiem ir tas pats pavašara svinēšanas princips, kā *Mardi Gras*, tad latvietība neliksies tik grūti savienojama ar mūsdienām. Ja cilvēks spēj to izjust, tad šī plaista starp seno un mūsdienīgo kļūst šaurāka. Ierakties savās saknēs nenozīmē palikt stāvēt uz vietas; tas nozīmē, ka ir lielākas izredzes uzsākt dialogu ar citiem. Manā pieredzē stipras saknes nozīmē plašākas iespējas lidot un baudīt pasauli, jo zem kājām ir drošs pamats un silta vieta, kur nolaisties. Simboli mums nāk līdzīti kā piederības apliecinājums.

GALVENAIS PIETURAS PUNKTS LATVISKAI DZĪVES IZPRATNEI IR VALODA

Līga: *Valoda pavada cilvēku visā viņa dzīves ceļā... Mana latvietība izpaužas kā mīlestība pret dzimto latviešu valodu. Valoda ir brīnīšķīga, tā gājusi līdz latviešu tautai cauri gadsimtiem, devusi tai pašapziņu un sniegusi atbalstu pat visgrūtākajos brīžos... Mēs esam dziedātāju tauta, vienmēr esam dziedājuši... Latvietim ir jādzied sava valoda. Es droši varu saukt valodu par savu latvietību. Tā ir stipra un skaista. Tā ir brīva no aizspriedumiem, tā var pateikt pilnīgi visu, tā var celt debesīs, un tā var iemīt zemē. Kamēr vien latvietis zinās savu mātes valodu, viņš varēs sajūst sevi kā latvieti.*⁷

Ir, protams, iespējams uzturēt identitāti bez valodas, bet mēs labi zinām, kādas tam var būt sekas. Mēs arī zinām, cik grūti ir atgūt zaudēto. Mana vīra cilts cīnās ar šo problēmu. Tas, ka mums abiem ir sava īpaša valoda, ko vedam līdzīti identitātes pūrā, ir atkal viens no tuvināšanas momentiem starp mani un vīru. Kopīgs ir arī tas, ka mūsu tautām ir bijis jācīnās par valodas saglabāšanu no svešas varas ietekmes. Diemžēl jāatzīst, ka amerikāņiem izdevās indiāņus tik sekmīgi ietekmēt, ka veselai paaudzei netika nodots valodas mantojums. Tradīcijas un valoda ir pārmanojama no paaudzes paaudzē. Ja nav bijusi pārmanojamība, tad šī ķēde ir pārrauta. Redzot, ar kādu enerģiju nezpriesieši šodien cenšas atgūt senču tradīcijas un valodu, tās

⁷ Līga Plivča. „Mana latvietība”. *Republika.lv*. (2007.v). (<http://www.republika.lv/?id=article&nid=783>).

ievieš ikdienā, kopt un dot tālāk, man atgādina mūsu pašu centienus un panākumus.

Indiāņi, ar kuriem tagad saskaros, vēlas uz klausīt manu – un mūsu – pieredzi ar latviešu valodas apguvi. Es varu netikvien dalīties pieredzē par valodas apguvi svešumā, bet arī par latviešu valodas kā otrās valodas mācīšanu Latvijā. Doma, ka mēs varam piedāvāt savu pieredzi latviešu valodas uzturēšanā citām tautām, kuru valodas ir cietušas vairāk nekā mūsējā, pierāda, ka mūsu latviskajam mantojumam ir vērtība arī ārpus mūsu saimes.

Kamēr dzīvoju Latvijā, rūpju par latviešu valodas saglabāšanu bija mazāk, jo latviešu valoda tur tomēr dzīvo un attīstās. Latviešiem, paldies Dievam, patreiz nedraud zaudēt valodu. Bet tas nenozīmē, ka mums nav jābūt modriem. Īpaši svarīgi tas ir šeit, ārpus Latvijas. Manu vecāku un vecvecāku paaudze pašreizējā turēja dzīvu latviešu valodu un kultūru, lai mēs varētu to dot tālāk nākamai paaudzei. Vai latviešu valoda ārpus Latvijas spēs izdzīvot nākotnē, ir mūsu pašu ziņā un to rādīs laiks. Vēroju, ka arī šeit mana paaudze ir turpinājusi šo darbu un starp jaunāko paaudžu pārstāvjiem ir daudz, kas runā latviski un kam latviskās vērtības nav svešas.

Šodien, ja vien ir vēlēšanās un pieejamība datoram un internetam, katrs no mums var itin viegli stiprināt savu valodu. Modernie līdzekļi ļauj valodai tapt dzīvai, mūsdienīgai un lietojamai visos gadījumos. Caur šo dzīvo valodu mēs stiprinām savu latvisko identitāti ikdienas sadzīvē un mūsdienu pasaules izpratnei.

DAINAS KĀ ATSLĒGA LATVISKAI DZĪVES IZPRATNEI

Bet valoda ir bijusi atslēga manai latviskai dvēselei. Latviskā dzīvesziņa ir atrodama mūsu dainās, un bez latviešu valodas nevar lasīt dainas. Dainas man ir palīdzējušas labāk iepazīt seno latviešu dzīvesveidu. Dainu pasaulē mītiskie tēli vijas ar dabas parādībām. Bet dainas arī man ir devušas padomu un vadlīnijas par tieši šo dzīvi, ko Dieviņš man ir devis. Kad es sāku patiešām ieklausīties dainās, man pavērās pilnīgi skaidrs pasaules redzējums un dzīves gudrības avots, kādu es nebiju citos garīgos meklējumos atradusi. Un kopš tā laika es nekad neesmu jutusies vienuļa, jo es sapratu, ka nav vienmēr vajadzīgi dievnamī vai starpnieki. Nav vajadzīgi pat citi cilvēki kā liecinieki maniem darbiem un nedarbiem; es vienkārši sajūtu Dievu sevi un savā vidē. Es sapratu, ka man ir jāveido

savas personīgās attiecības ar latvisko Dievu, jāieklausās viņa padomā, un jāvadās pēc dainās izklāstītās labestības filozofijas.

Pateicoties latviskai dvēselei, es cenšos atīstīt veselīgāku attieksmi pret apkārtējo pasauli, līdzjutību pret blakuscilvēku un jebkuru dzīvu radību. Šī apziņa ir īpaši būtiska šodien ekoloģiskas krīzes laikā, kad globālās sasīšanas sekas jau stāv pie namdurvīm un prasa no mums ātru rīcību. Vine Deloria jautā: *Kurš būs spējīgs panākt mieru ar šīm zemēm? Cilvēces nākotne ir atrodama tajos laudīs, kuri dzīvos līdzsvarotas dzīves un uzņemsies savu daļu atbildības par visām dzīvām radībām. Kurš ieklausīsies kokos, dzīvniekos un putnos, zemes balsī? Ja tautas pamodīsies un sāks atkarot savu senču mantojumu, tad viņiem atklāsies savas senču zemes patiesā vērtība?*⁸ Mums nav tālu jāmeklē latviskā dzīvesziņa – ceļa zīmes ir te pat pieejamas.

* * *

Jūs droši vien esat dzirdējuši indiāņus runājam par „septīto paaudzi” – paaudzi, kuras dēļ mēs šodien pūlamies un kurai par labu mēs veidojam šo pasauli. Mans vīrs atgādina, ja lietojam laiku kā mērītāju, tad mērķis šķiet nesasniedzams, bet, ja mēs mēram pēc šodienas darbiem un izvēlēm, tad tas ir te pat sataustāms. Tātad, lauri nav iegūstami šodien. Vislielākais gandarījums būs tad, kad mūsu mazbērni atskatīsies pagātnē un teiks: *Mūsu vecmāmiņas un vectēvi to izdarīja godam, kad viņi turēs cieņā mūsu ziedošanos un uzvaras, jo tām bija tālejošas, pozitīvas sekas nākotnē.*

Nesen lasīju *Latvians Online* par atjaunoto 2x2 nometni, kas notika pagājušajiem. Pricējās par rakstītājas Lienes vārdiem: *Atstāju 2x2 nometni ar degsmi censties atrast savu latvietību, kas varbūt drusku pazudusi pēdējos gados projām no latviešu sabiedrības... Esmu ievērojusi, ka darbā kāda tautas dziesma skan prātā. Un dabā un darbā visur redzu latviešu tikumus, kas man atgādina, kāpēc vispār vēl runāju latviski.*⁹ Tas ir brīnišķīgi, ka Liene ir sajutusi savu latvisko dvēseli, un tam jābūt milzīgam gandarījumam tiem, kuri ir pūlējušies palīdzēt viņai to atrast. Mūsu darbs šeit, Latvijā un ārpus Latvijas, vēl ilgi nebūs beidzies.

Vai reliģija ir universāla, piemērota visiem

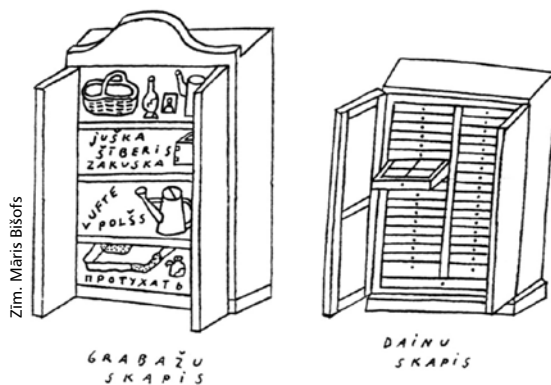
8 Vine Deloria...296.

9 Liene Lucāne. „Pēc nometnes, pilnu sauju atslēgu”. *Latvians Online* (2007.VI). (<http://tinyurl.com/yvmaw3>).

vienādi? Vai varbūt tā tomēr ir parādība, kas izpaužas dažādām tautām dažādos veidos? Vine Deloria uzskata, ka reliģijas tomēr nevar šķērsot nacionālas un etniskas robežas, nezaudējot savu spēku un identitāti: *Ja kāda specifiska cilvēku grupa seko savai īpašai dzīvesziņai, tad tā pielāgojas šīs grupas iekšējam ritmam un ir būtiska sastāvdaļa no cilvēka pieredzes.*¹⁰ Mums latviskums ir asinīs. Caur latviskumu varam piekļūt sensenai dzīvesziņai un pielietot to šodienas vajadzībām – ar valodu, ar vietu, ko saukt par savējo, un ar skaistām, bagātām tradīcijām. Apgūstot šo mantojumu, mēs varam jebkurā pasaules malā justies pārliecināti un droši par sevi. Mēs varam iet ar atvērtu sirdi pretī liktenim un nebaidīties, kur tas tevi vedīs, jo Dieviņš ir visur un vienmēr ar tevi:

*Ai, Jānīti, Dieva dēls,
Tavu lielu cepurīti!
Visa plašā pasaulīte
Apakš Tavas cepurītes.* □

10 Vine Deloria...293.

JBPF BALVA 2008

Jāņa Bieriņa Piemiņas Fonda valdes priekšsēdis Juris Zommers vēsti, ka *JBPF* valde šogad nolēmusi \$2 000 lielo balvu piešķirt Indianāpoles XII Dziesmu svētku Rīcības komitejai, kas ir iekritusi \$65 000 lielos parādos, jo apmeklētāju skaits bijis mazāks par paredzēto. *JBPF* valde cer, ka minētais piešķirums mudinās nākt talkā arī citus fondus un organizācijas, kā to darījušas *ALAs* Kultūras nozare, *PBLA* un *Tautas deju apvienība*. Tuvāka informācija atrodama laikrakstos *Latvija Amerikā* (Toronto) un *Laiks* (Ņujorkā). Nākošo *JBPF* balvu paredzēts piešķirt 2009. gada janvārī. Kandidātu vārdus un motivāciju priekšsēdis Zommers lūdz nosūtīt *JG* redakcijai, 23 Markland Drive, Toronto, ON, M9C 1M8, Canada. (*JG* red.)

Franks Gordons

**FRAGMENTI UN REMINISCENCES
(LASOT LOM GADAGRĀMATU 2006)**

Pašā pirmajā rakstā „*PSRS ideoloģiskā projektorāta veidošana 1936.–1940. gadā*” Heinrichs Strods norāda, ka patreiz visai neizpētīti ir Latvijas iedzīvotāju tūrisma braucieni uz PSRS, kuri paplašinājās 1938.–1940. gadā ar VKSB (Vissavienības kultūras sakaru biedrības) ziņu. Raksta autors uzskata, ka pastiprinājās ne tikai kontakti, bet arī neoficiāla nākamās LPSR vadošo kadru izraudzīšana un apmācīšana. Tieši tai laikā, kad Butovas poligonā pie Maskavas apšāva simtiem latviešu – *Prometeja* darbinieku, teātra ļaudis...

Kā nu tur bija ar tiem kadriem, bet te nu būs pirmā atkāpe. 1938. gadā Rīgā uz afišu stabiem parādījās plakāti (ar zeltītu apmali), kas aicināja apmeklēt Padomju Savienību. Uzbildēta bija Krimas piekraste ar slaveno *Bezdelīgas līgzdu (Lastočkino gnezdo)* virs kraujas. Manu vecāku labākie draugi bija Berlinu pāris, kas mīta Tērbatas ielā 26, dzīv. 6. Hiršs Berlins bija komivojažieris – šķiet, tekstila nozarē, viņa sieva Lidija – māsainiece. Viņai bija vēl no cara laikiem radinieki Maskavā, un nu radās izdevība viņus apciemot. Rīgas – Maskavas vilciena kupejā viņa lasīja līdzpaņemto avīzi *Segodņa*, taču Sebežā padomju robežsargi viņai to atņēma, un naivā kundze nekādi nevarēja saprast, kāpēc tā... Maskavas ielās viņai, kā pēc atgriešanās stāstīja, uzkrita, ka visiem vīriešiem galvā *žokenes*, tikpat kā neredz platmales, un visām pilsētniecēm tādas kā beretes. Uz vispārējās pelēcības fona īsts gaismas stars esot bijusi *Pionieru pils*, un gādība par bērniem – dažādie pulciņi ar visādām nodarbībām viņu savaldzināja. Man Lidija Berline atveda *Detizdat* (Bērnu izdevniecības) grāmatu par Maskavas metropolitēnu. Mans tēvs, kas bija mācīties cara laiku reālskolā, man pārtulkoja tekstus zem bildēm un beigās, zem kāda ūsaina vīra ģimietnes, bija teikums: *Šo metropolitēnu uzcēla Lazars Moisejevičs Kaganovičs*. Ne bez lepnuma tēvs paskaidroja: *Redzi, viņš ir jūds!* Nu ko, 1941.14.VI Berlinu pāri – ar diviem maziem puikām – aizveda: Hiršs nomira

bada nāvē Molotovas (Permas) apgabala Usoļlagā (vienā no lielākajiem lēģeriem), un Lidija ar abiem puisēniem noņemta Krasnojarskas novada Tasejevas rajonā. Viņi pazuda no mana redzes loka.

Kā sacīt jāsaka – braucam tālāk. Okupācijas muzeja vēsturnieks Uldis Neiburgs aplūko *Latvijas Nacionālistu Savienības* un laikraksta *Tautas Balss* lomu pretošanās kustībā nacistu okupētajā Latvijā 1941.–1942. gados. Pelnā ievēribu LNS dalībnieku svinīgais solījums: *Zvēru cīnīties par brīvu un vienu latviešu tautu un neatkarīgu Latvijas valsti, bez krieviem un vāciešiem. Sargāt un glabāt man uzticētos noslēpumus un nevienam tos neatklāt.*

Šo tekstu vajadzētu darīt zināmu plašākai publikai iekšzemē un ārzemēs, lai mazliet apklusinātu mūžīgo murmuļošanu par leģionāriem, kas zvēreja Hitleram, un gvardes strēlniekiem, kas zvēreja Staļinam.

Laikraksts *Tautas Balss*, norāda Uldis Neiburgs, nosodīja holokausta noziegumus un tālredzīgi atklāja nacistu plānus – vainu par notiekošo uzvelt vietējiem iedzīvotājiem. *Tautas Balss* (1942.15.VII) rakstīja: *Visu ziemu transportēja uz Latviju neskaitāmus ešelonus Vakareīropas žīdu, lai tos gan vācu, gan mūsu pašu kārtības sargi ar nāves galvu emblēmām uz rokām apraktu mūsu zemē. Lai šo briesmīgo ceremoniju izdarītu ar lielāku efektu, soda vietā tos pacienāja ar dzērieniem, bet šaušanas momentus uzņēma filmā, lai tos parādītu citu okupēto zemju tautām. Šie uzņēmumi tad nu liecinās, cik lieli benedes ir latviešu drošības policijas kārtības sargi. Tas būs dokuments, kas mūsu tautai tās nedaudzo locekļu darbu dēļ nesīs briesmoņu slavu, bet vācieši mazgās savas rokas nevainībā, jo visas žīdu slepkavības taču notika tikai Latvijā.*

Ik gadus, sagaidot 16. martu, šo tekstu, tulkotu angļiski vai krieviski, vajadzētu publicēt pietiekami lielā metienā – tas nu būtu *pateicīgs* uzdevums Latvijas Institūtam...

Padomju partizānu terors un patvaļa Rietumukrainā 1943–1944 – par to raksta Aleksandrs Goguns.

Atgādināsim, ka tur, starpkaru Polijas dienvidaustrumu vojevodistēs, cits citu trenkāja, šāva un kāva Lielvācijas SD vienības, Kovpaķa un Veršigoras padomju partizānu grupas, Šuheviča UPA (Ukrainas Sacelšanās armija jeb *banderieši*), kā arī poļu pretestības kustība – AK (Armija Krajowa). Volinijā (Wolyn) – novadā uz ziemeļiem no Galicijas – UPA kau-

Vairāku grāmatu un neskaitāmu rakstu autors Franks Gordons ir JG pastāvīgais līdzstrādnieks. Dzīvo Telavivā.

jinieki ārkārtīgi brutāli izrēķinājās ar poļu sādžu iedzīvotājiem, nesaudzējot ne sievietes, ne sirmgalvjus.

“Varonīgie” padomju partizāni nebija ne par matu labāki. Lielajā Volinijas sādžā *Stara-ja Rafalovka* 1943. gadā, vajājot UPA kaujiniekus, iebruka padomju partizāni Antona Brinska (“tēvoča Petjas”) vadībā. Lūk, liecība: *sarkanie sadzina visus, kas bija palikuši dzīvi un gadījās ceļā, novākt banderoviešu sabērto kurgānu* (pieminekli par neatkarību kritušajiem). *Nelāva pat lāpstas paņemt. Vajadzēja rakt kailām rokām, kaut asinis zem nagiem, kaut zobiem grauzt un smiltis riekšavām iznēsāt, līdz tā vieta bija lidzena. Pēc tam visus, kas raka, nošāva* (izcēlums mans. – F.G.)

Komparatīvā jeb salīdzinošā metode lieti noder arī te. Jā, tie bija briesmīgi gadi! Lūk, korespondence no Liepājas laikrakstā *Tēvija* (1941.15.VII): *Židiem – židu vieta!* Lasiet: *Tur viņus ieskaitīja darba grupās (...) Židi (...) attīra ielas un ceļus no namu drupām. Kam lāpstas, tie strādā ar tām, bet kam tādu nav, tiem nav liegts kašņāties pa drupām ar kailām rokām – kā suņi to dara ar priekšējām* (izcēlums mans. – F. G.). Arī viņus nošāva – vēlāk, Šķēdes kāpās...

Taču atgriezīsimies Ukrainas rietumu novados. Rakstā teikts, ka 1945.–1950. gadā no ukraiņiem, kuri agrāk dienēja Kovpaka partizānu vienībā, komplektējās *specgrupas*, NKVD-MGB “viltus banderieši”. Viņi darbojās, izliekoties par UPA partizāniem, provocēja vietējos iedzīvotājus un pretpadomju pagrīdi, atklājot UPA aizmugures struktūras un/vai nogalināja un dažādi ņirgājās par vienkāršiem zemniekiem ar mērķi kompromitēt banderiešus.

Te nu būtu vieta nākamajai atkāpei. Timeklī *izvejoju* šādu informāciju: Baltkrievijā laista apgrozībā dokumentāla filma *Pretpadomju pretošanās 1944–1959*. Filmas pamatā ir vēsturnieku Sergeja Jorša un Sergeja Gorbika grāmata *Baltkrievu pretošanās*. Izmantoti arhīvu dokumenti, memoāri, dalībnieku atmiņas. Novogrudokas cietuma ieņemšana 1948. gadā, atentāts pret Hruščovu 1957. gadā utt. Un tā nu 1948. gadā pretpadomju partizāni no vienības *Čornī Kot* (Melnais runcis) – 70 kaujinieki – uzbruka Grodņas apgabala Novogrudokas pilsētai, kur atradās NKVD banda – 500 vīru. Iznicināti 300 okupantu. Partizānu zaudējumi – 15 cīnītāju. Filmu šogad laidusi klajā Minskas kinostudija *Partizan*. Režisors ir Antons Čjaležņikovs.

Piemetināsim, ka šīs izpētes un *apgaismības* darbs veikts, spītējot Lukašenko režīmam.

Šīs *OM Gadagrāmatas* serde ir Zigmāra Turčinska plašais, apjomīgais raksts *Karš pēc kara: Latvijas nacionālo partizānu cīņas 20. gadsimta 40. gadu beigās – 50. gadu sākumā*. Tas ir vērtīgs papildinājums Heinriha Stroda monogrāfijai, kas izdota 1996. gadā, jo kopš tā laika atrasti jauni dokumenti, pierakstītas jaunas liecības.

Te daži interesanti dati: Latvijas Nacionālo partizānu apvienība (LNPA) izdeva šādus laikrakstus: *Māras Zeme* (1946–1949), *Tālavas Taure* (1946–1947), *Sudrabota Saule* (1946–1948), *Dzintarzeme* (1946), *Tautas Sargs* (1948), *Dzimtene* (1950).

Nacionālo partizānu sapulcē (1945.5.IX) čekai izdevās infiltrēt savu agentu *Gri* – viņš arī *Tankists* – Marģeri Vitolīnu, kurš uzdevās par angļu pārstāvi *Balto Klaktu*. Vitolīnam izdevās partizāniem iestāstīt, ka turpmāk viņu vadību uzņemsies angļu izlūkdienests. Šai sakarā partizānu komandierus aicināja uz Rīgu, tikties ar angļu rezidentu un vienoties par tālāko sadarbību. Partizāni tik ļoti ilgi gaidījuši Rietumu palīdzību, ka noticeja. 1945.13.X Rīgā Matīsa ielā arestēja sešus partizānu komandierus.

Te nu man gribētos ieteikt Latvijas Institutam vai Okupācijas muzejam sekot Lietuvas priekšzimei un izdot – labā angļu valodā – grāmatiņu, kas līdzinātos lieliskajam izdevumam: *The Unknown War: Armed Anti-Soviet Resistance in Lithuania in 1944–1953*. Izdevis 2004. gadā *Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania*.

Un vēl kas: Richarda Kalvāna grāmata *Atklusējumi* 161. lappusē teikts: *Stāstīja, ka P. Ducmanim bija lieli nopelni partizānu kustības apspiešanā 40. gadu beigās*. Labs ir. Kad šo rindiņu rakstītājs strādāja *Rīgas Balss* ārzemju informācijas nodaļā, Pauls Ducmanis bija sporta nodaļas vadītājs. Kādās Sieviešu dienas – 8. marta svinībās viņš, būdams jau krietni kunga dūšā, aplika roku man ap plecu un žēlabainā balsī teica: *Frank, Frank, ja tu zinātu, cik grūti man visu mūžu būt aktierim... Esmu tāds mazs maziņš Richards Zorge*. (Zorge bija leģendārs padomju spiegs.) Un kad es, iesniedzis *Rīgas Balss* redaktoram lūgumu atļaut emigrēt uz Izraēlu, pēdējo dienu nostrādāju tipogrāfijā, Ducmanis mani pasauca sāņus un, stāvot pie loga, teica: *Frank, tagad es saprotu, kas ir nacionālisms. Frank, pasargies no imperiālistiskajiem centriem!* Es nodomāju – dieviņ tētiņ, kas man to saka!

1994. gadā, kad es pēc 22 gadu prombūtnes pabiju dzimtajā Rīgā, nolēmu apciemot Ducmani, kurš, stipri novārdzis, joprojām mita Annas Sakses Mežaparka mājā, Gdaņskas (Dancigas) ielā 14. Viņš stāstīja, ka tagad redīgējot kardināla Vaiņoda sprediķus (nodomāju – *ak veco grēciniek!*) un dievojās, ka neesot drīz pēc manas aizbraukšanas Rīgas Balss redakcijā palaidis ziņu, ka *Franks miris* (nodomāju – tā tad ilgi dzīvošu). Viņš pavadīja mani līdz 11. tramvaja pieturai un atvadām šņukstēdams apkampa mani. Nožēlojams – abās šī vārda nozīmēs...

OM Gadagrāmatas dokumentu sadaļā vērts citēt ziņojumu, ko PSRS militārais atašejš Latvijā pulkvedis Vasiljevs rakstīja (1939.7.V) – *Par vācu agresijas gatavošanu Latvijā*. Lūdzu: *Jūtams stiprs Vācijas spiediens un Latvijas valdības visdažādākās piekāpšanās. Raksturīgs ir ģenerāļa Hartmaņa* (ko vēlāk nošāva čekisti. Dzejnieces Astrīdes Ivaskas tēvs. – F.G.) *brauciens uz Hitlera 50. dzimšanas dienu. Šajā jautājumā man viens ģenerālim Balodim tuvu stāvošs pulkvedis atbildēja: Hartmanis ļoti negrib braukt, bet nebraukt nedrīkst. Mēs nedrīkstam kaitināt niknu zvēru, lai brauc. Labāk lai divi ģenerāļi skūpst Hitlera rokas, bet ne vairāk. Mēs gaidījām lielāku pazemojumu, Hācha taču brauca* (Hācha bija Čehoslovākijas prezidents, ko Hitlers 1939. gada marta vidū izsauca uz Berlīni un lika piekrist šīs valsts likvidācijai. – F.G.)

Patiešām izcils ir *OM Gadagrāmatā* ietvertais Latvijas Nacionālo partizānu apvienības (LNPA) komandiera Kārļa Rusova (*Vārpas*) 1946. gada augusta memorands LK(b)P un Latvijas PSR vadītājiem (207–210). Memorandā cita starpā **prasīts**: *3. Bez okupācijas karaspēka klātbūtnes un ietekmes vēl 1946. g. noteikt un izvest tautas nobalsošanu par Latvijas palikšanu vai izstāšanos no PSRS sastāva....*

Šis memorands pelna, lai tam Okupācijas muzeja ekspozīcijā ierādītu labi redzamu vietu.

Un te dokuments, varu teikt, *pro domo sua*: Latvijas PSR VDK (KGB) priekšsēdētāja ģenerālmajora Jāņa Vēvera pilnīgi slepens ziņojums (1957.21.II) par ebreju noskaņojumu emigrēt no Latvijas PSR. Citēju: *Patreiz veikto bijušo Polijas pilsoņu repatriāciju no Padomju Savienības uz Polijas Tautas Republiku ebreju nacionālisti izmanto, lai izbrauktu no PSRS uz PTR, bet no turienes uz Izraēlu un citām kapitalistiskām valstīm (...). Nav noslēpums, personas, uzskatot, ka tām ir tiesības repatriēties uz PTR, izmanto dažādus*

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20.GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004), 248(2007), 250(2007), 251(2007)

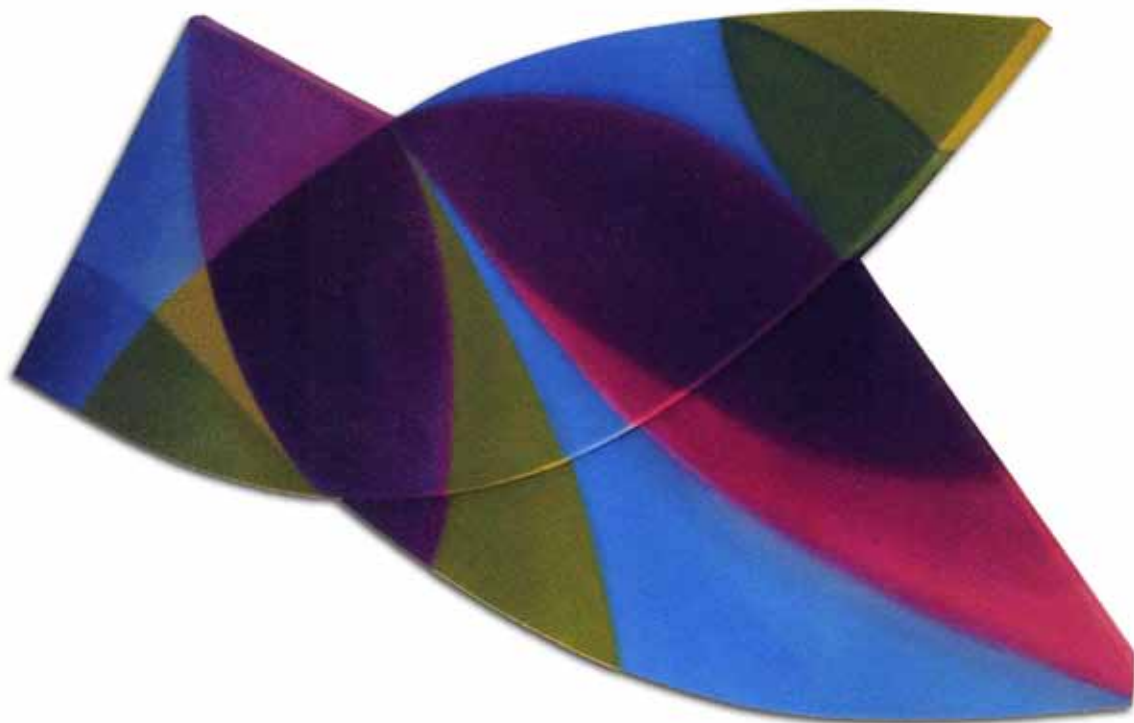
BRĪVĀ LATVIEŠU BALSS FRANKFURTĒ 1965–1972 – I DAĻA

20.gs. 60. gadu vidū radioraidījumu jomā stāvoklis baltiešiem nav labvēlīgs. ASV kongress pārtrauc piešķirt līdzekļus *Amerikas Balss* baltiešu raidījumu turpināšanai no Minchenes,¹ it kā tehnisku iemeslu dēļ tiek izbeigti raidījumi Madridē² un oficiāli privātajā, bet faktiski ASV Centrālās izlūkošanas pārvaldes (CIA) uzturētajā (līdz 1971. gadam) *Radio Brīvība* (*Radio Liberty*) / *Radio Brīvā Eiropa* (*Radio Free Europe*) raidītājā Minchenē baltieši nelaimīgā kārtā paliek starp diviem krēsliem – starp *Radio Brīvība*, kas raida Padomju Savienībā iekļauto tautu valodās, un *Radio Brīvā Eiropa*, kuras mērķauditorija ir Maskavas tā dēvētās satelītvalstis – Polija, Čehoslovākija, Ungārija, Rumānija, Bulgārija. Tā kā Igaunijas, Latvijas un Lietuvas republikas nepieder pie pēdējām un netiek Vašingtonā atzītas par “PSRS tautām”, tām iznāk palikt bešā. Baltiešiem it kā esot piedāvāta raidīšanas iespēja *Radio Brīvība* ietvaros, bet viņi atteikušies, neuzskatīdami sevi par Padomju Savienības sastāvdaļu. Tiesa, raidīt pilnā sparā turpina *Amerikas Balss* un *Radio Vatikāns*, bet šo raidstaciju programmas, izsakoties Viļa Skultāna vārdiem, nerunā

paņēmienu, lai izvestu uz PTR arī citas personas un veselas ģimenes. Šajā nolūkā tiek noslēgtas fiktīvas laulības.

Tas tiesa. Mana radiniece toreiz arī grasījās noslēgt fiktīvu laulību ar pirmskara Polijas pavalstnieku, bet nepaguva: repatriācijas termiņš bija notecējis. Viņa vēlāk apprecējās tepat Rīgā un 1971. gadā, apstākļiem mainoties, kopā ar vīru laimīgi nokļuva Izraēlā.

Gadagrāmatā Uldis Neiburgs ievietojis recenziju par grāmatu *The Mascot*, kas vēstī, kā mazs puisēns no Baltkrievijas Koidanovas miesta, kura īstais vārds, kā tikai nesen noskaidrojās, bija Ilja Galperins, kļuva par Latviešu leģiona *krustdēlu* Uldi Kurzemnieku. Kā redzam, latviešu un žīdu likteņi savijušies gana cieši. □

Haralds Norītis. *Vasara*. 2006–2007. Akrils uz kokvilnas audekla un koka rāmja. 105 x 215 cm.

Par mākslinieku skat. Nikolaja Bulmaņa rakstu *JG238(2004):46*

Edgars Jēriņš. *Andersoni pie savas mājas Gardensitijā, ASV (Garden City).*
2005. Ogle uz papīra. 160 x 254 cm.

Par mākslinieku skat. 45. lpp.

*politiskās cīņas balsī, neatklāj mūsu pagātnes notikumus un mūsu ienaidnieka rīcību tādā veidā, kāda tā patiesi bijusi (...) nav taču mums stiprāka līdzekļa rokās, kā patiesība!*³

Pēc baltiešu redakciju slēgšanas Madridē (1965.31.V), Amerikas Latviešu apvienības (ALA) vadība lūdz Skultānu meklēt raidīšanas iespējas (a) pie Vācijas Federatīvās Republikas (VFR), tas ir, Rietumvācijas starptautiskās raidstacijas *Deutsche Welle* (Vācu vilnis), kas raida arī deviņu tautu valodās aiz Dzelszs priekšvara, (b) apsvērt neatkarīga raidītāja izveidošanu, (c) ievadīt sarunas ar krievu solidāristu pretpadomju kustības *Narodno Trudovoj Sojuz* jeb *NTS* vadību Frankfurtē, Vācijā, kuras rīcībā ir pusslepeņš raidītājs *Svobodnaja Rossija* (*Brīvā Krievija*), un (d) noskaidrot, vai *Radio Vatikāns* būtu ar mieru paplašināt latviešu valodas raidījumus, iekļaujot bez reliģiskām un kultūras programmām arī politiski ievirzītus materiālus.⁴ Kaut arī Maskavas kontrolē esošās Vācijas Demokrātiskās Republikas (VDR) jeb Austrumvācijas galvaspilsētā Austrumberlīnē tolaik stacionēta PSRS drošības spēku filiāle *Komiteja par kultūras sakariem* ar visu trīs Baltijas tautu bēgļiem Rietumos,⁵ *Deutsche Welle* vadības atbilde ir negatīva. Sekmes izpaliek arī Vatikānā. Reālus panākumus sola tikai sarunas ar *NTS*, bet pēkšņi *ALA*, vai nu pārdomādama, vai arī mūkdama no konfrontācijas ar grūtībām, nodod *NTS* *jautājuma* izlemšanu *Brīvo Pasaules latviešu apvienībai*,⁶ kas arī tikai vaicstās un šķobās, nejaudādama ieņemt noteiktu viedokli. Citējot *ASV* iznākošo *Studiju Grupas Biļetenu* jeb *sgb*,⁷ kad *ALAI* "notricēja kājas", tā šo raidījuma lietu uzticējās *BPLA*, kuras cienījamie kungi gan brauca un sprieda, taču neko konkrētu neizdarīja, jo ieskats laikam bija, ka tik ilgi, kamēr brīvajā pasaulē kaut ko varam dabūt par brīvu, t.i., bez maksas, kā piemēram, Amerikas Balsi, Vatikānu, (...) *BPLA* pārstāvjiem savas galvas nav daudz ko lauzīt. Šķiet, ka ne jau tikai 60. gados trimdas politiskie iestādījumi ir diezgan nevarīgi atrisināt trimdas nacionālpolitiskās problēmas, vai arī to atrisinājumi nereti ir maldīgi. Par to var viegli pārliecināties, pāršķirstot ārpus Latvijas klajā laistos laikrakstus, žurnālus, rakstu krājumus.

SKULTĀNS UZ SAVU ROKU

Nesagaidot *BPLA*, nedz arī *ALAs* solīto atbalstu, Vilis Skultāns sāk pats nopietni apsvērt sadarbošanos ar *NTS*, vismaz pamēģināt un, ja sekmes izpaliek, cerēt, ka latviešu trimdas vadība tomēr uzlūkos par savu pienākumu

nākt klajā ar kādu citu priekšlikumu *iedarbīgi pa ēteru sasniegt mūsu dzimteni, kur patlaban notiek cīņa par mūsu tautas dzīvību un nāvi. Šī iespēja jāatrod drīz, jo laika nav palicis daudz.*⁸ Viņa mērķis ir paplašināt raidījumus, lai tie varētu atskanēt septiņas reizes nedēļā ar vairākiem atkārtojumiem dienā. Par Skultāna domu biedru Frankfurtē kļūst katoļu prāvests un trimdas sabiedrisks darbinieks Miķelis Meinhards Lizdiks (1922). Pēcāk abiem Vācijas aktīvistiem pievienojas dermatoloģe Dr. Lilija Zariņa (1927–2007). Kā padomju medicīnas darbinieku delegācijas loceklei viņai 1957. gadā izdodas „piesist pēdu” un palikt Rietumos, par ko padomju tiesa viņu notiesā neklātienē uz 25 gadiem, konfiscējot mantu. Atmiņu krājumā *Sarkanā migla*⁹ Zariņa, vēlāk Viļa Skultāna laulātā draudzene, uzsver, ka jādarot viss iespējams, lai pār komunistu režīma varasvīru galvām uzturētu saites ar tautas kodolu dzimtenē. Šīs saites ir radiatorājumi.

Viena no Skultāna kontaktpersonām *NTS* lietā ir latviešu jaunās paaudzes aktīvis, Valmierā dzimušais Ojars Gobiņš (1934–1980), *Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības* (*ALJA*) Publiskās informācijas nozares biļetena *Brīvības Talcinieks* līdzstrādnieks, kādu laiku arī redaktors. Biļetens, kura ironiskais motto ir *Tūkstošiem dolāru trimdai, ne centa Latvijas brīvībai*, iznāk rotatora tehnikā 150 līdz 250 eksemplāros laika posmā no 1957. līdz 1960. gadam.¹⁰ Ievērības vērts ir Gobiņa uzsaukums „Propagandas vietā revolūciju” – *Agrāk vai vēlāk, ar vai bez mūsu pūlēm, Rīgas, Prāgas un Bukarestas ielās līs asinis kā tagad Budapeštas cietumos un padomju nāves vietās. (...) Kaut tā stunda nepārsteigtu mūs pie glāzes kokteiļa!*¹¹ Gobiņš, kurš pēc apprecēšanās pārceļas no *ASV* uz Ziemeļvācijas pilsētu Minsteri (Münster), ir visai labi informēts par *NTS* raidītāja tehniskajām iespējām, par latviešu izredzēm laist ēterā savas programmas un arī par valdības nostāju Bonnā attiecībā pret “austrumu bēgļu” politiskajām rosmēm Rietumvācijā. Ieguvis vairāku krievu un ukraiņu pretestības kustības vadītāju uzticību, viņš tūdaļ nosūta *express* vēstuli uz *ASV* ar lūgumu iespējami ātri piegādāt šīm personām nepieciešamās atsaukmes par Skultāna personu un viņa iepriekšējo profesionālo darbību. Ņemot vērā Gobiņa ieteikumu, Skultāns uzņem sakarus ar *NTS* apgāda *Possev* (Sēja) darbiniekiem Frankfurtē un ar Slavu Stečko Minchenē, vienu no ukraiņu pretpadomju organizācijas *ABN* preses biroja (*ABN Press Bureau*) vadošajām personām.

NTS

Grupa krievu emigrantu pēcnācēju, kas pēc boļševiku 1917. gada oktobra *coup d'état* studē dažādās Eiropas universitātēs, ir neapmierināti ar Rietumu pārspilēto materiālismu un arī ar savu, lielā mērā monarchistiski ievirzīto vecāku politisko pasivitāti un naivitāti. 1930. gadā Belgradā viņi nodibina NTS¹² ar mērķi izveidot Padomju Savienībā pretboļševistisku kustību, kas pēcāk radītu apvērsumu un demokrātisku valsti eksistējošās Staļina diktatūras vietā. 1932. gadā NTS slepeni sāk iefiltrēt savus cilvēkus PSRS un dažādos veidos izplatīt pretpadomju propagandu. Aprēķināts, ka līdz 60. gadu vidum, neskaitot iesūtītos laikrakstus, pamfletus u.c. materiālus, KSFPK jeb lekskrievijā nonācis vismaz simts miljonu krejlapu, galvenokārt ar gaisa balonu palīdzību. 1938.6.XII Maskavas radio vēstī par tur arestētiem NTS *sabotieriem*. Kara laikā NTS darbību apkaro arī vācieši – vairāk nekā 200 NTS aģentu, kas darbojas vācu okupētajās Krievijas teritorijās, nonāk koncentrācijas nometnēs. Pēc II Pasaules kara NTS dažādos veidos uztur slepenus sakarus ar domubiedriem Padomju Savienībā, īpaši studentu, mākslinieku, diplomātu, sportistu un žurnieku aprindās. Maskavai tas, protams, nav pa prātam. Padomju masu informācijas avoti vēstī par padomju drošības spēku noķertajiem un ar nāvi sodītajiem NTS sabotieriem. 1954.13.IV padomju aģenti Rietumberlīnē nolaupa Dr. A. R. Trušnoviču, vienu no NTS vadītājiem, un viņš nav vienīgais. 1954. gadā PSKP CK izstrādā plānu ar nosaukumu *Operation Rhein*, kura ietvaros iecerēts izvērst pret NTS un citiem pretpadomju grupējumiem Rietumvācijā plaša mēroga akciju. Piemēram, iesūtītā čekas kapteiņa Nikolaja Hohlova (1922–2007) uzdevums ir nonāvēt NTS vadītāju Georgiju Okoloviču. Tā vietā Hohlovs ne tikai pieprasā patvērumtiesības Rietumvācijā, bet uz vairākiem gadiem stājas NTS darbinieku rindās.¹³ Rietumos šis notikums izraisa veselu sensāciju. Ar laiku Hohlovs iegūst zinātņu doktora grādu un ilgus gadus ir augstskolas mācībspēks Kalifornijā.¹⁴

40. gadu otrā pusē NTS pa kluso dabū no amerikāņu okupācijas armijas Vācijā pilnīgu, kaut arī samērā mazaudīga piecu kilovatu raidītāja iekārtu. NTS paspārnē *Svobodnaja Rossija* raidījumi sākas (1950) lielā slepenībā ar aparatūru, uzmontētu uz smagās kravas mašīnas, kas amerikāņu okupācijas zonā pastāvīgi pārvietojas krievu zonas pierobežā, parasti raidot no mežiem, drāts antenu vienkārši uzmetot pakalnu augstākajos kokos. Sākumā raidījumi tēmēti galvenokārt uz pa-

domju okupācijas spēku piederīgajiem Austrumvācijā un Čehoslovākijā, bet drīz vien arī Maskavas virzienā. Šis nelegālās aktivitātes pavisam noslēpt nav iespējams, bet Rietumvācijas drošības iestādes ar amerikāņu piekrišanu piemiedz acis, sliktākā gadījumā, pēc vairāku dienu netraucētas darbības aiztramdot mobilo raidītāju uz citu pakalnu. Ar laiku *Svobodnaja Rossija* – nu jau ar diviem raidītājiem – iegūst, ja ne galīgi oficiālu, tad katrā ziņā pusoficiālu statusu, ievēcas nekustīgā raidstacijā un 60. gadu otrā pusē raida 13 stundas diennaktī bez jebkādas oficiālas raidīšanas atļaujas un bez Rietumvācijas valdības vai starptautiski nozīmēta viņu garuma – Aukstā kara gados politiskiem apsvērumiem ir daudz svarīgāka nozīme nekā juridiskiem.

Svobodnaja Rossija radioprogrammas, tāpat kā organizāciju, kuras paspārnē tās tiek raidītas, nav iespējams noslēpt arī no padomju cilvēkiem. *Literaturnaja gazeta*¹⁵ spiesta ziņot par 14 miljoniem krejlapu, kas sūtītas no VFR austrumu virzienā, arī par iesūtītajiem NTS aktīvistiem Austrumeiropas valstīs un par *slepeno raidstaciju*. Un *Pravda Ukrainy*¹⁶: *NTS dara visu, lai iesūtītu savus domubiedrus Padomju Savienībā un citās sociālistiskajās valstīs – kā tūristus, biznesmeņus un dažādu delegāciju piederīgos*. Arī Rīgas laikraksts *Sovetskaja Latvija*¹⁷ informē lasītājus par *NTS rīcībā esošo grāmatu un laikrakstu izdevniecību, un par raidstaciju, kas darbojas, lai gāztu eksistējošo sistēmu Padomju Savienībā*.

Vairākkārt Maskavas aģenti mēģina izpostīt NTS ierīces. 1958. gadā Šprendlingenā, netālu no Frankfurtes, ar sprāgstvielām tiek sagrauta trīsstāvu ēka, un 1963. gadā smagi bojāta *Svobodnaja Rossija* raidstacija. Ar mazākām sekmēm uzbrukts Possev grāmatu veikalam Vīnē (1959) un apgādam Frankfurtē (1962), kas cita vidū izdod nedēļas laikrakstu *Possev* un četras reizes gadā literāro žurnālu *Graņi*, kur citu materiālu vidū iespiesti daudzi no PSRS slepeni izvesti *samizdata* teksti.

FRANKFURTES BLB MĒRĶI

1966. gada beigās atklātā vēstulē, ko no Frankfurtes pasta kastītes 9116 piesūta visiem latviešu trimdas preses izdevumiem un ko *Brīvā Latviešu Balss* Eiropas kopas uzdevumā parakstījuši *Mag. iur. Vilis Skultāns, prāvests Miķelis Lizdiks un Dr. med. Lilija Zariņa*, uzskaitīti raidstacijas mērķi. No tiem paši galvenie – *cīnīties pret pārkrievošanu*

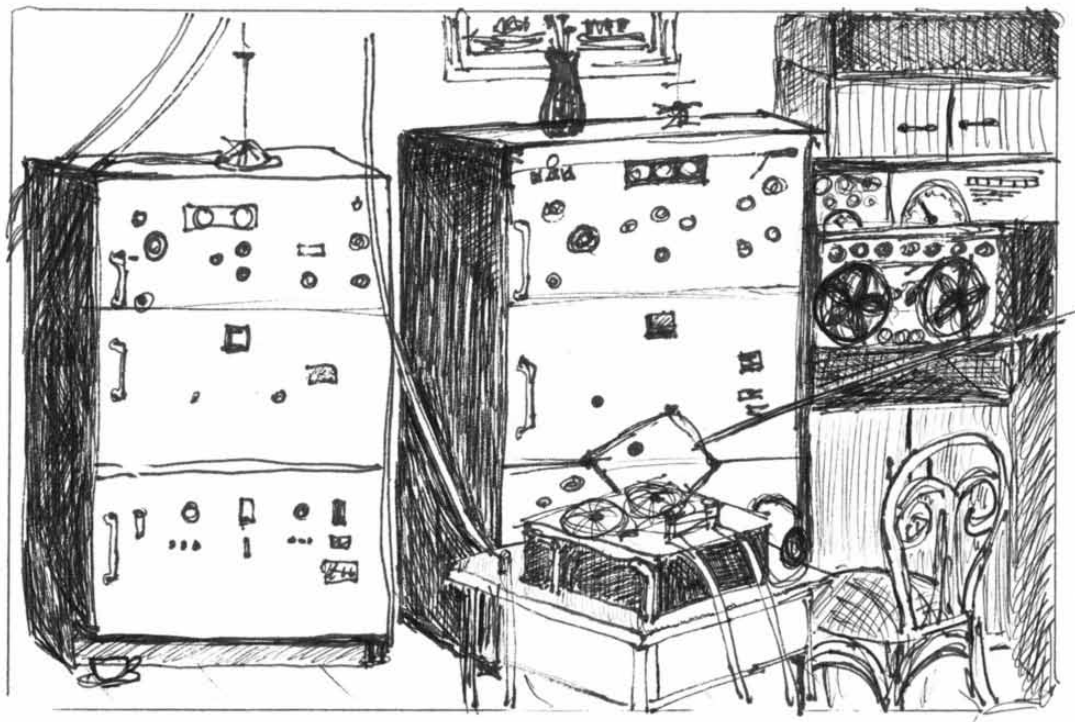
un uzturēt cerību Latvijas atbrīvošanas dienai, kam pievienojas tautas nacionālās pašapziņas stiprināšana, mudināšana neļauties apātījai, bet uzturēt režīma spaidos spirtu garu un psiholoģisko pretestību, vēršanās pret netaisniem, varmācīgiem režīmiem un šovinismu vispār, nevis pret kādu tautu vai atsevišķiem tās locekļiem, ciešas sadarbības veicināšana ar latviešu likteņa braļiem igauņiem un lietuviešiem, informēšana, īpaši jaunatnes, par tādiem Latvijas vēstures faktiem, kurus okupantu režīms cenšas visādi noslēpt. Vēl sīkāk latviešu raidījumu mērķi izskaidroti Frankfurtē ar rotatoru pavairotā izdevuma *Brīvā Latviešu Balss* (1967) pirmajā un, cik zināms, arī vienīgajā laidienā – bez minējumiem – vērst uzmanību uz padomju varas aparāta radītajām ekonomiskām u.c. problēmām Latvijā, uz Latvijas sabiedrības rosināšanu censties pēc vietējās dzīves dažādo nozaru darbības demokratizāciju, latviešu trimdinieku rosmēm Rietumu pasaulē, pretestības kustību Padomju Savienībā un tās satelītvalstīs, komunistisko partiju specifiku Rietumvalstīs u.c. Klausītājus Latvijā iepazīstināšot arī ar demokrātijas vadošajiem principiem un *Apvienoto Nāciju organizācijas* deklarētajām cilvēktiesībām.

Skultāna un Lizdika sākotnējā doma ir salikt spēkus kopā ar Čikagā privāti nodibināto *Apvienību Tēvzeme (AT)*,¹⁸ kas arī uzlūko radoraidījumus par galveno reālo cīņas līdzekli pret padomju režīmu Latvijā.¹⁹ Jau 60. gadu sākumā AT vadītājs Jānis Vilciņš (1900–1981), 50. gados (pirms pāriešanas katoļticībā) viens no Čikagas latviešu evaņģēliski luteriskās Ciānas draudzes izdevuma *Ciānas Vēstnesis* redaktoriem, kādu laiku iknedēļu sūta vienu, dažkārt divas pilnīgi sagatavotas magnetofona lentes uz Madri di *Brīvās Latviešu Balss* raidījumiem. Kad sadarbībā ar Artura Strautmaņa vadīto latviešu redakciju rodas nesaskaņas, sākot ar 1963. gadu AT paspārnē īpaši nodibinātā *Čikagas radoraidījumu komiteja* pērk no NTS lauku diviem īsiem "nacionālās cīņas" raidījumiem nedēļā ar nosaukumu *Tēvzemes Brīvībai*, par kuriem no Latvijas saņemtas vairākas labvēlīgas atsauksmes.

SAKARU UZŅEMŠANA

Starp NTS darbiniekiem ir arī vairāki Latvijas krievi. Vienu no viņiem, Ojāra Gobiņa silti ieteikto NTS Padomes locekli Ļevu Rāru (Rahr) – Latvijas pavalstnieku, Rutenijas filistru, kurš

NTS raidītāja aparāti netālu no Frankfurtes 1960. gadu vidū. Š.E. zīmējums no Miķeļa Lizdika kserografēta vājas kvalitātes foto uzņēmuma

kalpojās Latvijas armijā un runā ļoti izkoptā latviešu valodā – Skultāns pazīst jau no studiju gadiem Latvijas Universitātē un ir ar viņu vairākkārt ticis, dzīvodams Londonā 50. gados. Pirmo vizīti pie NTS vadītājiem raksturo uzkrītoša piesardzība – viņiem jāreķinās ar varbūtēju provokāciju un nodevību. Aizdomu izgaisināšanai nākošajās sarunās Skultāns aicina līdzī prāvestu Lizdiku, kura līdzdalība iedarbojas pozitīvi uz nacionālistiskajiem un pareizticīgajiem NTS Padomes locekļiem, ieskaitot toreizējo radio *Svobodnaja Rossija* vadītāju M. Balmašovu. Lielā mērā pateicoties ļoti pretimnākošā Ļeva Rāra²⁰ palīdzībai, tiek nolīdzināts grumbuļainais ceļš sarunās un panākta vienošanās uz komerciālas bāzes bez jebkādam politiska rakstura saistībām. Latviešu raidījumus neviens necenzēšot, tie paliksot pilnīgi neatkarīgi no NTS politiskiem viedokļiem, turklāt ar veco Madrides latviešu raidstacijas nosaukumu – *Brīvā Latviešu Balss* (*Freie lettische Stimme* jeb *Free Latvian Voice*). Un uz Lizdika jautājumu, vai latvieši varēs brīvi izteikties pret pārkrievošanu Latvijā, pret lielkrievu šovinismu vispār, atbilde ir noteikts „jā”. No visām padomju t.d. nacionālajām republikām Lietuvai, Latvijai un Igaunijai esot pilnas tiesības uz valstisku neatkarību. Vienīgā prasība – programmās krievu tautu nedrīkst identificēt ar komunistu vai komunistiem.²¹

Ar pavisam nedaudziem izņēmumiem trimdas centrālo organizāciju vadošās personas un atsevišķi sabiedriski darbinieki NTS solījumiem netic. Lai novērstu pat visniecīgākos pārpratumus sakarā ar Latvijas neatkarības atzīšanu no NTS puses, 1968.19.X BLB redakcija par to rakstiski ziņo NTS vadībai. Nepilnu mēnesi vēlāk²² vācu valodā rakstītā vēstulē NTS Padomes biroja priekšsēdētājs Dr. Jevgeņijs Romanovs atkārtoti jau sākotnējās sarunās teikto, proti, *valstīm, kuras II Pasaules kara laikā ar varu sev pievienoja Padomju Savienība, ir pilnas tiesības uz neatkarības un valstiskās suverenitātes atjaunošanu*. Tas uzsvērts arī žurnālā *Possev*²³ publicētajā deklarācijā „Zajavļeņije Soveta NTS po nacionalnomu voprosu” (*NTS Padomes Deklarācija par nacionālo jautājumu*). Impērijas pārējām nekrievu tautām būšot pašnoteikšanās tiesības federācijā ar Krieviju. Būdamā *viskrievu kustība*, NTS priekšvēlēšanu un vēlēšanu laikā iestāšoties *par Krievijas tautu saimes vienotību*. Un citur: *netiesiska virskundzība Austrumeiropas zemēs nekādā ziņā neatbilst Krievijas interesēm*.²⁴ Līdzīgi viedokļi pausti NTS 9. un 10. politiskās konferences materiālos²⁵ – ar Lietuvu, Latviju un Igauniju kā neatkarīgām kaimiņu valstīm izveidojami

draudzīgi politiski, saimnieciski un kulturāli sakari.

VĒRES UN PIEZĪMES

1. JG237(2004):44, 55
2. JG248(2007):37–38, 42–43.
3. Referātā *ELJAs* sanāksmē Lidsā (Leeds), Anglijā, 1965. gadā.
4. Skultāns vēstulē (1967.15.II) Rasmai Šildei.
5. Skat. Lilita Zalkalne. „No repatriācijas līdz kultūras sakariem.” *JG224*(2001):33–38; *225*(2001):33–40).
6. *BPLA* vēlāk pārdēvēta par *Pasaules Brīvo latviešu apvienību* jeb *PBLA*.
7. 1967,23; *sgb* iznāk no 1963. līdz 1977. gadam Kalamazū (Kalamazoo, Michigan), bet pēdējie četri numuri Stanfordas pilsētā, Kalifornijā.
8. No 1966. gada maijā sagatavotas runas teksta, kas nolasīts trimdas tautiešiem Vācijā un Anglijā.
9. Toronto, 1968; 2. izd. Rīgā, 2001; angļu valodā: *The Red Fog. A Memoir of Life in the Soviet Union*, 2006.
10. Kaut arī vairāki *Brīvības Talcinieka* numuri iznāk 80. gadu sākumā, žurnālu atdzīvināt neizdodas.
11. *JG16*(1958):159–160.
12. Sākumā *NTSNP – Narodno Trudovoi Sojuz Novogo Pokoļeņija* jeb *Jaunās paaudzes nacionālā darba alianse*, vēlāk saukta arī par *Krievu solidāristu nacionālo aliansi*.
13. *National Alliance of Russian Solidarists*. Frankfurt/Main–Sossenheim: Possev–Verlag, 1967:2–17.
14. California State University, San Bernardino.
15. 1957.11.X.
16. 1965.23.VII.
17. 1965.24.VII.
18. *JG248*, (2007):232–233.
19. *Brīvā Latviešu Balss*, 1967,1.
20. Gadus vēlāk vēstulē (1990.VII) šo rindiņu rakstītajam Lizdiks atceras Ļeva Rāra vairākkārt pausto nemieru par viņam dažādos veidos izteiktajiem draudiem – viņa pēdas, iespējams, esot uzodusi *boļševiku nāves komanda* Rietumvācijā. Pēc dažiem gadiem Ļevs Rārs visai mīklainos apstākļos iet bojā auto avārijā. Jāpiebilst, ka izsekošana un telefoniski un arī rakstiski draudi raidstaciju darbiniekiem, arī latviešiem, kuru veidoto programmu mērķauditorija atrodas aiz Dzelzs aizkara, līdz pat 80. gadu vidum nav nekas neparasts.
21. Skultāns vēstulē Aivaram Ruņģim no Madrides 1965.15.XII.
22. 1968.14.XI.
23. 1951.15.VII.
24. *NTS*. Frankfurt/M: Possev, 1961:42.
25. *Russia Today and Tomorrow*. Frankfurt/M: Possev, 1958:75, 101.

Turpinājums sekos

Alfreds Tauriņš

HOCHFELDAS NOMETNĒ NO OKTOBRA LĪDZ 18. NOVEMBRIM

Sākums JG235:51–54; 236:34–37; 238:40–43; 241: 29–36; 252:29–32.

1945.2.X Dzīvoju nomaļus no nometnes dzīves, nemaz nezinu, kāda nesaticība un šķelšanās te valda. Opozīcija pret līdzšinējo komiteju izmanto katru gadījumu, lai tai uzbruktu. Ķīvēšanās sakarā ar nevēlētu delegātu sūtīšanu uz Minchenes latviešu konferenci nerimstas. Izplatās sienas avīzes. Kam raksti nepatīk, tie tos vienkārši noplēš. Gandrīz jānožēlo, ka ļāvos sevi uzstādīt par komitejas kandidātu. Būs daudz nepatīkšanu. No Hūna dabūju Fišbachas latviešu nometnes avīzes *Vēstis* 8. nr. Tā pavairota ar rotatoru uz rozā papīra, mašīnrakstā, 14 lappuses. Krietni daudz rakstu un informācijas. Šo to izrakstīju. 1) Sūtņis Zariņš kādā privātā vēstulē raksta: *Man kāda augsti stāvoša persona vairākkārt uzsvēra: Latvija celsies atkal, bet jums jābūt pacietīgiem, izturīgiem un jātic Latvijai.* 2) Krievi mēģinājuši Potsdamā dabūt sabiedroto piekrišanu Baltijas valstu pievienošanai Krievijai, bet sabiedrotie to noraidījuši un atstājuši spēkā Kersona līniju, kas Baltijas valstis un Poliju paredz atstāt ārpus Krievijas robežām. 3) Japānā Hirošimā no atombumbas galu dabūjušas 126 000 personas, 10 000 – pazudušas un 118 000 – ievainoto.

1945.4.X Skolotāju konference ģimnazijā, ko pēc ilgākas slimības pārtraukuma vada atkal Aistars. Ģimnazijā nāk klāt aizvien jauni skol-

Augsburgas vecpilsētā

nieki. To pārbaudīšana, ieskaitīšana klasēs un iesaistīšana skolas darbā prasa daudz darba. Direktors pārmet skolotājiem mikstu izturēšanos pret skolniekiem, kas arī ir pamatoti, jo skolnieki sāk izturēties vaļīgi – patvaļīgi kavē stundas, dežuranti neziņo skolotājiem ienākot klasē utt.

1945.5.X Sapulce nometnes iedzīvotājiem beigusies ar lielu traci. Nometnes priekšnieks Ozoliņš gribējis pats sapulci vadīt, bet daļa no klausītājiem kliegusi pēc vēlētas vadības. Ozoliņš sapulci slēdzis. Daļa iemītņieku par to ir sašutusi. Runā, ka vēlēšanas atlikšot.

1945.6.X Vētra ar lietu trako visu dienu. Dzīvoklis auksts. Līmēju ciet loga spraugas un sildu istabu ar elektrisko krāšniņu. Nometnē iet kā skudru pūzni, visur liela aģitācija.

1945.7.X No rīta eju uz karoga pacelšanas ceremoniju. Nāk pamatskolnieki, ģimnazisti, bet ļaužu gan pamaz. Lietuvjiem spēlē orķestris, dzied divas dziesmas. Mūsu ceremonija vienkāršāka.

1945.8.X Ar šodien esmu Hochfeldas nometnes latviešu komitejas priekšsēdētājs. Tas nāca tik negaidīti! Vakardienas vēlēšanas devušas opozīcijas partijai $\frac{3}{4}$ no visām balsīm. Mācītājam Dūmiņam – 710 balsis, man – 690, tad seko Ratermanis un Jansons, kamēr pozīcijas vīri dabūjuši tikai 300 vai 200 balsu. Lai gan ļoti pretojos, man bija jāuzņemas priekšsēdētāja amats. Priekšsēdētāja biedri –

Hochfeldas Baltiešu bēgļu nometnes (Augsburgā, Vācijā) latviešu vadības pārstāvji ar amerikāņu armijas leitnantiem.

Par ķīmijas zinātnu doktoru Alfredu Tauriņu (1904–1986) un viņa dienasgrāmatu skat. JG 235(2003):51.

senators Ratermanis, ķīmijas inženieris Splīts, sekretārs – Jansons. Tie man būs labi palīgi. Diena pagājusi vienā spriešanā un runāšanā. Jūtos tīri vai apdullis.

1945.14.X Nedēļa aizgājusi nemītīgā darbā. Sēdes un sēdes, dažreiz dienā divas. Divus vakarus sēdes ievilkās līdz 10.00 vakarā. Nometnes vadība, kaut arī tā sastāv no desmit nozaru vadītājiem, ir sarežģīta lieta, kas prasa daudz laika. Nāk arī mājās visādi ļaudis ar savām vajadzībām. Šķiet, esmu pārvērties, esmu pārspējis pats sevi, kļuvis garīgi rosīgāks. Esmu iemācījies diskutēt un vadīt sēdes. Visu nedēļu svarīgākie jautājumi bija amerikāņu Sarkanā krusta sūtījumu sadale, dzīvokļu jautājums un darbības pārņemšana. Vakarvakarā pēkšņi nāca ziņa, ka karoga pamats gatavs. Karogu iesvētīja prāvests Ķullītis. Nodziedājām *Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils*. Savu runu nobeidzu ar *Dievs, svētī Latviju!* Jā, vakarvakarā jaunā komiteja saņēma prāvesta svētību nometnes svētbriņķī.

1945.18.X Nepatīkams gadījums – mācītājs Dūmiņš, pirmais kandidāts komitejā, ar vislielāko balsu skaitu, gandrīz aiziet no komitejas. Viņš ir aizvainots par M. Ratermaņa izturēšanos pret viņa radnieka ģimeni, kas grib iekļūt nometnē. Pateicoties prāvesta Ķullīša pūlēm, viņš atsauc savu izstāšanos. Vakarā esmu lietuvju baleta sarīkojumā. Četras baletnāšas atstāj skaistu iespaidu.

1945.19.X Uzmetu runas tekstu un dodos uz stadionu, kur notiek Baltijas tautu Bavārijas olimpiāde. Skaista sportistu parāde ar karoģiem un tautas tērpiem. Komandants Vokovičs (dienvidslāvis), nometnes priekšnieks Ozoliņš, es, kā Latviešu komitejas priekšsēdis, igauņu un lietuvju komiteju priekšnieki pieņemam parādi, turam īsas runas, kurām sekā valsts himnas. Vakarā ar Mikīti aizejam uz Latviešu ģimnazijas Raiņa piemiņas vakaru. Skaisti ir kavēties Raiņa domu un tēlu pasaulē. Par Raini referēja skolotāja Pētersona kundze, īsāku runu teica direktors Aistars.

1945.24.X Ziņa klāt – jāiet uz sēdi plkst. 20.00. Notiek nikni strīdi kurpju dēļ starp F. Hūnu un Z. Jirgenšonu.

1945.25. No rīta man kreiso kāju sarauj krampji, pēc tam nelaba sajūta. Steidzos uz virtuvi, kur nokritu. Mirkli esmu ģiboni. Uz biroju neeju. Atnāk M. Ratermanis ar J. Jansonu. Parakstu rakstus. Guļu visu priekšpusdienu. Apciešo žurnālists A. Baumanis un rakstnieks Lesiņš. Atnes man *Latvju Domas*, 1. nr. Tās iespiestas pareizi latviešu burtiem, veltītas literatūrai un mākslai. Atstāj ļoti labu iespaidu.

1945.29.X Pēdējo dienu notikumi risinājušies ļoti strauji un dramatiski. 26. oktobra vakara sēdē nolemj rīkot balsošanu par Ozoliņu, 27. oktobrī noorganizē vēlēšanas, svētdien, 28. oktobrī balsošana: 293 balso par Ozoliņu, 789 – pret. Pirmdien Baltijas komitejas sēdē lietuvji un igauņi neuztur prasību par Ozoliņa kandidātūru. Tie sapratušies un ievēlēja lietuvieti A. Čeičys par nometnes vecāko. Ar to Ozoliņa vara lauza. Aizgāju uz lietuvju krusta iesvētīšanas svinībām. Vakarā biju pāris stundu Haunštetenē lietuvju goda mielastā. Pie galda sēdēju kopā ar lietuvju operas primadonnu Antoņinu Dambrauskaiti. Iepazīnos ar Haunštetenes nometnes latviešu priekšnieku Alpu un visas nometnes priekšnieku Matisenu.

1945.1.XI Ernests Aistars iesniedz atlūgumu no ģimnazijas direktora amata, lai varētu strādāt pie literatūras vēstures.

1945.2.XI Esmu uzrakstījis Aistaram garu vēstuli, kurā paskaidroju, ka nevaru pieņemt viņa demisiju, jo šīnī laikā visiem jāstrādā vispārības labā, un neviens nevar strādāt tikai pie tā, kas patīk. Aizeju ar vēstuli pie mācītāja Dūmiņa. Viņš uzliek arī savu rezolūciju. Vēstuli nododu Aistara dzīvoklī. Iedzīvotājus satrauc ziņas no Eichštetes [Eichstätt], kur izdarītas plašas apcietināšanas baltiešu nometnēs, [amerikāņi] meklējot vācu draugus un līdzskrējējus. Biroja vadītājs bijis apcietinājumā trīs dienas, bet atbrīvots. Kāpēc notiek šādas lietas? Vācu līdzskrējēji, domāju, mēs gan daudzi nebijām. Uzskatījām vāciešus par mūsu tautas naidniekiem un krāpniekiem. Bet tagad apcietina nevainīgus cilvēkus. Frīcis Hūns nevar satikt ar sava bloka iedzīvotājiem. Aizvien pārmetumi un nepatiesi apvainojumi pret viņu, it kā viņš saņemis dažas tekstilijas, bet tas neesot atzīmēts viņa grāmatīnā.

Hochfeldas bēgļu nometnes latviešu karoga pamatnes atklāšanā (1945). Kreisā pusē stāv Dr. Alfreds Tauriņš. Pie galda prāvests Jēkabs Ķullītis. Aizmugurē stāv Ausekļa ģimnazijas audzēkņi. 1. rindā kreisā pusē mācītājs Arturs Dūmiņš.

Pretējā lpp. viena no kara laikā pussagrautajām ēkām bēgļu nometnes robežās.

1945.3.XI Vakarvakarā Aistars paziņoja, ka paklausa mani un paliek savā amatā. Bet atkal tracis! Zēni internātā brīvdienās sadzērušies. Divus raida prom no skolas. Bijām aizbraukuši uz Haunšteteni, uz Mitrevica trupas pirmo izrādi, Miķelsones *Dzīves šūpoles*. Visumā laba izrāde, ņemot par mērauklu, ka to sniedz iesācēji. Luga kā tāda diezgan nenozīmīga.

1945.14.XI Grūtības ar samazinātām pārtikas devām, īpaši bērniem, kam trūkst piena. Mazi bērni dabūšot pus kondensētu pienu, bet lielākie – nekā. Trūkst logu stiklu un krāšņņu. Ļaudis salst.

1945.18.XI

Dievs, svētī Latviju!

Latvija! Mīļā dzimtene, dārgā tēvija! Tava lielākā svētku diena ir atnākusi! Pirms 27 gadiem Tu noliki pelēkās darba drēbes, sapošies, apvilki skaistāko tērpu ar dižo sudrabu, skaisti saglaudi galvu un uzliki krāšņāko zīļu vainagu. Tad Tu stājies citu tautu pulcīnā, kopā ar savu māsu Lietuvu un kaimiņieni Igauniju – Estiju. Tavi dēli cīnījās, strādāja un Tu devi viņiem savu gādību, jo Tu esi mūsu māte. Mēs bijām laimīgi Tavā pajumtē.

Tad nāca baismīgas dienas, mēneši un gadi. Varmākas norāva Tavas skaistās rotas, Tavus bērnus aizdzina un izklīdināja pa malu malām. No visas zemes atskanēja nopūtas un vaidi. Vaidi skanēja no sagrautām pilsētām un lauku sētām, tie skanēja no samītām druvas, tie skanēja no aizvestiem, nomocītiem un mirstošiem cilvēkiem.

Māte, Latvija, daudz Tavu bērnu mīt svešumā. Bet labāk mēs esam nabagi, nekā bez brīvības un cilvēka goda. Mēs gribējām dzīvot un būt brīvi, lai viņi neaizmirstu sentēvu tikumus un skaisto un jauko latvju valodu.

Piedod, māte Latvija, ka mēs, Tavi bērni, nevaram būt pie Tevis šodien. Bet mēs esam pie Tevis sapņos ik nakts miegā, un domās – dieņu. Mēs sapnī redzam savu iemilēto darba lauku, sapņos uzkāpjām augstākos dzimtenes kalnos un redzam saulē mirdzošās rudzu druvas.

Mēs Tevi neesam aizmirsuši. Kad nāks atgriešanās stunda, mēs iesim pie Tevis atpakaļ. Mēs negribam dzīvot šeit svešā zemē, svešā tautā, kas ir mūsu vēsturiskie apspiedēji, kas vajāja mūsu latviešu darbiniekus, kas koncentrācijas nometnē nomocīja mūsu pirmā prezidenta dēlu un liķi iemeta bedrē.

Māte Latvija, pie Tava sarkanbaltsarkanā ka-

roga apliecinām, ka, svešumā dzīvojot, mūsu mīlestība pret Tevi nav mazinājusies. Savās sirdīs mēs nesam karstu ticību, ka Tu atkal reizi celsies savā spožumā, apvilksi atkal svētku drēbes ar dižo sudrabu un zīļu vainagu, un Tavā Rīgas pilī Daugavas krastā pulcēsies svešu valstu sūtņi. Mēs atgriezīsimies tad, kad Dievs mums to būs noteicis. Šinī ticībā mēs paliekam stipri un šinī ticībā mēs vienosimies tautas lūgšanā – Dievs, svētī Latviju!

Tā runāju pie nometnes karoga 18. novembra rītā. Latviešus apsveica igauņu komitejas vārdā priekšsēdis H. Michelsons, lietuvju komitejas priekšnieks, majors Sestakauskas, pasniedzot adresi lietuvju un latviešu valodā. Priekšpusdienā Sv. Ulriha baznīcā notika dievkalpojums, sprediķoja prāvests Kullītis, piedalījās mācītāji Krafts un Lamberts. Vēlāk – svētku koncerts lielajā koncertzālē – *Ludwigsbau*. Tautu meitas, tautu dēli stāvēja ierindā zālē, viesus sagaidot. Uz skatuves koris tautas tērpos, priekšā Eiches simfoniskais orķestris. Svētku aktu ievadīja Švābijas komitejas priekšsēža A. Tilmaņa, mana un Haunštetes priekšsēža M. Alpa runas. Sekoja koncerts ar tādiem šedevriem kā Dārziņa *Melancholisko valsī* un Jurjana *Tēvijai*. Pēc tam uz skatuves fotografēšanās kopā ar nometnes komandantu Vukoviču u.c. UNRRAs ļaudīm. Mikīte lūdzu Dievu, lai viss labi izdotos. Komitejas delegāti apciemoja UNRRAs direktoru Smitu [Smith], nodot pateicības rakstu un mazu velti – no pieclatu gabala taisītu saktu – Gigītes īpašums. Kaut varētu kungus ieinteresēt mūsu liktenī un gūt atbalstu! □

Publikāciju sagatavoja Ilze (Elsa) Tauriņa Dwyer un Rolfs Ekmanis.

OKUPĀCIJAS MUZEJA NĀKOTNES NAMS TUVOJAS REALITĀTEI

Intervija ar Valteru Nollendorfu

Latvijas Okupācijas muzeja Nākotnes Nama skiču projekts 2008. gada 12. februārī ieguvis Rīgas būvvaldes apstiprinājumu. Skiču projekts sastāv no plāniem, kas kalpos kā pamats tehniskā projekta izstrādāšanai un celtniecībai. Premjera Godmaņa valdība savā rīcības plānā Nākotnes Nama projektu solījusi pabeigt līdz 2010. gadam. Pamatakmeni iecerēts likt 2009. gada pavasarī. Lai uzzinātu jaunāko, uz sarunu aicināts Nākotnes Nama projekta vadītājs Valters Nollendorfs.

Kāda sajūta pēc skiču projekta apstiprināšanas?

Atvieglojums. Mazliet pat nevaru noticēt, ka tas ir noticis. Ir drusku kā pamosties no sapņa un atklāt, ka viss nav tikai nosapņots. Skiču projekta apstiprinājumam iesniegto plānu apjoms ir iespaidīgs. To apstiprinājuši daudzi jo daudzi paraksti un zīmogi, no kuriem pats pēdējais un svarīgākais ir sarkans. Tas nenozīmē, ka viss jau galā. Taču varam teikt, ka nu dodamies uz priekšu. Nav vairs jācinās par muzeja paplašināšanu principā. Nav jācinās par arhitekta Gunāra Birkerta ieceres īstenošanu. Galu galā, savu pirmo vīziju Birkerts mums dāvināja jau 2001. gadā. Gandrīz septiņi gadi. Ar Birkerta Nacionālo bibliotēku šai ziņā, paldies Dievam, nevaram sacensties, bet tomēr. Tālākais nu jau ir vairāk tehniskas un praktiskas dabas.

Pēc tik ilgiem gadiem apdraudējuma un neziņas – vai varam būt droši, ka muzejs būs un ka droši varam tajā ieguldīt savus līdzekļus?

Esmu visam dzīvojis līdz un zinu, kāda bija situācija 1999. gadā, kad Rīgas dome nolēma ēku nojaukt, gan ar noteikumu, ka mums vispirms jāatrod piemērotas telpas. Bet drauds palika arī pēc tam, kad šo lēmumu nolēma iesaldēt, jo principā atradāmies ēkā bez līguma. Tāpēc draugi, kas nāca muzejā, vispirms apsprija: *Nu, cik ilgi jūs te vēl būsiet?* Neziņa nenāca par labu arī darbiniekiem, lai gan jāsaka, ka darbinieku saime ir palikusi gana stabila. Un tā ir gados jauna. Vai varam būt droši? Tik droši vēl neesam bijuši. Par to lielā mērā jāpateicas Kultūras ministrijai un tās enerģiskajai ministrei Helēnai Demakovai, kura dedzīgi un pārliecinoši iestājās par muzeju tagadējā vietā un iecerētajā veidolā. Muzeja statuss un tālākā attīstība ir nostiprināti 2006. gadā apstiprinātajā Saeimas likumā par Okupācijas muzeju, kā arī valdības lēmumos. Jaunā Godmaņa valdība ir deklarējusi – *Nākotnes Nams* jānobeidz 2010. gadā. Muzeja ēka un zeme ir valsts īpašums, bet ar Saeimas likumu Okupācijas muzejam, tas ir, Okupācijas muzeja biedrībai, pieder lietošanas tiesības, kas arī nostiprinātas Zemesgrāmatā. No valsts puses īpašumu apsaimnieko Valsts nekustamie īpašumi (VNI), kas ir valsts akciju sabiedrība. VNI apsaimnieko arī valsts muzeju

īpašumus. Ar VNI Okupācijas muzeja biedrība jau noslēgusi pagaidu līgumu par ēkas lietošanu. Vēlāk noslēgs ilgtermiņa nomas līgumu.

Kādi tagad ir tālākie darba posmi?

Par skiču projekta izstrādāšanu bijām atbildīgi mēs. To veicām sadarbībā ar Gunāra Birkerta pārstāvi Latvijā, arhitektu firmu "RDS arhitekti". Tagad tālākos darbus ar valdības rīkojumu pārņems VNI. Nākamais priekšā stāvošais darbs ir tehniskā projekta un plānu izstrādāšana. Tehniskais projekts būs pamats celtniecības darbu konkursam un celtniecībai. Lai gan liekas, ka te nevajadzētu pārāk daudz laika, praksē vienmēr ir pierādījies, ka notiek aizkavēšanās. Tam varētu būt divi galvenie iemesli. Pirmkārt, muzejs atrodas pašā pilsētas centrā, un pat pēc saskaņošanas var gadīties iepriekš neparedzētas problēmas. Piemēram, mums dota atļauja turpināt plānošanu, pirms galīgi izstrādāts Strēlnieku laukuma detaļplānojums. Tajā jau gan sākotnēji bija iezīmēta *Nākotnes Nama* vieta, bet var gadīties, ka ir nepieciešamas tālākas pārrunas par detaļām, piemēram, iecerēto bērzu birzīti pie muzeja. Tāpat nupat beidzās Komunisma upuru memoriāla konkurss. Arī memoriāla tiešā atrašanās vieta un pieskaņošana muzejam noskaidrosies tikai vēlāk, ceram, vēl 2008. gadā. Otrkārt, Valsts nekustamie īpašumi ir pakļauti valsts iepirkumu procedūrai, kas savukārt ir birokrātiska. Un birokrātijas dzirnas mūsu pieredzē maļ vēl lēnāk nekā Dieva dzirnas. Kā minēja VNI valdes priekšsēdis Māris Kaijaks – tikai kad sākas celtniecība, var beidzot diezgan precīzi noteikt laika plānu līdz nobeigumam.

Kad tiks pamatakmeni?

Ceram, ka tas notiks 2009. gada pavasarī. Tajā guldīsim kapsulu, kurā, starp citu, būs ievietoti muzeja un *Nākotnes Nama* atbalstītāju vārdi. Aicināsim visus muzeja atbalstītājus piedalīties, jo tie tik tiešām būs svētki.

Un kad atvērs pārbūvēto muzeja ēku?

Būtu pavisam brīnišķīgi, ja tas varētu notikt 2010. gada 18. novembrī. Uz to arī tēmējam. Tie būs patiešām lieli svētki.

Vai muzejs paliks ēkā, kad noritēs būvdarbi?

Gribam palikt tik ilgi, cik vien varam, un izvākties uz iespējami īsu laika posmu, bet bez gada vai pusotra citā vietā neiztiksim. Ceram izvietot kaut nelielu muzeja izstādi muzeja ēkas tiešā tuvumā, bet darbiniekiem un krājumiem laikam būs jādodas tālāk no centra. Viena ideja noteikti jāizpēta – pārbūves laikā "okupēt" bijušo ēkas namu uz Brīvības un Stabu ielas stūra, no kura patlaban izvācas Valsts policija. Ēka gan ir ļoti sliktā stāvoklī, bet ja to atrodam par piemērotu un mums to atļauj līdz 2010. gadam izmantot, kāpēc neapsvērt? Tur ir mūsu celtā Gļeba Panteļejeva veidotā piemiņas zīme "Melnais sliekšnis." Ēkas pagrabā arī ir pelnījuši rūpīgu izpēti, lai noskaidrotu, kas saglabājies, un vai tur nākotnē iespējams izveidot nelielu muzeja filiāli.

Valters Nollendorfs ar *Nākotnes Nama* plāniem

Vai skaidrs, kas un kā finansēs *Nākotnes Namu*?

Pašreizējās ēkas pārbūvi un jauno piebūvi veiks ar valsts līdzekļiem. Šim nolūkam VNĪ aizņemsies naudu, ko valsts atmaksās iegādējas nomas veidā. Tā kā celtniecības izmaksas vēl nav zināmas, nav arī zināma nomas maksa. Nomas maksu no valsts saņems Okupācijas muzeja biedrība kā ēkas lietotājs un savukārt to maksās Valsts Nekustamajiem īpašumiem. Drusku komplicēti, bet galvenais, ka strādā. Tai pašā laikā Okupācijas muzejam jāgādā par iekārtām un it sevišķi jaunās pastāvīgās izstādes iekārtošanu. Tie ir lieli izdevumi, un tāpēc patlaban norit ziedojumu vākšanas kampaņa, lai nodrošinātu muzeja nākotni.

Cik lieli ir paredzamie izdevumi muzeja iekārtošanai?

Kad sākām *Nākotnes Nama* kampaņu, aprēķinājām, ka miljons latu pietiks, lai muzeju iekārtotu. Tādu arī nospraudām piecu gadu mērķi – līdz 2010. gadam savākt vienu miljonu. Tagad gan liekas, ka straujās inflācijas dēļ Latvijā un dolāra vērtības samazināšanās dēļ būs vajadzīgs vairāk nekā sākumā iecerētais miljons. ASV dolārs pēdējā gada laikā nokritis no 53 santīmiem līdz 47 santīmiem, bet inflācija pārsniegusi 10%. Taču, ja nākamajos trīs gados veiksies tik labi, cik pirmajos divos, varam cerēt, ka muzeja *nākotnes fondā* būs ieguldīts ne tikai miljons, bet 1 500 000 latu.

Kā veicas ar ziedojumu vākšanu *Nākotnes Namam*?

Esam pateicīgi visiem, kas ieguldījuši vai solījuši ieguldīt *Nākotnes Namā* un kas šo kampaņu atbalstījuši, it sevišķi latviešu preseī un mūsu pārstāvjiem ārzemēs. Pateicoties šai atsaucībai, esam jau divu gadu laikā savākuši pāri par pusmiljona latu, kas ir puse sākotnēji sprautā mērķa. Ir bijuši lieli ziedotāji, kas jau ieskaitīti platīna kategorijā ar vairāk nekā 50 000 latu ziedojumu. Bet daudz arī šūnakmens ziedotāju līdz 100 latiem. Daudz ziedojumu veltīti specifiskiem mērķiem, kādas biroja telpas iekārtošanai, stendu grupai, krēsliem. Daudz arī ziedojumu kāda ģimenes

locekļa vai drauga piemiņai. Apbēdina, bet reizē aizkustina ar pateicību pieņemtie ziedojumi, kas nāk no kādas trimdas organizācijas, kura pārtraukusi darbību. Bet vai tā savā veidā neturpina iesākto muzejā? Un, protams, arvien vairāk arī testamentāri novēlējumi.

Ko darīs ar līdzekļiem, kas paliks pāri?

Jāprasa drīzāk, vai paliks pāri, bet ceram saimniekot taupīgi. Visu, ko neieguldīsim *Nākotnes Nama* iekārtās un jaunajā pastāvīgajā izstādē, varēsīm ieguldīt muzeja *Nākotnes Fondā*, kas pelnīs līdzekļus tālākās darbības nodrošināšanai. Tātad viss būs veltīts muzeja nākotnei. Neesam valsts muzejs, un tāpēc mums pašiem jāgādā par labu daļu savu ienākumu. No otras puses – ar to varam saglabāt savu neatkarību no oficiālās politikas, kas laiku pa laikam seko politiskās konjunktūras vējiem. Mums jābūt pastāvīgākiem un tāpēc – patstāvīgākiem.

Kā atzīmē ziedojumus *Nākotnes Namam*?

Kā visus ziedojumus muzejam jau no 1993. gada, arī ziedojumus *Nākotnes Namam* atzīmēsīm vairākos veidos. Vispirms jau tos ievietojam muzeja apkārtrakstā. Tie nokļūs arī Goda plāksnē jaunajā vestibilā. Kapsulā, ko ievietosim pamataakmeņi atzīmēsīm tos ziedojumus, ko būsīm saņēmuši vismaz līdz 2008. gada beigām. Vestibilā paredzam arī iekārtot datoru, dodot iespēju ziedotāju datu bāzē iepazīties ar visiem ziedotājiem un ziedotajām summām. Atsevišķi atzīmēsīm piemiņas ziedojumus, iekārtojot Piemiņas grāmatu. Bez tam vēl iespējams ziedojumus specifiski veltīt *Nākotnes Nama* telpu un jaunās pastāvīgās izstādes iekārtošanai. Tos apzīmēs ar plāksnītēm pie iekārtotās telpas, par ziedojumu iepirkta priekšmeta, iekārtotā muzeja stenda vai stendu grupas. Par iespējām ziedot var uzzināt muzeja mājas lapā: www.okupacijasmuzejs.lv, www.occupationmuseum.lv vai www.omf.lv. Vai arī, sazinoties ar muzeju: Strēlnieku laukums 1, Rīga, LV-1050, Latvija, +371-67 212 715.

Kāds, jūsuprāt, būs iecerētais *Nākotnes Muzejs Nākotnes Namā*?

Nevaru pastāstīt to, kas vēl nav tapis, bet tā kā sekoju līdzī un pats piedalos jau iesāktajai plānošanai un darbiem, varu iezīmēt savu vīziju. Mums būs pasaules līmeņa arhitekta veidots nams, ar ko varēsīm lepoties mēs paši un pat tie, kas tagad vēl zobojas par "melno kasti" Rīgas centrā. Mums būs mūsdienīgs muzejs. Pastāvīgā izstāde būs gan pārskatāmāka, gan pilnīgāka. Tā sniegs ne tikai zināšanas, bet arī emocionālu pārdzīvojumu. Apmeklētājam būs iespēja iepazīties īsumā ar okupācijas priekšvēsturi, ar neatkarīgo Latviju. Okupācijas vēsturiskais stāsts sekos tam, ko jau tagad redzam muzejā, bet to papildinās jauni mākslinieciski, audiovizuāli un saturiski akcenti. Svarīgākie pārkārtojumi skars baraku, kas būs zāles centrā un kam obligāti būs jāiet cauri, lai nonāktu nelielā Gulaga nometnes zonā ar dzeloņdrātīm un sargu torni. Zāle būs augstāka ar balkonu vienā malā,

Uldis Siliņš

KALNĀ KĀPĒJS

DARBOJAS:

Trīs kraukļi
Antiņš
Saulcerīte

(Aina no Zelta zirga. Stikla kalna galā dus Saulcerīte, jau labi gados. Viņas galvgalā deg ploška. Divi kraukļi cīerē gar viņas zārku kā sargkareivji, trešais krauklis pie Saulcerītes kājām snauz)

Pirmais krauklis:

Velns, kur auksti! Velns, kur salti!
Dibens zils un knābji balti.
Domā, joks kāds tupēt kalnā,
Spalvās vien, līdz acīm salnā?

Otrs krauklis:

Tikai tupus, tikai sēdus
Mākoņos simttūkstoš pēdas,
Gaidīt, kad sāks dziedāt cīrul's...
Kad nāks Baltais tēvs, lai cirstu
Kopā salto ledus šķirstu.

Pirmais krauklis:

Stikla sienas, ledus grīda,
Guļ kā sista blondā fida,
Guļ un guļ un never acis...

Trešais krauklis:

(Uztrūkstas no miega) Kurš guļ? Krā?

Otrs krauklis:

Kuš! Netais' traci!
Ne jau tu. Lūk, Saulcerīte!

Trešais krauklis:

(Drebinādamies)
Būtu elektriskā plīte!...
Velns ar ārā, nu ir prasti!

Pirmais krauklis:

Kas tev ?

Trešais krauklis:

Piesalusi aste!

Otrs krauklis:

Termometru šurp! Cik rāda? (Pirmais

krauklis paņem termometru, kas
piestiprināts pie paaugstinājuma kājgalī)

Pirmais krauklis:

Jolki palki! Piecsimt grādu!
Sapūt vaigos! Augšā leci!

Otrs krauklis:

Liec zem sēdamvietas sveci!

Trešais krauklis:

To tik ne! Kur tava galva!

Otrs krauklis:

*(Paņem plošku un pagrūž Trešajam krauklim
zem dibena, kurš bļaudams uzlec kājās)*

Trešais krauklis:

Āāā! *(Tausta dibenu)* Nav vairāk spalvu!
It nevienas! Pat ne pūkas!
Tad ta brāji! Cūkas! Cūkas!

Pirmais un Otrais krauklis:

(Smej kā negudri. Viens caur otru)
Paliek sveci un kā zibens
Kājās šis! Oi,oi, mans dibens!
Skatās tuvāk! Pieliec galvu!
Divas apsvilušas spalvas!...

Trešais krauklis:

(Grūž Pirmo kraukli) Vanckari un putna
sūdi !

Pirmais krauklis:

Pievald' nagus! Tu man' grūdi! *(Pakavu
troksnis)*

Otrs krauklis:

Izbeidz zviegt un izbeidz ņirgu,
Viens jā šurp uz balta zirga!... *(Visi skatās)*

Trešais krauklis:

Kur šis uzjās? Tas tik dzejā...
Iet kā sists uz galvas lejā... *(Gāšanās
troksnis. Dzird atkal pakavu klaboņu)*

Pirmais krauklis:

Re, kur viens gar kalna malu
Vara zirgā jā uz galu!
*(Visi kraukļi nometas guļus un pāri skatuves
malai skatās uz leju)*

Otrs krauklis:

Es bez desām!

Trešais krauklis:

Acis miklas!

Par Uldi Siliņu skat. JG252:36.

Zīm. Niklāus Strunke

Pirmais krauklis:

Augšā jās pa gludu stiklu!

Otrs krauklis:

Izskatās kā govs uz ledus...

Trešais krauklis:

(Bļauj neredzamam jātniekam) Pasmērē zem kājām medu!

Pirmais krauklis:

Izcērt kāpienus ar ķirku! *(Gāšanās troksnis)*

Otrs krauklis:

Lejā gan! Ak, kas par cirku! *(Atkal pakavu troksnis)*

Trešais krauklis:

Velns, iet kā pa gadatirgu!

Pirmais krauklis:

Re, kur jā jās zelta zirgu! *(Visi satraukti pieejas)*

Pirmais krauklis:

Paraug', princese vēl dusē?

Otrs krauklis:

Nāk kā plēsts! Jau kalnam pusē!
(Atgaidādamies met ar rokām)
Tiš! Uš! Krā! Jāj projām! Zemē!

Pirmais krauklis:

Brāļi kraukļi, nu ir brenē! *(Antiņš uznāk, baltā tērpā, zobenu pie sāniem. Autors ir atturējies no tālākām specifiskām norādēm par Antiņa personu, izņemot to, ka viņš ir ļoti sievišķīgs)*

Otrs krauklis:

(Brāļiem)
Ko nu saka Raiņa pantīņš?

Trešais krauklis:

Kas tu tāds?

Antiņš:

Es esmu Antiņš!

Pirmais krauklis:

Vai tas tevim vārds vai amats?

Antiņš:

Viens ne otrs netiek lamāts.
Esmu te, lai, jums par spīti,
Augšā celtu Saulcerīti.

Otrs krauklis:

(Kraukļi viņam draudoši tuvojas)
Kā tev patiktos, kā smejās,
Lidot prom uz galvas lejā?

Antiņš:

(Izvelk zobenu) Gribi redzēt mazu triku – Guznu caurdurtu ar štiku?
(Kraukļi atkāpjas. Viņš pamet Saulcerītei gaisa skūpstu. Pēdējā pieejas kā transā sēdus)

Saulcerīte:

Princi mans, ļauj tevi lūkot,
Sauls stars un cīruļtrillers
Skanēja caur dziļo sniegu,
Lika nomest nāves miegu.
Paņem mani savā skavā,
Antiņ, es uz mūžu tava !
Atļauj skatīt tevi sejā...
(Viņa paceļ plīvuri, bridī skatās uz Antiņu, tad nolaiž plīvuri un atkal apguļas vecajā pozīcijā)

Antiņš:

(Nepatīkami pārsteigts)
Eu, tad jā jāj atkal lejā?
(Prom. Kraukļi histēriski smejas, tad atgriežas sākuma pozīcijās)

Pirmais krauklis:

Velns, kur auksti! Velns, kur salti!
Dibens zils un knābji balti.
Domā, joks kāds tupēt kalnā
Spalvās vien, līdz acīm salnā.

Otrs krauklis:

Tikai tupus, tikai sēdus
Mākoņos simttūkstoš pēdas,
Gaidīt, kad sāks dziedāt cīrul's...
Kad nāks Baltais tēvs, lai cirstu
Kopā salto ledus šķirstu.

□

Helēna Gintere

LNO JAUNĀ KARMENA

Kopš Bizē (Georges Bizet, 1838–1875) iedzīvināja dramaturga un īsprozas meistara Merimē (Prosper Mérimée) romāna *Carmen* (1845) skaņās, tā kļuvusi par neatņemamu sastāvdaļu un vienu no iemīļotākajām izrādēm pasaules operatētros. 2007. gada oktobrī Latvijas Nacionālajā operā (LNO) vibrēja gaiss, gaidot *Karmenas* pirmizrādi režisora Andreja Žagara iestudējumā.

Merimē stāsts par iznīcinošu mīlestību un traku greizsirdību, konkrēti, par čigānieti Karmenu, kuru greizsirdības lēkmē nogalina viņas mīļākais, radīja veselu skandālu. Sabiedrības uzskatā tas bija amorāls un tādēļ nepieņemams, kaut arī Merimē apgalvoja, ka noveles pamatā ir patiesi notikums, ko viņš dzirdējis no grāfienes Montiho, viesojoties Spānijā 1830. gadā. Noveles sižetu, kur dons Hosē cietumā pirms nāves soda stāsta savas atmiņas, Bizē libretisti Meljaks (Henri Meilhac) un Alevi (Ludovic Halévy) ievērojami mainīja. Tolaik Parīzes *Opéra Comique* vadību māca šaubas, vai varēs iestudēt ope-

Par pianisti un mūzikas pedagoģi Helēnu Ginteri skat. JG246(2006):31.

Pārnesums no 35. lpp

uz kuru vedīs kāpnēs. Pa tām apmeklētājs dosies gar dziedošā Baltijas ceļa projekciju uz brīvības atgūšanu. Balkonā rādīsīm okupācijas sekas, centienus tās pārvarēt, Latvijas sasniegumus un ceļu nākotnē. Lejā kā dzīva atmiņa paliks okupācijas laikā pārdzīvotais. Šī pastāvīgās izstādes koncepcija sasauca ar Birkerta ēkas metaforu – no tumšās pagātnes uz gaišāku nākotni. Nākotnes Muzejā būs gan atsevišķa telpa tematiskajām izstādēm, gan neliela auditorija, gan bibliotēka un lasītava, gan piemiņas un pārdomu telpa. Būs bezdrot piemēroti iekārtoti biroji telpas darbiniekiem, klimatiski kontrolētas telpas krājumiem, mācību telpas un materiāli Izglītības programmai. Pēdējos trīs gadus muzeja ikgadējais apmeklētāju skaits krietni pārsniedzis 100 000. Nākotnes Muzejā varēsīm uzņemt vairāk apmeklētāju un attīstīt darbību, ko līdz šim traucēja un ierobežoja nepiemērotas telpas, telpu šaurība un trūkums. Un Latvijas augstajiem viesiem varēsīm beidzot ar pilnu pārliecību apliecināt, ka arī Latvijas valstij rūp mūsdienīga vēsturiskās atmiņas un piemiņas saglabāšana. □

Pierakstīja Jānis Erno, 2008.22.II

ru, kur galvenajai varonei jāmirst un, vēl jo vairāk, vai varēs atrast tādu solisti, kas uzņemtos dziedāt šo 'amorālo' lomu. Libretisti bija ar mieru mainīt beigas, bet Bizē neparķo – *Karmenai jāmirst!* Koris savukārt sūdzējās, ka neesot iespējams vienlaikus dziedāt, kustēties pa skatuvi un vēl piedevām tēlot, bet orķestris sākumā atteicās spēlēt, jo partitūra neesot nospēlējama. Tomēr pēc mēģinājumiem, kas ilga veselus piecus mēnešus, 1875.3.III notika pirmizrāde, kas izvērtās par totālu fiasko! Lielākoties nelabvēlīgas atsauksmes neatturēja turpināt operas iestudējumu, turklāt, veselās 48 reizes, līdz tā kļūst par globālu triumfu 20.gs. pašā sākumā, kad viena no pasaules apbrīnojamākām *Karmenas* lomas izpildītājām bija čehu soprāns Emilija Destina, līdz pat 1920. gadam viena no spožākām zvaigznēm Ņujorkas Metropolitēna operā. Pats Bizē to nepiedzivoja, jo nomira pēc trīsdesmitās izrādes.

Pēdējos 30 gadus vairākos operatētros režisori novatoristi ir meklējuši ceļu, kā parādīt veco klasisko iestudējumu mūsdienīgākā skatījumā, nezaudējot saturisko atbilstību mūzikai un sižeta galvenajai līnijai. Līdz tam laikam operatētru režijās *Karmena* tika ieturēta spāniskā raksturā, un tās tēls kļuva gandrīz vai par Spānijas simbolu. Kaut arī libreta autori un komponists ir francūži, Bizē savā operā izmantoja ne vienu vien spāņu mūzikas elementu. *Karmenas* liktenstēmu, arī *Karmenas* un dona Hosē vadmotīvu, komponists pārņēma no Andalūzijas tradicionālās flamenko mūzikas. Taču fascinējošā *Habaneras* tēma un toredora dziesmas muzikālās saknes meklējamas nevis Spānijā, bet gan Kubā. To aizraujošais ritms radies spāņu un āfrikāņu ietekmē, melnādaiņiem vergiem nonākot Kubā, kas 18.gs. otrā pusē bija lielākā Spānijas kolonija.

Droši vien šis fakts bija viens no impulsiem Andrejam Žagam operas sižetu pārcelt no Spānijas uz mūsdienu Kubu. *Manuprāt, dekoratīvs spāniskums stāsta vienīgā iespēja, kā ietērt šo stāstu. Kubas politiskais fons Karmenas attiecības ar pārējiem varoņiem dara īpaši saspringtas un dramatiskas, savukārt Kubas dabiskā, neizskaistinātā, pat skarbā vide ir ļoti atbilstoša stāsta noskaņai* – tā režisors Žagars, ko, viesojoties Kubā, aizrāva *Karmenai*, Hosē, Eskamiljo, Mikaēlas kaislībām atbilstošā vide. Tabakas fabrika un vispārējais militārisms *Karmenai* nav panesams. Viņa ir pārāk drosmīga, brīvību mīloša, sievietē ar personības statusu, suģestējošu ārieni, dabisku karizmu – kā savā laikā *Merlina Monrō* vai *Bridžita Bordō*. Nevēlēdamās nevienam pakļauties, *Karmena* piesaka tiesī-

Karmena (Elīna Garanča) un Dons Hosē (Valters Borins)

bas uz sievietes seksuālo un personības brīvību. Taču šādām sievietēm bieži nav lemts būt laimīgām.

Operas jauniestudējumam impulsu deva mūsu starptautiska līmeņa dziedātāja, mecosoprāns Elīna Garanča un viņas vēlme debitēt uz latviešu skatuves ar Karmenas lomu. Iestudējumu pilnveidoja kostīmu māksliniece Kristīne Jurjāne sadarbībā ar Moniku Pormali, vienu no spilgtākām Latvijas scenogrāfēm, kas gandrīz mēnesi nodzīvoja Havanā, kur kopā ar fotogrāfu Gintu Mālderu fotogrāfēja pilsētu – tabakas fabrikas, pagalmus, tavernas un, protams, arī cilvēkus. *Karmena kā sieviete ir vienkārši skaista. Viņa vienmēr grib labi izskatīties, lakojojot nagus uz ielas un bāros, daudz laika pavada frizētavās, dienas pirmo pusī parasti staigā ar rulljiem matos, kas viņai izskatās kā karalienes kronis* – stāsta Pormale. Andrejam Žagaram patiešām bija ļoti laimējies strādāt ar komandu, kas azartiski sekoja viņa idejām un provocēja uz radošiem meklējumiem, jauniem tēlu risinājumiem.

Ārpus Latvijas, pirmās LNO viesizrādes – *Karmena* un Šostakoviča *Mcenskās aprīņa lēdija Makbeta* (arī Žagara režijā) – notika Maskavā (2007.X), atklājot Latvijas kultūras dienas. Laikraksts *Rītiena* vēsti (2007.13.XI) par LNO trupas izgāšanos ar *Karmenas* izrādi – neapmierinātā krievu publika nīgrī atstājusi zāli, jo izrāde viņos izsaukusi riebumu. Krievu skatītāji gribējuši redzēt kaut ko skaistu, nevis īstenību, kas savā ziņā, turklāt visai naturālistiski, līdzinājusies pašas Krievijas īstenībai. Rīgas skatītāji bijuši daudz progresīvāki.

Spēcīgā *Karmenas* mūzika liek kājām dejojot, pat krēslā sēžot, caur ķermeni skrien skudriņas, sirds sāk straujāk pukstēt, dvēselē tads kā lidojums. Titullomu pirmizrādē dziedāja brīnišķīgā Elīna Garanča, bet pie diriģenta pulsts – viņas dzīvesbiedrs, britu–spāņu diriģents Karels Marks Šišons (turpmākajās izrādēs LNO diriģents Mārtiņš Ozoliņš). Otrā sastāvā dziedāja lietuviete Liora Grodnikaite un Karinē Ohanjana, ko režisors Rīgas izrādēm nomainīja pret kolorīto dāņu mecosoprānu Taniu Krosu (Kross). Būdama melnīksnēja ar dabiski čirkainiem matiem, viņa ļoti veiksmīgi spēja, tā teikt, ielēkt 'braucošā vilcienā', pārliecināt klausītājus ar savu spēcīgo balsi un *Karmenas* tēla burvīgo vienkāršību. Hosē lomā iejutās itāļu tenors Valters Borins, bet otrā sastāvā Aleksandrs Antonenko, kurš pārspēja Borinu un savilņoja ar liriski dramatisku tēla atklāsmi. Viņa precīzais tēlojums elektrizēja uzmanību īstajā brīdī. Vīrišķīgi iespaidīgs bija Egīla Siliņa Eskamiljo tēls, ko otrā sastāvā aizvietoja Laimonis Pautienis. Naivās un labsirdīgās Mikaelas lomu dziedāja publikas favorīte Kristīne Opolais, Aira Rūrāne un viessoliste Asmika Grigorjana. Izrādi kuplināja Rīgas doma kora skolas audzēkņi un mīmisti, no kuriem liela daļa bija dabiski tumšādaini, speciāli Rīgā sameklēti, lai tadējādi vēl spilgtāk ienesu patiesi siltu dienvidniecisku kolorītu un Kubas garšu.

Andreja Žagara šodienas Kubā *Karmena* izmisīgi tiecas pēc brīvības. Viņa nevēlas fabrikā tīt cigārus, bet grib lidot brīvi kā putns. Eskamiljo tēls no toredora pārtop par tautas iemīļotu bokseri. Gan toredora, gan boksera tēlus vieno cīņa, nāvīgs risks, uzvaras kāre. Dons Hosē nav tipisks varonis. Viņa

kaislīgā mīlestība pārāug fatālā greisirdībā, kas iedzen Karmenu nāvē. Naivā un labirdīgā Mikaēla baltā medmāsiņas halātā ir pretstats Karmenai. Viņa dievina Hosē, seko viņam kā ēna, taču slepus apbrīno un apskauž savu sāncensi Karmenu. Svarīgs elements izrādē ir tautas klātbūtne un vide, kurā Karmena dzīvo. To lieliski papildina koris un mīmisti – to vidū bērni un pusaudži, kas visos masu skatos atrodas uz skatuves, tēlodami savas lomas kā īsti aktieri. Redzami Havanais fotouzņēmumi, Kubas karogs, patriotiski saukļi un leģendārā revolucionāra Ē Gevaras portrets. Operas sākumā un beigās pāri skatuvei nosoļo pionieri ar ziliem kaklautiem.

LNO direktora un režisora Žagara kaislība attiecībā pret *Karmenu* aizsākās jau 1996. gadā pēc kādas izrādes zviedru Folksoperā lieliskā režisora S.V. Holmsa iestudējumā. *Mokoši meklēju jaunu skatuviskās versijas atslēgu, līdz manas viesošānās laikā Kubā pēkšņi kā zibens nāca apskaidrība!* – stāsta Andrejs Žagars.

Karmenas pirmizrāde izskanēja straujā, temperamentīgi aizraujošā spēlē. Diriģents Šišons apvienoja precizitāti ar azartu un īstu līdzradīšanas prieku. Elīna Garanča apbrīnojami pārtapa čigānietes tēlā, uzburot ap sevi patiesas cilvēciskās kaislības un pārdzīvojumus. *Viņa nevar nepatikt!* – izsaucās kāds skatītājs. Mūzikoloģe Inese Lūsiņa par Garančas sniegumu raksta: *Baudot emocionāli, vokāli un plastiski krāsaino, visos aspektos spilgti izteiksmīgo, Elīnas Garančas sniegumu, pāri visam skan dīvas balss, ar kuru viņa spēj izteikt visu, vienlaikus vijīgi un temperamentīgi dejojot Elītas Bukovskas horeogrāfijā. Brīvi atklāti, it kā bez piepūles, bez nevienas forsētas skaņas, viņa, ar neparasti vokālo krāsu bagātību, slāni pa slānim atklāj Karmenas iekšējo būtību.*

Rīgas skatītāji Garanču dzirdēja 5., 7. un 9. oktobrī, bet jau 21. oktobrī, ceremonijā Minchenē viņai pasniedz *ECHO KLASSIK* balvu kā Gada dziedātājai (2007) par *Deutsche Grammophon* izdoto (2007.III) kompaktdisku *Aria Cantilena*, kas ir viņas pirmais solo ieraksts. Un mūsu operdīva jau noslēgusi līgumus ar Londonas Koventgardena, Ņujorkas Metropolitēna un Vīnes Valsts operatēriem. Vīnes iestudējums paredzēts 2010. gadā ar maestro Marisu Jansonu pie diriģenta pulsts.

Šo rindiņu rakstītājai, noskatoties izrādi, viss likās ritam gludi un saistoši. Ne mirkli neuzmācās garlaicības sajūta. Drāmas kāpinā-

jumā trešajā cēlienā risinās dažādi notikumi, līdz Hosē izšauj uz Eskamiljo, un sākas kauņš. Mikaēlas tēls atvērās pilnā skaistumā, kad viņa aicina Hosē doties līdz pie mātes, kura guļ uz nāves gultas. Asāk nekā Merimē novelē ir parādīta Karmenas un Hosē pēdējā aina ceturtajā cēlienā. Hosē ar nošķeltu pudeli pārgriež Karmenai rīkli un asinis no traipa viņas koši balto kostīmu un balto stādiona sienu. Līdzpārdzīvojumu raisa boksa cīņas spriedze, taču pēdējais cēliens kopumā nedaudz zaudē formas viengabalainību. Šķita, ka tur ir par daudz kaut kā, kas novirza no paša galvenā. Literārajā avotā donam Hosē jau ir pieredze ar vardarbību, viņš jau ir pastrādājis slepkavību, pirms satiek Karmenu. Vēlāk, strādājot tabakas fabrikas sardzē, viņš nogalina arī savu priekšnieku, un, uz sākot mīlas sakarus ar Karmenu, noslepka arī viņas vīru. Mikaēla, čigānietes Fraskita un Mercedesas novelē izpaliek.

Mūzikoloģe Henrieta Verhoustinska raksta: *Opera – ikona, spoža soliste un spilgta koncepcija – trīs lielumi, kas raksturo pirmo šīs sezonas jauniestudējumu Latvijas Nacionālajā operā.* Jā, LNO direktors un *Karmenas* režisors vienā personā ir uzdrošinājies izveidot savu 'žagarkarmenu'! Un, kāpēc gan nē? Tas ir tikai apsveicams fakts mākslas un mūzikas mīļotāju pilsētā Rīgā! □

Biruta Sūrmane

GUNDARIS PONE NAV AIZMIRSTS

Žurnāla *Mūzikas Saule* pērngada 5. laidienam pievienota 44 lpp. bieža brošūra ar virsrakstu *Gundaris Ponem – 75*, lai no jauna pievērstu uzmanību komponista dzīvei un mūzikai. *Mūzikas Saulē* par Gundari Poni (1932–1994) rakstīts jau agrāk (2002, 5–6 un 2005, 2). Tātad Saldū dzimušais komponists, kurš mūža lielāko daļu pavadīja Ņujorkas valstī, ASV, savā dzimtenē nav aizmirsts.

Brošūru ievada *Mūzikas Saules* redaktora Oresta Silabrieža apcere, kurā viņš Poni raksturo kā vienu no interesantākajām personībām 20.gs. otrās puses mūsu mūzikā. ASV laikraksta *The New York Times* kritiķis savukārt Ponem veltītajā nekrologā (1994.18.III) apzīmēja komponistu par *amerikāņu* mūzikas „čempionu” un celmlauzi. Silabrieģis tālāk iztirzā Pones vēstulēs Latvijas paziņām paustos pasaules uzskatus un politisko pārliecību, kā arī min Pones atgriešanos Latvijas mūzikas apritē 90. gadu sākumā.

GLEZNU IZSTĀDE UN CITAS LATVIEŠU MĀKSLAS FILADELFIJĀ

Pēc ilgāka klusuma perioda ar dažu Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) biedru nesavtīgo darbošanos un organizēšanas spējām Filadelfijas Brīvo Latvju biedrības telpās varēja notikt ASV austrumkrasta veco un jauno latviešu mākslinieku gleznu, skulptūru un foto mākslas izstāde. Piedalījās arī Kalifornijā mītošā gleznotāja Biruta Magone. Skate bija atvērta arī amerikāņu publikai „Mēneša pirmās piektdienas atvērto galeriju vakara” jeb *First Friday's Open Gallery Night* ietvaros. Izstādē piedalījās 24 mākslinieki ar 64 mākslas darbiem. Izstādes rīkotāji Uģis Nīgals, Aina Berķe un Uldis Stepe bija noorganizējuši arī latviešu filmu izrādes – vairākas Signes Baumanes zīmētās filmas un Losandželosas latviešu namā uzņemto,

Riharda Liukis eksperimentālo “trilleri” angļu mēlē *Taste It All* (Nogaršo visu), kur pazīstami latvieši-losandželosieši ir aktieri un statisti, bet dekorators – Uldis Stepe.

Izstādes mērķis – piesaistīt jaunākās paaudzes māksliniekus latviešu mākslinieku saimei, kas pa daļai rīkotājiem arī izdevās. Izstādē piedalījās Indra Avena, Voldemārs Avens, Aīda Bērziņa, Laila Bībelniece, Gints Grīnbergs, Lily Howell, Linda Kalnāja, Biruta Magone, Dace Marga, Laila Milevska, Sarma Muižnieks-Liepiņa, Guna Mundheima, Kika Nīgala, Uģis Nīgals, Ainis Nollendorfs, Daina Platais, Ilmārs Rumpēters, Armas Stepe, Juris Ubāns, Aivars Zandbergs, Andris Balodis, Līga Balodis-Sviks. Seši darbi tika pārdoti. Izstādes ietvaros notika arī labi apmeklēts draudzības sarīkojums ar Longailandes (Long Island) teātra grupas uzvedumu *Ulža Stepes režijā*, kam sekoja balle. (V.A.)

Precizējums: Silabrieža rakstā minētās Ņujorkas pavalsts galvaspilsētas nosaukumu gan izrunā kā „Olbanī,” bet raksta „Albany,” un tikai tā to varēs atrast ģeogrāfijas atlantos vai ceļu kartēs. Autors pats arī atzīst, ka visu šajā publikācijā lasāmo *vajadzētu ar laiku komentēt, izstrādāt, papildināt*. Piemēram, pievienotā Pones biogrāfija noteikti jāpapildina ar ziņu, ka komponistam piešķirta (1992) Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības Kultūras fonda goda balva par *Gran duo Funebre* altvijolei un čellam. Par ievietotā Pones galveno darbu saraksta pilnību šo rindiņu rakstītāja neņemam spriest.

Rakstā „Uz priekšu!” komponiste Gundega Šmite raksturo Poni kā dumpinieku latviešu mūzikas vēstures kontekstā, kuram teicami piestāv moto – *avanti* jeb *uz priekšu!* Seko Gundara Pones paša raksts „Jaunās mūzikas forma un doma (1950–1966),” kas pārņemts no *Jaunās Gaitas* (Nr. 62, 1967). No JG

Mariolīna Pone, Arnolds Šturms, Gundaris Pone

Foto no J. Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas arhīva

82(1971) pārņemts arī Pones raksts „Māksla un politika.” Abi komponista raksti mūzikas teoriju un terminoloģijas nezinātājam ir visai ciets rieksts.

Dažus Gundara Pones dzīves un darbu aspektus apcer muzikologi Arnolds Klotiņš un Guntars Pupa. Personīgas atmiņas par Poni pierakstījis flautists Vilnis Strautiņš. Ievietotas arī pāris intervijas ar komponistu – saruna ar Aiju Vanku no Latvijas Radio (1991) un ar komponistu Imantu Zemzari (1992), kam Pone apliecinājis, ka *komponists ir visstiprākais tad, ja viņš meklē savas saknes*, un paskaidrojis arī, ka dzeguzes sauciena motīvs, kas iepīts itin visos viņa darbos, ir Latvijas mantojums no tiem laikiem, kad viņš kā mazs puīselis staigājis pa dzimtenes mežu.

Noslēgumā atrodam trīs vēstules no Pones un komponista Andra Vītoliņa sarakstes sakarā ar Pones eseju *Webern and Luigi Nono*, ko Vītoliņš novērtējis par „briljantu.” Eseja nolasīta IV starptautiskajā Vēberna festivālā Dārtmutas (Dartmouth) koledžā ASV Ņuhempšīras pavalstī. To no angļu valodas tulkojis Edgars Raginskis.

Katrā ziņā varam tikai priecāties, ka interese par apdāvināto un izcilo, starptautisku atziņu ieguvušo, kaut arī dažkārt kontroverso un nereti pārprasto komponistu, viņa dzimtenē turpinās.

Par JG redakcijas locekli Birutu Sūrmani skat. JG251 (2007):63.

LARIS STRUNKE KARALISKAJĀ AKADĒMIJĀ

Stokholmas Karaliskajā Mākslas akadēmijā (2008.23.II – 30.III) atvērta akadēmijas goda locekļa Lara Strunkes izstāde *Glezniecība 2007*. Vērienīgajā katalogā ievietota mākslinieka jaunības drauga, dzejnieka K.Sīverta Lindberga (*K. Sivert Lindberg*) apcerējums par pērgad radītajiem Strunkes darbiem. Zviedrijas KMA ir mazliet savrupa no aktuāliem mūsdienu mākslas procesiem, savā darbībā vairāk koncentrējoties uz akadēmiskām mākslas izpausmēm, tomēr, kā tas redzams no regulārās un intensīvās izstāžu dzīves, vēlēto akadēmijas biedru piensums Zviedrijas mākslas ainā ir visai daudzveidīgs mūsdienīgo mākslas tendenču atspoguļojumā. Divās telpās izveidota ekspozīcija ar Lara Strunkes gleznām un zīmējumiem, kas patiesībā ir neliela daļa, jo uzgleznots un uzzīmēts ir daudz vairāk. Kā ierasts, mākslinieks izvēlējies ļoti zemu darbu novietojumu, lai ieejot telpā veidotos tiešāks un ciešāks kontakts ar lielāka izmēra gleznojumiem. Kompozīciju sižeti liekas jau pazīstami – dabas tēlu un interjeru gleznojumi, kas aizņem visu audekla virsmu. Tie ir galvenie kompozicionālo uzdevumu un glezniecisko vērtību avoti un liekas – motīvu variācijas it kā nāk un aizslīd, atstājot telpā vibrējošu sajūtu, ka māksliniekam formu idejas un veidoli dzimst sajūtās un apkārtnē. Skatot darbus, redzams, ka Laris ierastos motīvos pratis saskatīt atkal jaunas vīzijas, ko it kā zināmos sižetos uzlikt uz audekla, jo, lai arī cik ledāju un interjeru jau būtu uzgleznoti, nevar teikt, ka tos pilnībā pazīstam. Turklāt mākslinieks saglabā savu specifiski individuālo gaumi un krāsas, tādējādi piedaloties vispārīgo glezniecības problēmu individuālā risinājumā. Arī šoreiz tie nav konkrēti dabas vērojumu iespāidi, bet darbi atklāj mākslinieka priekšstatus par laiku un telpu, rada plašuma izjūtu mākslinieka paša izraudzīto formu un izmēru ietvaros, ļoti pietuvinātos tuvplānos. Pētot darbus, kārtējo reizi pārliecinos, ka Lara Strunkes individuālās intereses piedzīvo skaidru atklāsmi nonākot ciešā saskarsmē ar dabu un viņš strādā ar iztēli, un nekad nerodas iespāids, ka viņu ietekmē kādi ārējie iespāidi. Viss jaunais, kas ietveras darbā, atklājas sevī nobriedušā pārliecībā, kur krāsa piesaistīta attēlotajām formām un veidoliem un nevaru iedomāties, ka Lara Strunkes mākslas iepazīšana nesniegtu baudījumu, kā intelektuālu tā emocionālu ierosmi. Tas ir ļoti svarīgi, jo ar saviem motīviem viņš, šķiet, iejūtas, laika un dzīves ritmos un

virzībā, kur lietu būtība ir nevis jēdzieniska, bet gan pārdzīvojumu veidā, dramatiski vai liriski apkopojoša savā izteiksmē. Tādā veidā virspusē iznāk visaugstākā līmeņa enerģija laukumā ritmos un krāsās un noskaidrojas īstenās spējas un iekšējās rezerves.

Gundega Cēbere

Par mākslas zinātnieci Gundegu Cēberi skat. JG250:38.

Nākošajā JG laidienā reproducēsīm krāsās divas no Lara Strunkes SKMA izstādītajām gleznām. – JG red.

Anete Ivsiņa

AIZEJ TUR, NEZIN KUR, ATNES TO, NEZIN KO

Līdzīgi daudziem saviem laikabiedriem, Laura Cīruls šo šķietami neiespējamo uzdevumu tiecas īstenot katru reizi, kad ķeras pie jaunas gleznas. Māksliniece saka, ka it īpaši viņu nodarbina atmiņas un identitātes jautājumi, vide un globālā sasīlšana, kā arī pil-sētvide (un kā tā gan atspoguļo, gan veido mūsu dzīvi). Par visām šīm tēmām var kaismīgi debatēt un nākt klajā ar noteiktiem viedokļiem. Taču Lauru, liekas, visvairāk interesē process, tas, kā patiesība vislabāk atklājas dialogā. Strādājot gleznotāja pati ir pastāvīgā dialogā ar topošo darbu, gan aktīvi veidojot to, gan reaģējot uz neparedzētām

Latvijas Mākslas akadēmijas bakalaure un Toronto Universitātes maģistre Anete Ivsiņa raksta par mākslu, dizainu un architektūru. Anetes un Lauras vectēvi reiz Latvijā bija draugi; kara beigās keramiķis Edvīns Groskaufmanis devās trimdā, gleznotājs un grafiķis Kārlis Sauka palika Liepājā. Lauras vectēvs 1930. gados uzrakstīja skaistu apsveikumu Kārlim Saukam, kad pēdējais absolvēja Mākslas akadēmiju; Anete ir pateicīga par iespēju rakstiski izteikt savu apbrīnu par Lauras neatlaidīgo ceļu mākslā.

Edgars Jēriņš. *Anitas bērni Dainas un Doila mājā*. 2007. Ogle uz papīra. 160 x 254 cm.

Par mākslinieku skat. 45 lpp.

Laura Cīruls. *Jumtu apveidi II (Roofline II)*. 2006. Akrils uz audekla. 80 x 80 cm.
Par mākslinieci skat. Anetes Ivsiņas apceri 42. lpp.

krāsu attiecībām (kuras iespējams atklāt tikai gleznošanas procesā) un uz akrila krāsu spontāno plaisāšanu. Šis gleznošanas procesa īpatnības māksliniece lieto kā metaforu, kas palīdz izteikt gan atmiņas nejaušo dabu (krāsas plīsumi kā nekontrolējami atmiņu uzplaisnījumi), gan identitātes un citu jautājumu komplicētību.

Lauras ainavas nav ne īsti abstrakcijas, ne priekšmetiskās mākslas kategorijā ietilpināmas. Tās ir abstraktas, taču ar skaidru atsauci uz konkrēto – piemēram, 2006. gada darbu sērija *Pinums (Weave)* liek domāt par urbānām konstrukcijām. Vai varbūt ir tieši otrādi, māksliniece glezno namus, taču gleznošanas procesā, domājot par to vēsturi un kontekstu, uzirdina sienu, jumtu, grīdu un balkonu priekšmetiskumu līdz abstrakcijai? Bet ne lai pūstu kādam miglu acīs – drīzāk, lai norādītu uz lietu mainīgo dabu. Nav svarīgi, kā kategorizēt šāda veida glezniecību – svarīgi ir, ka tā mēģina, cik vien iespējams, būt noskaņām un interpretācijām atvērta – iespējams, apzinoties, ka interpretāciju daudzveidība un dažādība ir neizbēgama tik un tā.

Šo Lauras lietoto vizuālo modeli varam attiecināt arī uz citiem viņu interesējošajiem jautājumiem. Kā otrās paaudzes trimdiniecei, kas ir arī kanādiete, māksliniece, skolotāja un vēl daudzās citās lomās, viņai allaž bijis svarīgs identitātes jautājums. 90. gados Laura radīja skaistu veltījumu latvietībai un savai ģimenei, gleznojot Latvijas vecvecāku mājas. Taču tikai šajās mājās vien viņas identitāte nav ietilpināma. Mēģinot definēt savu identitāti (personīgo, etnisko – jebkuru) kā nobeigtu vienību, kā precīzu rakstu pasaules audumā, mēs varam rūpīgi likt dzīparu pie dzīpara, taču pavedieni, kam būtu jāveido tikai vienu, "īsto" pinumu, tik un tā spītīgi pīsies ar citiem, vienmēr gan paķerot līdzī blakus krāsas, gan izplešoties kaimiņu teritorijā (mājā, tautā, kultūrā). To apzinoties, Laura ne tik daudz mēģina kontrolēt sava radošā procesa galarezultātu, cik ļaujas krāsai kā savai sarunas partnerei. Krāsas klājas kārtu kārtām, veidojot kultūrslāni, kas noteikti ir archeoloģiskas izpētes vērts, un ir viņas atbilde uz jautājumu par identitāti.

Laura pieder tam mākslinieku lokam, kas spītīgi turējies pie glezniecības laikos, kad šis žanrs ticis noliegts kā visu modernisma netikumums iemiesojums (80.–90. gados), un turpina pētīt tā iespējas. Visbiežāk viņas darbi skatāmi personālizstādēs *Loop Gallery* Toronto (Laura ir šīs galerijas biedre) un Kanadas latviešu mākslinieku apvienības *Latvis* izstādēs. Šovasar māksliniece pieder

Laura Ciruls

lās arī Valmieras Novadpētniecības muzeja un Pasaules latviešu mākslas savienības rīkotajā diasporas mākslinieku izstādē, kas ceļos pa Latviju un pēc tam veidos pamatu Valmieras muzeja trimdas mākslas kolekcijai. Laura glezno jau kopš studiju laikiem Jorkas Universitātē (York U., Toronto), kur viņai piešķirts bakalaures grāds daļējās mākslās (BFA –1982), taču pagrieziena punkts viņas mākslā nāca 90. gadu beigās, kad viņa nolemj pilnībā veltīt savu laiku glezniecībai un iestājas Toronto Mākslas skolā (School of Art), ko pabeidz 2003. gadā. Kopš tā laika gaidu katru viņas piedalīšanos izstādē ar priecīgu ziņkāri: ko jaunu Laura būs atklājusi? □

PAR EDGARU JĒRIŅU

Arvien lielāku piekrišanu izpelnās *JG* jau agrāk reproducētie Edgara Jēriņa reālistiski veidotie lielformāta ogles zīmējumi (skat. *JG230* un *251*), kurus mūsu mākslas daļas redaktors Voldemārs Avens raksturo šādi: *figūru izvietojumā nav centrāla uzsveruma, viņos darbos ietverts kāds privāts stāsts, kāda personīga eksistenciāla mīkla, un tieši šis zemteksts, kontrastēts ar klaji ilustratīvo stilu, rada spriedzi, kas darbiem piešķir vienreizību un oriģinalitāti (JG251:44)*. 2008. gada pirmajos mēnešos Edgaram ir īpaši paveicies. *ACA Gallery* (Nujorkā) izstādē *On the Edge* eksponē viņa darbus kopizstādē (16.II–15.III) ar četriem citiem visai labi pazīstamiem amerikāņu māksliniekiem. Tā pati mākslas galerija

No latviešu kultūrvides **pie tēviem aiziet** gleznotāja **Līvija Endzelīna** (1927–2008) – dzejnieces Martas Grimmas un valodnieka Jāņa Endzelīna meita – 5 gadus pēc savas pēdējās personālizstādes Aizkraukles muzejā kuras atklāšanā muzicē viņas dēls komponists Imants Zemzaris un mazdēls komponists Ingmārs Zemzaris. ●●● Negadījumā Mazajā Ģildē bojā gājis rakstnieks, dramaturgs, režisors un aktieris **Ārijs Geikins** (1936–2008). Nāves gadā laists klajā viņa pēdējais darbs – „ironiski didaktiskais romāniņš” *Engļu sezona* (ARTE). ●●● Stokholmas Latviešu teātra (trimdas pirmajos gados tas pazīstams kā Daugavas Vanagu teātris) nodibinātājs, dramaturgs un režisors (pēc profesijas būvzinātnieks) **Modris Gross** (1926–2008), arī galveno lomu tēlotājs Blaumaņa *Ugunī* un *Indrānos*, Zivertā *Varā*, Ādamsona *Mālu Ansī* u.c. *Par latviešu teātra uzturēšanu vairāk nekā pusgadsimta garumā* saņēmis no LV Kultūras minis-

izstāda vienu no Jēriņa zīmējumiem 20 gadu jubilejas izstādē *Works on Paper* (Darbi uz papīra) Parka avēnijas Armoriājā (Park Avenue Armory), Ņujorkā (29.II–3.III). Viens no zīmējumiem ievietots kolekcijā *Visions: Selections from the James T. Dyke Collection of Contemporary Drawings* (Vīzijas – izlase no Džeima T. Daika mūsdienu zīmējumu kolekcijas) Mākslas muzejā Neipls (Naples) pilsētā Floridā, bet rudenī (12.IX–9.XI) Jēriņa darbus paredzēts izstādīt Arkansas Mākslas centrā (The Arkansas Art Center, Little Rock). Žurnāla *Art on Paper* (Māksla uz papīra) janvāra/februāra laidienā un arī plaši pazīstamā mēnešraksta *Art in America* februāra numurā (36. lpp.) reproducēts mākslinieka zīmējums *Daina and Doyle at Home with Anita's Children* (Anitas bērni Dainas un Doila mājā), kas redzams arī šajā *JG* numurā (sīkāka informācija par Edgaru Jēriņu atrodamā *JG251*). (R.E.)

trijas Atzinības rakstu. ●●● Tikai tagad kļuvis zināms, ka jau 2005. gadā Ohaio (Ohio) štatā, ASV, miris baltu filologs, ģermānists un bibliogrāfs, TZV (1996) un PBLA Tautas balvas (2000) laureāts, **Prof. Dr. Benjamiņš Jēgers**, kurš daudzu citu fundamentālu darbu vidū sastāda piecsējumu mamutdarbu *Latviešu trimdas izdevumu bibliografija / Bibliography of Latvian Publications Outside Latvia, 1940–1991*, ko laiž klajā apgāds Daugava Stokholmā (pēdējo sēj. Rīgā). Zinātnieka darbi publicēti arī *JG*. ●●● Vācu cietumu (1944) un Sibīrijas Gulaga (1946–1954) veterāns, vispazīstamākais 20.gs. otras puses igauņu prozas rakstnieks **Jāns Kross** (Jaan Kross, 1920–2007), kura darbi *Kolme katku vahel* (Starp trim mēriem, 1970), *Keisri hull* (Ķeizara trakais, 1978), *Wikmani poisid* (Vikmaņa ģimnazisti, 1988), *Mesmeri ring* (Mesmera aplis, 1995), *Tahtamaa* (2001), *Kallid kaasteelised* (Dārgie līdzceļotāji, 2003) u.c. tulkoti vairākās Eiropas valodās. Tāpat kā Vizma Belševica, arī Kross ticis minēts starp Nobela Literatūras prēmijas pretendentiem. (re)

VIA DOLOROSA jomā vispirms jāmin par Eiropas Parlamenta līdzekļiem pēc 10 gadu darba pabeigtā filma **The Soviet Story** (režisors, scenārija autors, politologs Edvīns Šņore, producents Kristaps Valdnieks), kas dokumentē Padomju Savienību stalinisma gados, vienu no nežēlīgākajiem totalitārijem režīmiem jaunlaiku vēsturē – no *golodomora* jeb mākslīgi izraisītā bada Ukrainā (1932–1933), vairāk nekā 22 000 poļu virsnieku noslepkavošanas Katīnā (1940) līdz Maskavas staliniskā un Berlīnes nacistiskā režīma līdzībai un sadarbībai ne tikai pilsoņu slaktēšanā *rūpnieciskos apmēros*, bet arī visumā maz zināmai *PSRS palīdzībai nacistiem ebreju slepkavošanā*. Filmas veidošanā piedalījusies vesela virkne starptautiski pazīstamu ekspertu – no II Pasaules kara vēsturnieka Deivisa (Norman Davies, Cambridge U.; skat. *JG252*:58–61) līdz krievu vēsturniekiem Natālijas Lebedevas, Borisa Sokolova, Sergeja Sluča, Viktora Suvorova u.c. Pirmizrāde notiek š.g. 9.IV EP mītnē Briselē. ●●● 1949.25.III deportāciju piemiņas dienā tiek atvērts **Via dolorosa 6. sējums** (Nordik), kur ar atmiņu rakstiem piedalās 25 šo ceļu pārdzīvojušie autori, no kuriem daļa starplaiķā miruši. Grūti nepievienoties *Dienas* recenzentam, ka grāmatā *ir visi mūsdienu deficīti – patriotisms, dzimtenes mīlestība, uzticība*. (...) *Kad ausis piekļiedz dzīves vērtību noliegums un profānais, lasot šīs liecības, pārņem tik*

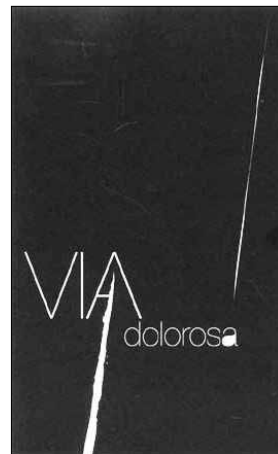

Foto: Voldemārs Avens

Mākslas kritiķe Eleonora Šturma un Edgars Jēriņš savas izstādes atklāšanā (ACA Gallery) Ņujorkā (2008.16.II).

Igaunu rakstnieks Jāns Kross (Jaan Kross, 1920–2007)

spēcīga sakņu izjūta, ka dzīvei atkal var atbildēt ar „jā”. ●●● *Sibīrijas bērnu 2. sējumā Mums bija tas jāizstāsta...* (Sibīrijas bērnu fonds) apkopotas **Dzintars Gekas** un **Aivara Lubānieša** pierakstītas 670 intervijas ar 1941.14.VI izsūtītajiem, kas tolaik nav bijuši vecāki par 16 gadiem. ●●● Aprīļa sākumā, vairāk nekā 20 gadu pēc katoļu garīdznieka **Kazimira Viļņa** nāves, viņam piešķirts Izraēlas Valsts goda tituls *Taisnīgais starp tautām* – par žīdu dzīvību izglābšanu, riskējot ar savējo, vācu okupācijas gados Latvijā. Trimdā Zviedrijā no 1944. līdz 1956. gadam prāvests Vilnis izdod *Dzimtenes Balsi* (nesajaucama ar Kultūras sakaru komitejas propagandas avīzi *Dz.B.*), kas vēlāk pārtop par *Dzimtenes Kalendāru*, kur iespiesta vesela virkne trimdā mītošu autoru vērtīgi un oriģināli pētījumi. ●●● 23.II Saldū godina 1950.24.II sadursmē ar čekas karaspēku bojā gājušo īles **nacionālo partizānu grupas komandieri Visvaldi Brizgu** (segvārds – Kārlis Krauja), viņa līdzgaitnieku **Juri Krustu** un mājas saimnieci **Lizi Bergmani**, kas pa logu ar automātu uz čekiešiem atklājusi uguni. ●●● Krievijas Valsts Ārzemju literatūras bibliotēka uzdāvinājusi Latvijas Nacionālajai bibliotēkai teroram, spīdzināšanām, deportācijām, arestiem, politikajām tīrīšanām veltīto septiņsējumu *Staliniskā Gulaga vēsturi* (Rospen), ASV izdotās enciklopēdijas *Holokausts* krievu tulkojumu un 54 sējumu dokumentu krājumu *Krievija. 20. gadsimts*, ko izdevis Aleksandra Jakovļeva dibinātais fonds *Demokrātija*. (re)

GRĀMATAS

DZEJĀ pēdējos mēnešos vislielāko ievēribu pelna *JG* kādreizējās redakcijas locekles, trimdas dzejas ikonas **Astrīdes Ivaskas** *Dzeja un atdzeja* (Pētergailis), kur ietilpinātas viņas piecas grāmatas, tulkojumi un arī agrāk grāmatās nepublicēti dzejteksti. ●●● Žurnālistes un filoloģijas doktores **Lindas Kilevicas** pašas izdotais otrs dzejkrājums *Parīzē šorīt list* veltīts gandrīz 100% mīlestības lietām.

PROZA. **Dzintara Soduma** *Kopotu rakstu 7.* sējums *Viņpusē* (Atēna), kas sastāv no nelielu, ASV trimdu dokumentējošu pierakstu (1963–2006) fragmentiem, Latvijas kultūrvīdē uzņemts pretrunīgi – *pricina īsā,*

precīzā izteiksme un tas, ka **Sodums** neprot *glaudīt pa spalvai* (Mārtiņš Zelmenis), un kontrargumenti: *tracinoši garlaicīga* (..) *limēts ir, bet kopā neturas* (Rimands Ceplis) un *grāmatā nav nekā literāra* (Zane Radzobe). ●●● Pirms ne tik ilga laika dzejnieks **Jānis Rokpelnis** punktīgi nosolas pārtraukt rakstīšanu (*nekaisīšu vairs pērles cūkām*). Šā gada aprīlī visumā rāmajā oriģinālprozas druvā pamatīgu literāru sprādzienu izraisa viņa divarpus gadus uztapušais *Virtuālais Fausts* (Dienas Grāmata) – isromāns (paša autora ieskatā pseidodienasgrāmata) par reliģiju, eksorcismu, apsēstību ar sātanu, psiholoģisko patiesumu, spēļu biznesu, sekstūrismu, antikristietību, anti-amerikānismu, okulta mācībām un vēl daudz ko citu. Grāmatas reklāmā: *Parasts iekšējais dialogs. Un pēķšņi kāds teikums skan nedaudz svešādi. Tā tevi uzrunā Dievs. Vai arī sātnas. Atšķirt var tikai pēc sekām*. Tāda sajūta, ka drošvien Rokpelņa *Fausts* izvēršies par latviešu kulta romānu.

LITERATŪRZINĀTNE. Krājuma *Versija par... Latviešu literatūra. 2000–2006* (Valters un Rapa) rakstos postmodernismu, realismu, trūkstošo un problemātisko etc., etc. savdabīgas šķautnes atklāj Māris Salējs, Kārlis Vērdirņš, Ieva Dubiņa, Rimands Ceplis, Lita Silova un Līga Ulberte. ●●● Krietni ierastāka ir Līvijas Volkovas literārā biogrāfija *Blaumaņa zelts* (Zvaigzne ABC). ●●● Sērijā „Ļoti saistošs ievads” apgāds ¼ Satori laidis klaja divas vērtīgas un vajadzīgas monogrāfijas – Ričija Robertsona (Ritchie Robertson) *Kafka* (tulk. Jana Kukaine) un Džonatana Kalera (Jonathan Culler) *Barts* (no franču tulk. Anda Baklāne).

TULKOJUMI. Tāpat kā iepriekšējais reizēs ar kārdinošiem pārsteigumiem izeļas meistarīgi veikti tulkojumi. Sērijā *Zelta klasika* Viktora Igo (**Victor Hugo**) *Cilvēks, kas smejas* (*L'homme qui rit*, tulk. Milda Grinfelde) un Viļņa dzimušā franču diplomāta, pretošanās kustības dalībnieka Romēna Garī (**Romain Gary**, 1914–1980) romāns *Tālākam ceļam biļete neder* (*Au-delà de cette limite votre ticket n'est plus valable*, 1975; tulk. Skaidrīte Jaunarāja). Pēdējais gan skaitās viens no Garī vājākajiem darbiem. ●●● Edgara Alana Po (**Edgar Allan Poe**) stāstu izlase *Nejaušību eņģelis* (Valters un Rapa; tulk. Vizma Beļševica, Helma Lapiņa, Ingūna Beķere, Indra Aumale). ●●● Daļēji autobiogrāfiskais Džordža Orvela (**George Orwell**)

romāns *Lai plīvo aspidistra* (Dienas Grāmata) (*Keep the Aspidistra Flying*, 1936; tulk. Māra Poļakova), kur rakstnieka *alter ego* noliedz džungļu jeb pūstošo kapitālismu kopā ar tā reliģiju – dzišanaso pēc naudas.

●●● Haruki Murakami romāns *Skarbā brīnumzeme un pasaules gals* (Zvaigzne ABC; tulk. Inese Avana).

●●● Džona Benvila (John Banville) ar Bukera Prēmiju apbalvotajā romānā *Jūra* (*The Sea*, 2006) mākslas kritiķis Mordens sava mūža norietā apcer Pjēra Bonāra gleznu „Kaila sieviete vannā ar suni”, kas atsauc atmiņā divas sievietes viņa paša dzīvē.

●●● Amerikāņa Filipa Rota (Roth) daļēji autobiogrāfiskajā īsromānā *Ikvienš* (Zvaigzne ABC) (*Everyman*; tulk. Silvija Brice) galvenais tēls izjūt novecošanas sekas, sāk ilgoties pēc bērnības / jaunības atgriešanās, atceras, ka jau 13 gadu vecumā „lielo jautājumu jomā” vairs nespējis ticēt jūdaismam, jo *reliģija bija melī* (..) *Bija tikai miesa, dzimusi dzīvot un mirt saskaņā ar noteikumiem, ko radījušas citas miesas, kas dzīvojušas un mirušas pirms tam*.

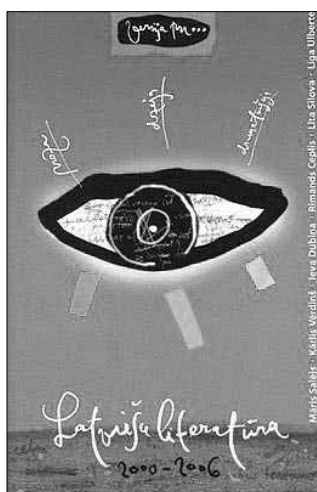
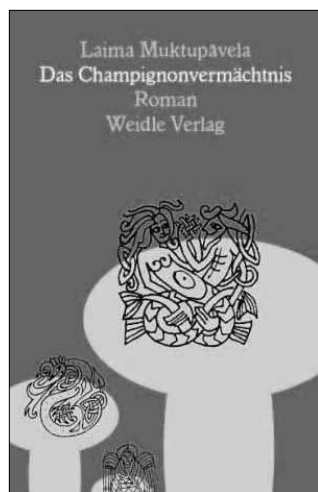
●●● Grūti pateikt, vai V.G. Zēbalda (Winfred Georg Maximilian Sebald) *Austerlicis* (Dienas Grāmata) (*Austerlitz*, 2001); no vācu tulk. Silvija Ģibiete) ir romāns, memoāri, ceļojuma apraksts, patiesība vai izdomājums?

●●● Sakarā ar parasti isti neiepazītā, neizprastā vai pārprastā renesanses autora Nikolo Makjavelli (Niccolò Machiavelli, 1469–1527) traktāta *Valdnieks* (*Il principe*) tulkojumu latviešu valodā (Tapals), ko veikusi trimdā mirušā dzejniece **Veronika Strēlerte** II Pasaules kara laikā, **Ivars Ijabs**, mācībspēks LU Politikas zinātnes nodaļā, raksta (*Diena* 2008.23.II): [Makjavelli ieskatā] *politika ir specifiska un riskanta nodarbe, kura prasa īpašas zināšanas un attieksmi. Tam, kurš vēlas tai nodoties, var iznākt upurēt tās labā ne tikai savu privāto labklājību, bet arī savu dziļāko un intimāko morāli – cilvēkmīlestību, godprātību un līdzcietību. Taču šī atteikšanās no morāles ir attaisnojama ar specifiski politisku mērķi, sava principāta varenību, slavu un labklājību, nevis ar privātu alkatību un vēlmi līdz mūža galam dzīvot greznībā. Šī privātā alkatība neesot sveša šodienas Latvijas politiskās elites mentalitātei, piebilst Dr. Ijabs un uzsver, ka piedēvēt Florences autora atbalstu šodienas Latvijas 'polituzņēmējiem' nozīmē smagi apvainot šo domātāju, jo valdnieks, kura kar-*

stāko ilgu kalngals piedzīt sev pilnas kabatas ar naudu un nobēdzināt to kādā nezināmā ofšorā, Makjavelli skatījumā būtu nožēlojama parodija par politiķi un jebkura valdnieka aizrašanās ar personisko komfortu un labklājību – droša degradācijas pazīme, kas liecina par politiska sabrukuma tuvumu.

DAŽĀDA SATURA. Latvijas Valsts vēstures arhīva klajā laistā 19.gs. zinātniekiem un pētniekiem neatvietojamā dokumentu krājuma **Krišjānis Valdemārs. Lietišķā un privātā sarakste** 2. sējums (2008) kopā ar pirmo (1997) piepilda vairāk nekā 2 000 lpp. ●●● Mākslinieces un rakstnieces **Lidijas Dombrovskas** *Vīrības viļņojums* (Sol Vita) sastāv no „atcerēm un apcerēm”, visvairāk par cilvēkiem, kuru sniegums tēlotājā mākslā un literatūrā fascinējis un inspirējis autori. Grāmatu tuvāk aplūkosim vienā no nākošajiem JG laidieniem. ●●● Rokenrolists un *Dienas* reporteris **Uldis Rudaks** ar savu *Rokupāciju* (Dienas Grāmata) cenšas ielikt lasītājā apgaismību par latviešu rokmūzikas vēsturi, diemžēl viegli jucekliģu komentāru veidā.

LATVIEŠI CITVALODĀS. Arī pēdējos mēnešos vairāki mūsu literatūras tulkojumi bagātina Eiropas kultūrvidi. Ar Latvijas Literatūras centra (LLC) un Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu apgāds *L'Archange Minotaure* laiž klajā **Jāņa Ezeriņa** sešu noveļu izlasi *L'Anē rose* (Rožainais ēzelis). Jau agrāk šis apgāds izdevis Ingas Ābeles stāstu kopojumu *Nature morte à la grande* (Klusā daba ar granātābolu) un dainu krājumu *Les dāinas. Poēmes mythologiques lettons*. ●●● **Laimas Muktupāvelas** *Šampinjonu Derība* (2003) izdota vāciski – *Das Champignonvermächtnis* (Weidle Verlag, tulk. Berthold Forssman). Romāns līdz šim tulkots arī lietuviski, bet š.g. otrā pusē tikšot laists klajā zviedru valodā. ●●● Prof. **Jāņa Urtāna** pētījums *Ancient Cult Sites of Semigalia* (Zemgales senās kulta vietas) (Nordik) laista klajā Gotlandes U. projekta ietvaros. ●●● Vienā no pazīstamākajiem pasaules literatūras žurnāliem *World Literature Today* (U. of Oklahoma), kur daudzus gadus vadīja Ivars Ivasks, š.g. marta/aprīļa nr. ievietoti divi **Pētera Brūvera** dzejoļi paralēli

latviešu un angļu valodā (tulk. Ināra Cedriņa). ●●● Paralēli latviešu un krievu valodā savukārt iznāk dzejgrāmata *Jura Kunnosa X* (Neputns), kur autors raksturots kā *rokenrola, vibrējošas, virpuļojošas masas, spēcīga sprieguma un brīvas sagrūšanas dzejnieks, īsi sakot – mūsdienu dzejnieks*. ●●● Čehu literārā žurnālā *Plav* (2007,12) iekļauti mūsdienu latviešu rakstnieku/dzejnieku darbi vai to fragmenti, arī divas esejas. (re)

BALVAS! BALVAS! BALVAS! PBLA KF Goda diploms (fonda augstākā atzīnība) 2008.13.I Nūdžersijas (New Jersey) mākslas centrā ASV pasniegts īgauņu diriģentam Nēmēm Jervi (**Neeme Järvi**) par izcilēm latviešu orķestra mūzikas ieskaņojumiem un koncertiem ar Emīla Dārziņa, Imanta Kalniņa, Jāņa Mediņa un Pētera Vaska skaņdarbiem. Gandarītais diriģents atzinies, ka šis apbalvojums viņam ir īpaši nozīmīgs kā pats pirmais, ko viņš saņēmis no baltiešu sabiedrības. Jervi ASV ieceltojis 1980. gadā, no 1990. līdz 2005. gadam bijis Detroitas simfoniskā orķestra diriģents, kopš 2005. gada vada Nūdžersijas simfonisko orķestri. ●●● *JG* redakcija ar gandarījumu vēsti, ka Liepājas Latviešu biedrības namā š.g. janvārī **LRS** par pērngada **spilgtāko debiju** atzīst mūsu lasītājiem pazīstamās dzejnieces un tulkotājas **Ingmāras Balodes** (skat. *JG250* un *251*) dzejkrājumu *Ledenes, ar kurām var sagriezt mēli*. Labākais darbs **dzejā – Žebera** (mākslinieka Andra Brežes) *Šņabji/Blaknes*, **prozā – Gunta Bereļa** romāns *Ugunīgi vēši ar zelta ragiem*, **bērnu literatūrā – Kārļa Vērdiņa** *Burtiņu zupa*. Labākais tulkojums – **Agneses Gailles** un **Aijas van Hofas** latviskotā Epikūra izlase *Vēstules. Atziņas. Fragmenti*. Speciālbaltu saņem **Janīna Kursīte** par *Neakadēmisko latviešu valodas vārdnīcu jeb Novadu vārdni* un Tālis Tisenkopfs par eseju kopojumu *Uzburtā vietā*. Par mūža ieguldījumu godina dzejnieku un tulkotāju **Juri Kronbergu**, kurš pirmos soļus dzejā sper *JG* lappusēs. Līdzīgi godināts tiek prozaikis **Zīgmunds Skujiņš**. ●●● **Ērika Raistera** **Piemīņas fonda** (ĒRPF) balva (2008) piešķirta ilggadējam **Amerikas Balss** (*Voice of America*) darbiniekam un vokālā ansambļa *Trīs no Pārdaugavas* dalībniekam, franču filoloģijas maģistram **Vilnim Baumanim**, kurš sacerējis vairākus literārus tekstus, visvairāk jaunatnei, un veselu virkni humoristisku vārsmu. Par Viļņa Baumaņa pieredzi **AB** latviešu redakcijā skat. *JG246:37–44*. ●●● 2008.29.III RLB nama Zelta zālē **Latviešu mūzikas balvu** saņem pedagogs, kordiriģents un preses darbinieks **Roberts Zuika**, diriģents un pedagogs **Artis Kumsārs**, mecosoprāns un kordiriģents **Ieva Parša** un pianists un pedagogs **Ventis Zilberts**. Balvas dibinātāju padomē ietilpst diriģents un komponists Andrejs Jansons, muzikologs Arnolds Klotiņš, diriģents Imants Kokars, komponists Pēteris Vasks, muzikoloģes Rūta

Roberts Zuika

Biruta Baumannē

Paula un Zane Prēdela, ķīmijas profesors Tālis Millers un ekonomikas doktore Valentīna Zeile. ●●● Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja balva šogad piešķirta profesoram **Bertramam Zariņam** par būtisku ieguldījumu moderno mazinvāzīvo ortopēdisko tehnoloģiju ieviešanā Latvijas ārstniecības iestādēs. Izceļot Zariņu ģimenes devumu, varam piebilst, ka **Stradiņa balvu** 1998. gadā saņem arī Bertrama brālis Kristaps Zariņš (ASV). (bs) (re)

LATVIEŠU DIASPORĀ pirmo reizi par **PBLA priekšsēdi** ievēlēts trimdā (Gēteborgā, Zviedrijā) dzimis (1947) tautietis **Mārtiņš Sausiņš**, kurš beidzis Minsteres Latviešu ģimnaziju, pēcāk Karltonas (Carleton) U. Kanadā. Bijis LNAK priekšsēdis, PBLA priekšsēža vietnieks, skolotājs un vēlāk pārzinis Otavas latviešu skolā. Par Sausiņa **vietnieku** ievēlēts **Ints Rupners**, bet Latvijas Brīvības **fonda priekšsēdi – Jānis Lucs**. ●●● Uz jautājumu, kur atrodas vecākais latviešu radio raidījums, vairums atbildētu: nu, protams, Latvijā. Aplami. 2008.10.II Čikagas Latviešu radio nosvin savu 55. gadadienu ar divu koru un Čikagas piecīšu piedalīšanos. (re)

MĀKSLA. *Glezna nepakļaujas vārdiem. Gleznai ir pašai sava valoda. Ja glezna neuzrunā savā valodā, tā ir slikta glezna. Tāpat slikta glezna ir tā, kas jāpaskaidro – tā dažādu godinājumu un balvu saņēmēja* **Biruta Baumannē**, kuras personālizstāde bija skatāma Latvijas Nacionālajā mākslas muzeja martā un aprīlī. ●●● **Sandras Krastiņas** uzskatā Latvijas mākslas procesa centrs ir Rīga, kamēr Lietuvā un Igaunijā dzīva ir mākslas decentralizācijas ideja. Tādēļ gleznotāja jūtas gandarīta par savu izstādi (28.III–6.V) Liepājas Vecā Ostmalē 40, galerijā *Promenāde*, kur eksponēti viņas no pelniem un smiltīm veidotie darbi, arī no sērijas „zilaish”. Māksliniece ir arī žurnāla *Dizaina Studija* galvenā redaktore. ●●● Pirms tam Rīgas „Mākslas dārzā” atklāj izstādi „**Mārtiņš Krūmiņš** glezno un fotogrāfē Parīzē”, kas ir Kauņas Mākslas augstskolas pasniedzēja 14. personālizstāde. ●●● **Barbaras Gailles** abstraktie darbi personālizstādē „Gleznu misteriozā dzīve” Rīgas galerijā *dzīvo savu neatkarīgu, neprognozējamu, mainīgu dzīvi* (Stella Pelše). ●●● Mēnešrakstā **Art in America** (2008, 2) ievietota vairāku lpp. gara Nodelmana (**Shelolon Nodelman**) apcere „**The Unknown Rothko**” (Nezināmās Rothko) par Daugavpilī dzimušā pasaulslavenā žīdu izcelsmes mākslinieka agrīnajiem darbiem un to neseno izstādi Romas *Palazzo delle Esposizioni (Palaexpo)*. ●●● Pavasara mēnešos Romas pašā centrā notiek trīsdesmitgadnieces **Vinetas Kaulačas** izstāde. ●●● Aknīstes skolā

Marka Rothko (Rothko) tušas skice (1941–1942) par Ifigenijas un ērgļa tēmu

2008.7.III atklāta Aigara Bikšes instalācija „ASV karoga neticamie piedzīvojumi Latvijā jeb Labs labu nemaitā,” lai noskaidrotu, cik ilgi no dabiski krāsotas vilnas noausts ASV karogs spēj izturēt vitrīnā, kas pildīta ar Kokakolu (*Coca-Cola*). Doma instalācijas autoram radusies 2006. gadā, kad pēc Buša ieceļšanas prezidenta amatā iepriekšējā prezidenta Valsts sekretāre Madlēna Olbraita (*Madeleine Albright*) nosūtījusi vēstuli prezidentei Vairai Vīkei-Freibergai, iebilstot pret nodomu ierobežot Kokakolas pārdošanu Latvijas skolās. *Mani tas aizķēra. Kā tad tā? Ja neliela valsts ir izdomājusi, ka sargās savus mazos pilsoņus, lai viņi nebojātu veselību, tas man likās nētiski, skaidro mākslinieks un turpina: Segā, kura izskatās pēc ASV karoga, tiek mērcēta labā šķidrumā, kuru Madlēna Olbraita grib, lai mūsu bērni dzer. Labs labu nemaitā.* Nepaiet ne trīs nedēļas, kad Latvijas masu informācijas avotiem jāvēstī, ka zvaigžņsvītainais karogs izšķīdis – no segas pāri palicis kaut

kas zirnekļa tikla paliekām līdzīgs... ●●● **Andreja Jerofejeva** Maskavas Tretjakova galerijā kūrētā krievu politiskās mākslas (no 1972. gada līdz mūsdienām) izstāde (*Sots Art*) pērn gada oktobrī dodas uz Parīzes **Maison Rouge**, bet tikai ar daļu no atlasītajiem darbiem, jo KF kultūras ministrs Aleksandrs Sokolovs un arī galerijas vadība noliedz izvest un eksponēt tādus darbus kā fotouzņēmumu, kur redzami divi vīriešu kārtas miliči maigojoties bērzu birzī, vai atkal Putina, Buša un Osamas bin Ladenas maskas uzlikuši tēli apakšveļā vienā gultā. Viens no aizliegtajiem darbiem ir Marijas Konstantinovas šeit reproducētais „**Zvaigzne un kāškrusts**” (1989) – mīlīgi saķērušies boļševiku un nacistu simboli. *Perestroikas un tolerances gadi ir pagājuši. Pamodušies atkal ir padomju konformisms un konservatīvisms* – tā kurators Jerofejevs. ●●● Jūrmalas pilsētas muzejā 7.III atklāta JG līdzstrādnieka **Ulvja Alberta** fotoizstāde *Tādi mēs bijām / The Way We Were*. Temats: Jūrmala 1983., 1985. un 1986. gadā. (re)

MŪZIKA. Stīgu instrumentu spēlētāju mēnešrakstā **Strings** [2008, 5(159)] ievietots 5 lpp. garš, bagātīgi ilustrēts Inges Kjemtrupas (*Kjemtrup*) raksts „*Hitting a High Note*” ar apakšvirsrakstu „**Latvian Violinist Baiba Skride Has Something to Sing About**” (Latviešu vijolniecei Baibai Skridei ir par ko gaviļēt). Arī žurnāla vāku rotā daiļās mākslinieces attēls. ●●● Šī gada sākumā kuplus laurus Ņujorkas Metropolitēna operā plūc Latvijas mecosoprāne **Elīna Garanča** Rozīnas lomā Rosinī operā *Seviljas bārdzīnis* (*Il barbiere di Sevigliā*) un soprāns **Maija Kovaļevska** Mikaēlas lomā Bizē operā *Karmena*. Klausītāji un kritiķi neskojās ar dāsnu atzinību abām latviešu māksliniecēm. Žurnālā **Opera Now** (2008.I/II) kritiķes **Ingrīdas Gefvertes** vērtējumā Garanča Karmenas lomā LNO vizuāloja niansēti daudzslāņaini kā dzintars, ar nepiespiestu dziļumu un savīlņojošiem augstumiem (...) habaneru dziedāja pavadinoši klusām, segidilju pārveidoja salsas pulsācijā, sviedrainā eksplozijā – visiespaidīgākā epizode – atklāja dziļu jutekliskumu 3. cēliena sākumā un finālā. ●●● Zvaigžņu stunda ir klāt arī

Konstantinova Zvaigzne un kāškrusts

Vijolniece Baiba un māsa, pianiste Lauma Skride

soprānam **Kristīnei Opolai**, kas dzied galveno sieviešu lomu Sergeja Prokofjeva operas *Spēlmanis* jauniestudējuma pirmizrādē Berlīnes valsts operā *Staatsoper Unter den Linden*. Operas pamatā Dostojevskas prozas darbs *Igrok*. ●●● Jau vairāk nekā 100 reizi pārraidītas Blūmberga *TV Mūza (Bloomberg MUSE TV – www.bloomberg.com)* pusstundu garās programmas, kas veltītas izcilākajiem sasniegumiem mūzikā, mākslā, arhitektūrā, dejā u.c. Š.g. martā Hilfertijs (Robert Hilfert) intervē Rozīnas lomas izpildītāju Elinu Garanču. *MUSE TV* dibinātāja ir autore un Pulicera Balvas (Pulitzer Prize) laureāte, žurnāliste Manuela Helterhofs (Hoelterhoff), kuras māte ir latviete, bet galvenā producete – **Zinta Bībelnieks Lundborga** (Lundborg). *MUSE TV* programmas plaši izplatītas arī Eiropā, Dienvidamerikā un Āzijā. ●●● Ar Latviju saistīto **mazo planētu** jeb asteroīdu sarakstā līdzšinējo 10 vārdu vietā kopš pērngada atrodami 13 – trīs mazajām planētām piešķirti Latvijas vietu vēsturiski nosaukumi **Mitau, Kurland un Duna** (minēta *Livonijas Indriķa Chronikā*) – tā informē Latvijas Astronomijas biedrības valdes priekšsēdētājs Māris Krastiņš. Asteroīda nosaukums **Latvija** piešķirts jau 1934. gadā. 2006. gadā beļģu astronoms Eriks Elsts devis vārdu **Vasks** vienai no mazajām planētām – par

godu Pēterim Vaskam, kurš (kopā ar igauni Arvo Pärt un poli Henryk Mikolai Gorecki) tiek uzskatīts par vienu no vispazīstamākajiem modernajiem klasiskajiem komponistiem. ●●● Sakarā ar mūsu slavenā **jauniešu kora Kamēr...** paredzēto koncertu 2008.3.–4.VII **Pasaules Saules dziesmas**, der atcerēties, ka, svinot kora 15. dzimšanas dienu, tā vadītājs Māris Sirmāis kopā ar Valsts prezidenti Vairu Viķi-Freibergu aicina astoņus latviešu komponistus rakstīt korim jaunus darbus, izmantojot saules dainas. Pērnā gada uz aicinājumu radīt jaunus darbus korim *Kamēr...* par saules tematiku atsaukušies komponisti no 16 valstīm – Džons Taveners (Lielbritānija), Gija Kančeli (Gruzija), Leonīds Desjatņikovs (Krievija), Svens Dāvids Sandstrēms (Zviedrija), Stefans Līks (Austrālija), Dobrinka Tabakova (Bulgārija), Alberto Frau (Venecuēla), Ko Matsūšita (Japāna), Tjeri Pekū (Francija), Džons Luters Adams (ASV), Vitauts Miškins (Lietuva), Urmas Sisasks (Igaunija), Bjorns Andorns Drage (Norvēģija), Henriks Hofmeiers (Dienvidāfrika), Polīna Mediljanova (Uzbekistāna). Latviju pārstāvēs Pēteris Vasks un Raimonds Pauls. Projekta patronese ir Vaira Viķe-Freiberga, māksliniecisko koncepciju veido Ilmārs Blumbergs, koncerta režisors – Gatis Šmits. (bs) (re) (ib)

BALTIJAS VALSTĪS. Lietuvas prezidents Valdas Adamkus gada sākumā pieprasa no KF atzīt padomju okupācijas faktu un atļūdzināt tās nodarīto kaitējumu 28 miljardu dolāru vērtībā. ●●● Lietuvas deputāts

Jauniešu koris Kamēr...

Eiropas Parlamentā **Vitautas Landsbergis** intervijā *Neatkarīgajai Rīta Avīzei* izteicis bažas, ka Krievija ar kapitāla starpniecību, kas ieplūst Latvijā, var ietekmēt Latvijas politiku: [KF] *nolūks ir panākt Latvijas piekāpšanos tik būtiskos jautājumos kā otras valsts valodas ieviešana un vēlēšanu tiesību piešķiršana visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no jebkādiem apstākļiem, pat valstī nodzīvotā laika. Bija Latvijai cerības, ka ar laiku, ļaujot cittautiešiem iegūt pilsonību, viņi varētu iekļauties latviskā vidē. Taču, šķiet, Krievija nevēlas to pieļaut un, tieši pretēji, vēlas sašķelt Latvijas sabiedrību. Tā nav draudzīga politika, un kas zina, kādas sekas tam būs.* ●●● 2008.13.III Saeima atbalsta grozījumu LNB projekta īstenošanas likumā pagarināt *Gaismas pils* būvdarbu nobeigšanu no 2008.18.XI līdz 2012.18.XI. ●●● UNESCO programmas *Pasaules atmiņa* starptautiskajā reģistrā jau pirms vairākiem gadiem iekļauts Dainu skapis, bet konferencē š.g. martā Austrālijas Nacionālajā U. reģistram pieņemti Baltijas valstu kopīgi sagatavotie dokumenti par akciju *Baltijas ceļš*. ●●● Liela daļa Latvijas iedzīvotāju spēj sazināties tikai krievu valodā, nevis latviski, vāciski vai angļiski kā to spēj latviešu skolu beidzēji. Ironiskā kārtā bijušo okupantu valodas nezināšana nereti liedz latviešu jauniešiem konkurēt savas valsts darba tirgū. ●●● Pēdējos 10 gados Īrijā ieradusies 739 000 ārvalstnieku, to vidū tūkstošiem latviešu. Ekonomisko imigrantu plūsmā izsīkstot, Īrija cenšas atturēt viesstrādniekus no atgriešanās dzimtenē. Jācer, ka daudzi latvieši sekmīgi pretosies īru vēlmēm un vienlaikus piedomās pie mūsu tautas dzīvā spēka saglabāšanas un izdzīvošanas problēmām. Kamēr pirms četriem gadiem Īriju atstāj tikai 26 000 cilvēku, pērn gad šis skaitlis pieaug līdz 42 000. ●●● Rīgā ierosināts kriminālprocess sakarā ar starptautiski atzītas jaunās paaudzes mākslinieces **Katrīnas Neiburgas operai** darināto plakātu, kur redzams kails, mugurpusi pagriezis Pinokio, kas neesot bijis pa prātam „kādām ārvalstīs dzīvojošām personām” – Jāņa Lusēna un Māras Zālītes *Leļļu operas* afišā šīs personas (persersi glūnekļi?) saskatījušas bērnu pornogrāfiju ●●● Latvijas izlasēs un Maskavas „Dinamo” basketboliste **Anete Jēkabsons-Zogota** Itālijas sporta laikraksta *Gazetta dello Sport* aptaujā atzīta par 2007. gada labāko spēlētāju Eiropā. ●●● Buša administrācijas valsts sekretāres **Kandolizas Raisas palīga vietnieks** Džefrijs Krilla, kura birojs katru gadu gatavo ziņojumus par cilvēktiesību situāciju pasaulē valstīs (atskaitot ASV), pēc tikšanās Rīgā ar gandrīz tikai krievu kopienas vadītājiem, intervijā krievu laikrakstam *Telegraf* acinājās krievvalodīgos u.c. nepilsonus naturalizēties, lai piedalītos Latvijas vēlēšanās, bet Latvijas valdību – domāt, kā nepilsoņus „motivēt” pieņemt LV pilsonību. ●●● ASV vēstniece **Katrīna Toda Beilija**, kas kļūst bezmaz leģendāra

ar savām augstprātības izpausmēm, pieliek punktu ASV vēstnieces karjerai Rīgā ar piedalīšanos biznesa līguma parakstīšanas ceremonijā ar amerikāņu apavu firmu *Bates Shoe Co.*, no kuras Latvijas Nacionālie bruņotie spēki iepirkšot *Bates M9* šņorzābakus *kaujas un ikdienas lietošanai*. Beiliju 2008.7.1 nomaina jurists, Irākas kara veterāns Čārlzs Larsons (**Charles Larson**), kurš ne tikai ASV, bet „visas brīvās pasaules līdera” (kam sevi tīkas dēvēt par „Decider” jeb Noteicēju) pārvēlēšanas kampaņai (2004) savācis 200 000 dolāru, tādējādi kļūdamas par „Buša reindžeru” (Ranger). Savienoto Valstu augstākais reprezentants Latvijā ir Pestīšanas armijas konsultatīvās padomes loceklis un partneris psiholoģiskā kara ekspertu firmā, *Lincoln Strategies Group* (agrāk Sproul & Associates), kas ir ASV aizsardzības departamenta kontraktante. 2005.XI laikraksts *Los Angeles Times* ir pirmais, kas atklāj, ka viens no firmas mērķiem ir iepludināt Vidējo Austrumu masu informācijas avotos, īpaši Irākā, safabricētu, amerikāņu un gribīgo koalīcijas okupācijas spēkiem labvēlīgu informāciju, kam maz sakara ar patiesajiem apstākļiem. (re)

KRIEVIJAS ārlietu ministrija joprojām lādās pa tukšo un bez jebkādiem pamatojumiem vērsās pret visām trim **Baltijas valstīm** par tur it kā eksistējošo „antikrievisko retoriku”, krievvalodīgo „diskrimināciju”, vēstures „revīzijas mēģinājumiem” un „nacistu heroizāciju”. Pērn gad KF ĀM par vislielākā jaunuma paradigmu uzskatījusi **Igauniju** sakarā ar padomju bronzas kareivja pārvietošanu no Tallinas centra uz krievu kapiem pilsētas nomalē, „destruktīvo” nostāju robežlīguma jautājumā un mēģinājumiem ievilkt Gruziju, Moldovu un Ukrainu „antikrieviskā orbitā”. ●●● Vēsturnieks **Heinrihs Strods** rakstā „PSRS noziegums: ‘Bez noilguma’” (*Diena* 2008.30.III) vēstī, ka Latvijas KP CK vadība atšķirībā no Igaunijas KP CK jau 1949. gadā bija vispadevīgi paklausīga Vissavienības KP CK Maskavā. Igauniju kompartijas centrālkomitejas 1. sekretārs Nikolajs Karotama, aizbildinoties ar darbaspēka trūkumu, lūdzis Maskavai atļaut „kulaku jautājumu” nokārtot pašiem igauņiem. Jānis Kalnberziņš to neesot darījis, un vēl lielāka padevība Maskavai valdījusi „pelšisma” laikā. *Atšķirībā no nacistiem, kuri centās iznīdēt svešas „zemākās rases” piederīgos, PSRS lielinieki Latvijā iznīcināja un masveidā aizveda galvenokārt savus, bet vadītājnācijai (vissavienības etnosam) nepiederīgos pilsoņus*, raksta prof. Strods. Un raksta nobeigumā: *Diemžēl Latvijā vēl nav neviena rakstnieka, mākslinieka, kinorežisora, kas ieklausītos 1949. gada aizvesto dzīvesstāstos, kamēr ap 20 000 šo upuru vēl dzīvo.* ●●● Par Latviju prāto un pret Latviju intrigē ne tikai *Eirāzijas* teorētiķi. Maskavas apgādā Eksmo iznākusi **Vladimira Košutas Javka v Švecijā**

(2007, 416 lpp.), latviski tas būtu *Konspiratīvā tikšanās vieta Zviedrijā*. Grāmatas autora doma ir tāda – Hitleris īstenojot *Barbarossas* plānu, saliedēja **Eiropu pret Krieviju**, un ASV ar ES dara to pašu – saliedē Eiropu pret Krieviju. Tāda pati sazvērestība tiek perināta tagad, un tāpēc esot jāatceras 1943. gads, kad latviešu nacionālisti kalpoja Lielvācijai, šķielējot uz Rietumvalstu pusi. Grāmatas varoņi ir padomju pagrīdnieki Roberts Avotiņš un Žanis Kreicbergs. Kreicbergs 1990. gadā ierodas Maskavā, lai *Centru* brīdinātu par stāvokli Baltijā, kur *ārdās nacionālisti*, bet PSKP CK starptautiskās nodaļas līdzstrādnieks Filimonovs atmet ar roku – baltieši allaž tiekušies uz Rietumiem un tur nekā nevarot darīt. Tātad Kreicbergs ir padomju patriots, bet Filimonovs nodevējs? Vispēdīgi Vladimirs Košuta liek saprast, ka *tagadējā Baltijas okupācija „zem nacionālo atmodu karogiem” daudzējādā ziņā „līdzinās fašistiskajai”*. Tas ir politisks romāns un tā tiek skaidrots *okupācijas jēdziens*. ●●● „Rietumu cīņā pret Krieviju” Lielbritānija un ASV lielā mērā ietekmējot **Latvijas specdienestus** – tā vēsti ar KF slepeno dienestu FSB saistītais izdevums *Argumenty nedelji*. Viens no galvenajiem Rietumu rokaspuļšiem esot Latvijas Satversmes aizsardzības biroja (SAB) priekšnieks **Jānis Kažociņš**, atvaļināts Lielbritānijas armijas ģenerālis. (fg) (re)

Preses velniņš uzdarbojies iepriekšējā *Dažos vārdos* ziņojumā par *The New York Times* priekšlikumiem, kā labāk pavadīt 36 stundas Rīgā un nozūmējis pašu pirmo ieteikumu – **Latvijas Okupācijas muzeju**. Par dziļo pārdzīvojumu, kādu sniedz OM apmeklējums, lieku reizi liecina **Japānas Imperatora muzejam** veltītais paša sacerētais dzejolis (WAKA), kurā viņš iekļāvis spilgtos iespaidus no savas vizītes muzejā pagājušā gada 25. maijā. (bs)

SKĀBĀS ODZIŅAS NO PRESES BRUKSTALĀM:

...operā viss ir tik perfekts, izsmalcināts, *glamūrs* [...] Zatlers *iniciēs* pārmaiņas medicinā [...] *folkloras estētiskā traktējuma historisms* [...] izpaust personības *radošumu* [...] projekts *multimedialitāte* [...] *kaver-versija* [...] laimība *nobarina* un aptauco [...] piešķirt *fitnesu sejai* [...] šī ir *fešenebla* vieta. (bs)

Materiālus sagatavoja Biruta Sūrmane (bs), Ingrīda Bulmane (ib), Franks Gordons (fg), Rolfs Ekmanis (re).

Latvietis ir viss, kas ar viņu ir noticis. Tas, ko nevar aizmirst, tas, no kā nevar atbrīvoties – tā Krista Burāne komentē savu Pārdaugavā (Rīgā) ņemto fotouzņēmumu.

Es lasu visu, kas no Benitas Veisbergas parādās presē un vienmēr izbaudu viņas spēju tik brīnumaini aprakstīt tos sīkumus, kurus mēs visi katru dienu redzam, bet nemācētu tik trāpīgi aprakstīt. Tā arī viņas publicētie „Pieraksti” (JG251) ļoti iepriecināja, aizkustināja un uzjautrināja. (..) Viņas tēlojumā un Maijas Meirānes aprakstā (17. lpp.) mani trāpīja viņu abu izteiktās jūtas attiecībā uz Latviju. Benita saka: *man katru dienu sāp sirds, ka neesmu savā zemē*, bet Maija piemin, ka savā pirmajā dienasgrāmatā ierakstījusi, ka *nemūžam citur negribu dzīvot kā atkal Latvijā!* Gan jau viņai katrai ir savi iemesli, kāpēc viņas šodien te nedzīvo. Bet mani tas tomēr mulsina. Ja jau ir tik lielas ilgas un pat sāpes, kāpēc neatgriezties? Būtu interesanti uzzināt, kas attur šīs mūsu latviskās rakstnieces no atgriešanās?

Lasītāja Rīgā

•••

Arvien ar prieku izlasu JG no vāka līdz vākam! Pievienoju samaksu par [katra numura] diviem eksemplāriem.

Rita Drone, Mineapolisā, Minesotā

•••

Sveiciens lietuvju dienā [16. februārī]! Jābūvē kopīga, mūsdienīga, droša kodolspēkstacija. Citādāk *Gazproms* nopirks mūsu valsti par lēcu virumu. Sākot no 10. marta, jāsavāc 149 036 balsu par tautas tiesībām atlaist Saeimu. Patlabanējo Saeimu *Gazproms* jau nopircis, bet – varam panākt, ka tāda darījuma miljoni aizies skurstenī.

Lasītājs Siguldā

□

Aina Sikсна

PA RAIŅA PĒDĀM PLESKAVĀ

Vēstule no Stokholmas

Sakarā ar bērnu psihoterapijas projektu kopā ar latviešu un zviedru speciālisti 2007. gada septembrī biju Pleskavā (Pskov). Apskatījām vairākas iestādes bērniem ar fizisku un psihisku funkciju traucējumiem. Viena no tām bija “Rainisa” ielā (*Uļica Rainisa*). *Ko nozīmē ielas vārds*, es jautāju iestādes direktoram Andrejam Ceravam. *Tas ir latviešu dzejnieka vārds*, viņš atbildēja..

1897. gadā revolucionāras darbības dēļ Rainis tika izsūtīts trimdā uz Pleskavu, un gadu vēlāk – uz Slobodsku, kur dzīvoja līdz 1903. gadam. No 1905–1920 sekoja trimda Kastaņolā, kur noritēja ražīgākais periods Raiņa dzīvē.*

Andrejs Ceravs, kas labi runāja angļiski, man vēlāk atkustīja, ka nams, kur Pleskavā Rainis dzīvojis, tagad nojaukts. Plakete, kas tur bijusi piestiprināta 1985. gadā, tiks piestiprināta tajā vietā uzceltajam jaunajam namam. Par Raini Pleskavā ir interesējies Nātans Levīns, kura raksts par Raini bijis iespiests Pleskavas presē 1981. gadā un pārspiests *Rīgas Balsī* 1986. gadā. Levīns ir gribējis radīt interesi par Raini un viņa piemiņas saglabāšanu, bet vadošās personas Pleskavā un arī Latvijā neesot bijušas ieinteresētas. Raiņa iela Pleskavā eksistējot kopš 1964. gada 3. jūnija saskaņā ar Pleskavas pilsētas valdes lēmumu. Levīns gribētu izdot grāmatiņu par Raiņa gaitām Pleskavā, bet šādā pasākumā nav guvis atbalstu.

Andrejs Ceravs vada iestādi bērniem, un ir vairākus gadus sadarbojies ar luteticīgu organizāciju Vestfālē, Vācijā. Viņa iestāde strādā augstā profesionālā līmenī, kas man likās arī būt krievu kristīgās ticības iespaida sekas, veicinot galvenokārt respektu un cieņu pret individu. Kaut mana Zviedrijas koleģe Cerava seļā saskatīja kaut ko nevīrišķīgu, man turpretim likās, ka Cerava sērīgajā seļā bija garīgums – rietumu pasaulē arvien retāka īpašība. Viņš bija atsaucīgs, bet likās arī noenkurojies kādā citā dimensijā, kur bija nesaņiedzams. Tas atmiņā sauca Dostojevskas sirdsšķīstos varoņus.

Pleskava ir skaista pilsēta ar drusku vairāk nekā 200 000 iedzīvotājiem. Tā pieminēta jau *Nestora chronikā*, kuras sākumi meklējami ap 1113. gadu. Pilsētai cauri tek Velīkajas upe, kuras krastus rotā daudzi zeltaini baznīcu un klosteru kupoli. Viena no galvenajām ielām saucas Rīgas prospekts. Pilsētas

kremļi (apcietinātā pilī) atrodas Trīsvienības baznīca, ko sāka 1138. gadā un kur apglabāts lietuviešu virsaitis Daumantas, kas pleskaviešus izglābis no teitoni uzbrucējiem. Protams, pilsētā netrūkst arī nolaiestu ēku. Tur ir arī negludas ietves un bēdīgas utenes. Taču kopiespaids ir skaists un garīguma apdvests.

Nākošā plašākā tikšanās reize mūsu projekta ietvaros notiks 2008. gadā Alūksnē. Projekts galvenkārt vēršas pie jaunām Pleskavas psihologēm, izmantojot latviešu ārstes Ingridas Ratnieces zināšanas, kas lielā mērā gūtas no Zviedrijas. Dr. Ratniece, protams runā krieviski un sniedz apmācību psihodināmiskā psihoterapijā bērniem. Andrejs Ceravs ir apsolījis runāt par tematu: *Personāla cilvēcīgā seja un kā to izmantot bērnu labā*. Var jau būt, ka, neprazdama krievu valodu un arī Raiņa piemiņas iespaidā, drusku idealizēju, bet atmosfēra Pleskavas bērnu iestādē man likās augstākā līmenī, nekā atbilstošās iestādēs Zviedrijā un Latvijā, kas, protams, citādi ir retums. Krievijā var sastapt satriecošus apstākļus iestādēs, kuru uzdevums ir gadāt par bērniem ar funkciju traucējumiem. Pirms dažiem gadiem Montegorskā, kur apkārtnes koki gāja bojā sakarā ar piesārņoto vidi – no tuvējām fabrikām plūda smirdīgi dūmi – un bērni-invalīdi bija satriecoša līmenī. Zviedrijā aprūpes līmenis, protams, ir augsts, bet ar racionālu, praktisku ievirzi, kas ne vienmēr ir pietiekami.

Skaidrs, ka Rainim nav tieša sakara ar bērnu iestādes kvalitāti Pleskavā. Tāds galvenokārt valda manā iekšienē. Jeb varbūt tomēr. Rainis pats raksta, ka daļa dzejoļu grāmatā *Tālas noskaņas zilā vakarā* sarakstīta trimdā Pleskavā.** Kārlis Džilīļa grāmatas komentāros raksta, ka, ierodoties Pleskavā, Rainis izteicis savas jūtas dzejoļi, kas ievada minēto krājumu.*** 110 gadu vēlāk mani sasniedz rindas, kas izteic pasaulē allaž aktuālas sāpes un ilgas, bet arī cerību un možu

garu. Dzejrindās saskatīju līdzību ar gaisotni Raiņa ielas iestādē Pleskavā.

*Bij dzija ziema,
Kad projām gāju
Uz tālu zemi,
Un svešu māju.*

*„Nu miers virs zemes!”
Man likās skanam,
„Nu labs prāts cilvēkiem!”
Pulksteņus zvanam.*

*Un vējus es dzirdēju
Nirdzīgi smejam,
Man paraustam svārkus
Un garām skrejām.*

*Sniegs, putenis griezās,
Man acīs sīta,
Lēni uz Ziemsvētku
Eglītēm krita –*

*Ak, miers virs zemes!
Un gara dusa
Un ziema, ziema,
Sirds sāpēs kusa. –*

*Man sirdī ziedon's
Kaut eju tālēs
Jūs ziemas sniegi
Tin vālu vālēs.*

*Es ziedoni līdzi
Sev piemiņai nestu,
Kad garo miegu
Iz acīm jūs mestu –*

*Vai mieru virs zemes
Aizvien vēl zvana?
Aizvien, aizvien vēl
Jums miega nav gana?*

*Es vēriģi klausos
Šos garos gadus,
Vai neskan balsis,
Kas ziedonim radus?*

*Skats ilgās tiecas
Uz dzimtenes pusi,
Visa mana dvēsele
Iztvīkusi.*

2008. gada pavasarī

* *Latvju enciklopēdija. 3. sējums. Stokholmā: Trīs zvaigznes. Stokholma: 1953:2058)*

** *Jānis Rainis. Raksti..3. sēj. Vāsterās: Ziemeļblāzma, 1952:7.*

*** *Turpat, 214. lpp.*

Pie iestādes bērniem ar fiziskiem un psihiskiem traucējumiem Raiņa ielā Pleskavā (2007)

Ziņas un neziņas no tikliem un tīmekļiem KAS ZINA?

Kas zina, kas var paskaidrot – kā var mainīt tautību? Vakardien, 2. aprīlī, *LETAs* ziņās, bija, lūk, tā: *Apvienības „Tēvzemei un Brīvībai”/LNNK Saeimas frakcija gatavojas iesniegt priekšlikumus jaunajā vārda, uzvārda un tautības maiņas likumprojektā, kad tas būs nonācis izskatīšanai Saeimā, aģentūru LETA informēja TB/LNNK preses sekretārs Rolands Pētersons. TB/LNNK frakcija uzskata, ka likumā noteikti jāparedz tautības maiņas uz latviešu tautību saistīšana ar pretendenta latviešu valodas zināšanām noteiktā līmenī.*

Mēs latvieši esam viena fantastiska tauta!

Ar skatu uz Rīgas jumtiem, Uģis Bērziņš
<ugis.berzins@tele2.se>

Uģi, šī tiešām ir traki fantastiska latviešu tautas lieta! Varētu ieteikt parakāties pa veciem, cara laika Rīgas dokumentiem, kur tautību pārrakstīja uz pieprasījuma bez sevišķām grūtībām. Piemēram, *X, agrāk latvietis, tagad krievs*, un *Y, agrāk polis, tagad vācietis*, un līdzīgi. Vairums jau sen vairākas valodas prata tik internacionālajā Rīgā.

Visu labāko, Gundars Ķeniņš Kings
<kingga@plu.edu>

Gundar, paldies par atbildi. Biju sācis domāt, ka tapusi kāda jauna definīcija... Tātad nekas jauns...

Uģis

Uģis prasīja par jauno likumu. Te no 1. aprīļa *Latvijas Avīzes* – nezinu vai datums šajā gadījumā nozīmīgs. Bet lasiet labojumu raksta beigās:

TĒVZEMIEŠA DĪVAINĀ INICIATĪVA

legūt tautības ierakstu „latvietis” un *Latvijas pilsonību turpmāk varēs daudz vienkāršāk, pat bez latviešu valodas zināšanām – to paredz tēvzemieša Gaida Bērziņa vadībā Tieslietu ministrijā izstrādātais likumprojekts „Vārda, uzvārda un tautības maiņas likums”. 1. aprīlī šo likumprojektu bez jēlkādām debatēm akceptēja valdība. Šobrīd spēkā esošais likums „Par vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņu” Latvijas iedzīvotājiem ļauj atteikties no savas tautības un kļūt par latvieti, ja persona var pierādīt, ka kāds no viņas vecākiem vai vecvecākiem bijis latvietis. Otrs nosacījums: latvietības pretendendam dokumentāri jāpierāda, ka viņš valsts valodu prot augstākajā (trešajā) prasmes pakāpē. Tas nozīmē, ka tautības ieraksta maiņas pieteikumam jāpievieno valsts valodas prasmes apliecība vai izglītības dokuments. Jāpiebilst, ka šī norma likumā tika iekļauta 1996. gadā, pieņemot grozījumus likumā. Tieslietu ministrijā izstrādātais un 1. aprīlī valdības pieņemtais likumprojekts daudziem, tajā skaitā arī vairākiem G. Bērziņa partijas biedriem no „TB”/LNNK, bija pārsteigums. Likumpro-*

jektā notikusi būtiska atkāpšanās no pozīcijām valsts valodas aizsardzībā un pilsonības jautājumos. Tajā latvietības pretendentiem vairs netiek lūgts apliecināt, ka viņi vispār prastu latviešu valodu, arī ne viszemākajā – pirmajā pakāpē! Turklāt šis likumprojekts, ja to pašreizējā redakcijā pieņemtu Saeima, virknei Latvijas iedzīvotāju, kas latviešu valodā neprot ne vārda, pavērtu vistaisnāko ceļu uz Latvijas pilsonību. Naturalizācijas pārvaldes preses sekretāre Līga Lukšo skaidro: Latvijas pilsonību reģistrācijas kārtībā, tas ir – bez eksāmenu kārtēšanas latviešu valodā, Latvijas vēsturē un par Satversmes jautājumiem – var iegūt persona, kas ar dokumentiem apliecina, ka ir latvietis, un pierāda, ka pastāvīgi dzīvo Latvijā. Tātad Latvijas pilsonības iegūšanai pilnīgi pietiktu ar tautības maiņas apliecību un izziņu par Latvijā deklarētu dzīvesvietu! Kur nu vēl vienkāršāks ceļš uz Latvijas pilsonību! Pēc valdības sēdes G. Bērziņam vaicāja, kādēļ tik radikāli vajadzētu atvieglot ceļu uz Latvijas pilsonību tiem mūsu valsts iedzīvotājiem, kas latviešu valodu neprot. „Šad un tad ir situācijas, ka ģimenē viens no vecākiem ir vienas tautības pārstāvis, otrs – citas tautības, un bērns, sasniedzot noteiktu vecumu, vēlas pieņemt tā vecāka tautību, kurš ir latvietis. Un tāda iespēja pastāv. Likumprojekts nav vērts uz tā dēvēto pseidolatviešu veidošanu...” – stāstīja tieslietu ministrs. Padomnieks Jānis Tomels masu mediju interesi par šo likumprojektu novērtēja kā „nevajadzīgu ažiotažu” un skaidroja: „Ministrs Bērziņš uzskata: tieši Saeimā būs jāizšķiras par to, vai latvietības pretendentiem būs jāprot valsts valoda”. „Tas ir jautājums par latviešiem, un tautību nenosaka pēc valodas, bet pēc radniecības. Šiem cilvēkiem ir latviešu asinis, un no latviešu valodas Latvijā viņi nekur nespruks”. Uz iebildi, ka tas ir arī jautājums par Latvijas pilsonību, J. Tomels norādīja: nebūšot daudz šo „jauno latviešu”, kas pilsonības ierakstu izmantošot kā pamatu Latvijas pilsonības saņemšanai. Pēc Tieslietu ministrijas prognozes, 2008. gadā paredzami „35 gadījumi, kad persona izdarīs tautības ieraksta maiņu”, 2009. gadā – 30 un 2010. gadā – vien 20 gadījumi...

Bet nākamā dienā:

MINISTRŠ LABOŠOT KĻŪDU

Tikko valdība pieņēma tieslietu ministra Gaida Bērziņa („TB”/LNNK) iesniegto likumprojektu, kas ļautu pie tautības ieraksta „latvietis” un Latvijas pilsonības reģistrācijas kārtībā tikt personām, kas latviski neprot ne vārda. Taču pēc publikācijas gan G. Bērziņš, gan tēvzemieši šo likumprojekta normu atzina par kļūdu un izteica apņēmību to labot.

Tiešām mēs esam viena fantastiska tauta!

Ar skatu uz Misiņa bibliotēkas veco šautuvi,
Edgars Šmits <ed.smits@gmail.com>

Bet Edgar, kāpēc liegt latviešu tautību tik daudziem Rietumos dzīvojošo latviešu bērniem, kas pagaidām neprot latviešu valodu, taču vēlas dzīvot Latvijā, ja viņi jūtas kā latvieši? Kad būs nepieciešamība, latviešu valodu iemācīsies.

Ausma Ābele <aabele@sveiks.lv>

Ausma! Es par oriģinālo likumprojektu nebrīnos, nedomāju, ka būs daudz tādu, kas šādos apstākļos prasis latviešu pilsonību, ja var pierādīt, ka ir latviešu izcelsmes un grib dzīvot te, lai tik prasa. Man likās smieklīgi, ka vienā dienā iesniedz projektu, bet jau otrā dienā atzīst to par kļūdainu un vēlas to labot. Pats esmu trimdā audzis, tagad dzīvoju Latvijā, tātad saprotu šādu gribēšanu, un gaidu, ka šo cilvēku dēļ atkal atļaus dubultpilsonību, Latvijai tad būs pieci jauni pilsoņi no manas ģimenes (un mēs visi protam latviešu valodu).

Ar cieņu, Edgars

Jā, tas ir koks ar diviem galiem. Vienu galu tikko skatīju lasām. Bet otrs atkal ir tāds:

Latvieši kā tauta ir multinacionāls un multikulturāls veidojums no sākta gala. Un es labprāt redzētu latviešus kā Latvijas tautu. Tas spētu ar laiku apvienot pilsoņus vienotā, patriotiskā veselumā, ja ne kultūras, tad vismaz politiskajā nozīmē. Neredzu, ka noteicošam tautības maiņā ir jābūt radurakstiem, vai valodas zināšanai. Latviešu valodu kā valsts valodu sargā citi likumi, un pietiekami labi.

Atceros tādu gadījumu. Man pazīstams gruzīns, kurš nu jau kādus pārdesmit gadus dzīvo Latvijā, pārvalda latviešu valodu, savulaik kopā ar bariņu brāļu piedzima Gruzijā, kuras apgabalu kāds padomju laiku gruzīnu līderis atdāvināja Azerbaidžānas līderim. Un, protams, azerbaidžāņu līderis visus tajā gabalā dzīvo-

jošos pārtapināja par azerbaidžāņiem un iedeva tiem atbilstošus uzvārdus. Iepriekšējā Toliašvili vietā visa ģimene pārtapa par Allahverdijeva ģimeni. Protams, laiki mainījās un brāļi dzīvo kur kurais. Un pateicoties birokrātijai viens brālis nu ir azerbaidžānis un Allahverdijevs, otrs brālis ir gruzīns, bet Allahverdijevs, bet trešais Latvijā ir Toliašvili, bet azerbaidžānis.

Uzskatu, ka katram ir tiesības izvēlēties tautību pēc tā, kurai tautai cilvēks jūtas un vēlas būt piederīgs. Pie tam piederība kādai tautai, vismaz Latvijā, nekādas priekšrocības nedod. Neredzu te nepieciešamību pēc radu rakstu demonstrēšanas, vai valodas zināšanas.

Atceros vēl vienu muļķīgu kuriozu. Man pazīstama sieviete piedzima īsi pirms kara. Tēvs ebrejs, bet māte latgaliete, pēc papīriem latviete. Bet sieviete zaudējusi abus vecākus karā un uzaugusi bērnu namā, zinādama tikai krievu valodu. Un tādēļ, ka neprata ne tēva, ne mātes valodu (lai gan tagad jau prot), viņa pēc pases ir krieviete.

Man netīkamāk ir tas, ka to, ka esmu latvietis pasē raksta atsevišķā lapā stūrītī, ne tur kur pienāktos – goda vietā pie manas bildes un vārda.

Vilnis Gricaičuks-Puriņš <v.g.poo@gmail.com>

Bet dubultpilsonība mani kā iezemieti gan nesajūsmina. Kaut kā vairumā dubultpilsoņi ir lielākās un stiprākās valsts pusē, izņēmumu ir gauži maz.

Ausma

□

Materiālus sagatavoja Juris Žagariņš

Ivars Poikāns. *Latvieti, nepadodies!*

PĀRDZĪVOTĀ IZDZĪVOŠANA

Andrejs Plakans, red. *Experiencing Totalitarianism: The Invasion and Occupation of Latvia by the USSR and Nazi Germany 1939–1991*. Bloomington (ASV): Authorhouse, 2007. 404 lpp.

Totalitārisms – angļu valodā šis zvērs vēl par zilbi garāks! – absolūta kontrole valsts vai valdošā iestādījuma rokās, kas ne atzīst, nedz pieļauj kādu citādu domu, nekā to, ko pauž vara. Saņemot īsāk: *totāla nebrīvība*. Ēdienkartē zvērs mūsu valsti ieraksta jau gadu pirms apriņķa. Pusgadsimtu vēlāk – nāves krampjos – kopā ar smirdošu elpu to izklepo. Ilgā pārdzīvošana un izdzīvošana zvēra iekšās ir apskatāmās grāmatas vadmotīvs.

Sākumā zvēram divas galvas – drīz viena otrai uzbrūk un pirmā iet bojā, bet totalitārisms turpinās nepārtraukts un viengabalains – kaut ne vienmēr tāds pats.

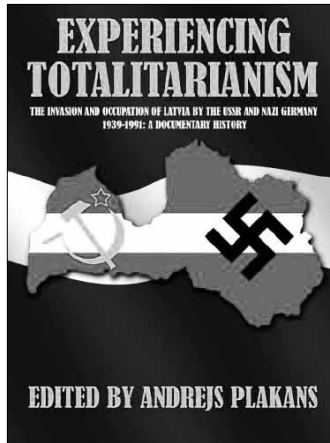
Grāmata ir svarīga – vietām pat aizraujoša! Virsraksts latviski skan *Pārdzīvojot totalitārismu/ Padomju Savienības un nacistu Vācijas iestāties Latvijas iekarošana un okupācija 1939–1991*.¹ Tā ir dokumentu krājums – 235 dokumentu vai fragmentu tulkojumi angļu valodā, iekārtoti četrās daļās pēc periodiem: 1939–1940, 1940–1941, 1941–1945 un 1945–1991. Daļai dokumentu pievienoti komentāri vai norādes uz piezīmēm, kas sakopotas grāmatas beigās. Ievadā priekšvārds, ievadraksts un avotu saraksts, un katru daļu ievada eseja par attiecīgo periodu un iekļautajiem dokumentiem. Pielikumā demogrāfiskas tabulas un saraksti.

Experiencing Totalitarianism veltīta Kalifornijas latviešu ārsta Dr. Alfreda Rimšas (1919–2005) piemiņai. Priekšvārdā redaktors, Aijovas universitātes (Iowa State U.) emeritus vēstures profesors Dr. Andrejs Plakans, paskaidro, ka Rimša 1990. gados ierosināja

1 Reklāmas rakstīnā „Latvijas okupācijas vēsture”, *Laiks*, 22. IX 2007.

Par literatūrkritiķi Ildzi Krontu skat. viņas grāmatas *Darbi – Personības – Viedokļi* (2003) apskatu *JG240*(2005):54–56.

Latvijas Vēstures institūtam (tagad Latvijas Universitātes paspārnē) apkopot un publicēt angļu tulkojumā Latvijas arhīvos nesen nonākušos okupāciju laika dokumentus. Ar Rimšas atbalstu institūts 1997. gadā radīja darba grupu vēsturnieces Dr. Irēnes Šneideres vadībā,² kas arhīvu materiālus izpētīja, veica atlasu un vajadzīgos tulkojumus latviešu valodā, arī uzrakstīja nodaļu ievadesejas, piezīmes un komentārus. Iekļauti arī dokumenti no citiem avotiem. To visu tad Amerikā auguša un izglītotais latviešu vēsturnieks Dr. Aldis Pūrs pārtulkojis angļiski. Daļa dokumentu krievu un latviešu valodās Šneideres redakcijā publicēti jau 2001. gadā, krājumā *Latvija padomju režīma varā*.³ Dr. Plakans uzņēmās angļu versijas virsredakciju un panāca arī papildu finansējumu no Aijovas universitātes. Grāmata ir „komitejas produkts” – gan labā, gan ne tik labā nozīmē. Finanšu žņaugi arī darījuši savu.

BRĪVĪBAS NOĀRDIŠANA

Pārskatot atlasīto dokumentu klāstu chronoloģiski, atklājas „biezie” un „tukšie” periodi. Īpaši saistoši un svarīgi ir dokumenti no 1939. gada vasaras un rudens un 1940. gada pavasara – ieskaitot 1939. g. 23. augusta Molotova–Ribentropa pakta slepeno papildprotokolu (3) un 1940. g. 17. maija ārkārtas pilnvaru sūtņiem Kārlim Zariņam un Alfredam Bīlmanim (23. lpp.). Nākošais „sabiezīnājums”, protams, skar dramatiskos 1940. gada vasaras notikumus – Latvijas viltīgi varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā.

Sūtņu apmulsumu atspoguļo Zariņa 11. jūlija vēstule Kirchenšteīnam, prasot pēc paskaidrojumiem (63). Šeit *būtu* iederējusies arī Zariņa 23. jūlija vēstule Lielbritānijas ārlietu ministram, kad – apstākļus sapratis – tas deklarē, ka pārstāv „prezidentu Ulmani, ko 1940. g. 19. jūlijā patvarīgi atcēla no amata,” un lūdz Lielbritāniju „uzskatīt nesenās pārmaiņas Latvijā kā notikušas zem spiediena.” Vēstules noslēgumā Zariņš izsaka „cerību, ka Viņa Majestātes valdība ... neatzīs Latvijas inkorporāciju PSRS.”⁴ 30. jūlijā Kirchenšteīns paziņo Zariņam un Bīlmanim, ka viņi ir „no-

2 Dr. D. Bleiere, Dr. R. Viksne, E. Pelkaus, Dz. Ērglis, A. Žvinklis.

3 Rīgā: Latvijas Vēstures institūts.

4 Latvisks tulkojums: Arturs Bērziņš. *Kārlis Zariņš dzīvē un darbā*. Londonā: Rūja 1956 (231).

devēji" un Latvijas pilsonība viņiem atņemta (64).

Septiņi dažāda rakstura dokumenti no pirmās okupācijas ziemas perioda ilustrē Maskavas kontroles iespēšanos visās dzīves jomās, no cenzūras un pensiju noteikumiem līdz puķu noliceju meiteņu terorizēšanai Cēsu kapsētā. Arī bijušā ministru prezidenta Hugo Celmiņa nopratināšanas protokols ar pievienotu komentāru par viņa tālāko likteni – nāves sodu. Paskaidrots, ka Celmiņš piedalījās „Demokrātiskā bloka” priekšvēlēšanu akcijā viltus Saeimas vēlēšanām 1940. gada jūlijā, kuru pēdējā brīdī aizliedza un kuras dalībniekus arestēja un notiesāja (46–47).

BARBAROSSA

Turpinot chronoloģiski, drausmīgos 1941. gada vasaras notikumus ievada Vācijas valdoņu 8. maija vēl neiekarotās „Baltenlandes” (vēlāk „Ostlandes”) pārvaldīšanas un izmantošanas plāns. („Latvijā asimilācijai piemērotā [iedzīvotāju] daļa ir daudz mazāka nekā Igaunijā.” Pārējos – deportēt uz austrumiem!) (93).

Bet – „padomju” zemēs vēl valda miers. Dokumenti vēsta par brutālajām arestu, deportāciju un deportēto mantas atsavināšanas pavēlēm. (Oriģināli krievu valodā, apzīmētas „slepeni”.) Tad – *Barbarossa!* un Holokausts, uz „atbrīvotājiem” liktās cerības – un ātrā vilšanās.

Kara laikā Astrachaņā rakstīts juridiski detalizēts latviešu cietumnieka, bijušā tieslietu ministra Hermana Apsīša apelācijas raksts. Padomju tiesa Astrachaņā viņu notiesājusi uz nāvi – laikam par neko vairāk, kā sastāvēšanu neatkarīgās Latvijas armijā un piedalīšanos valdībā. Apsītis, protams, pastāv, ka viņu var tiesāt tikai Latvijā un pēc Latvijas likumiem! Šādas apelācijas toreiz neviens nesot ņēmis nopietni un Apsītis nošauts kā paredzēts 1942. gada 19. janvārī (81–82).

Vācu laika dokumenti vienlīdz brutāli, izlase līdzsvarota, pārsteigumu nav. Dokumentēta obligātā iesaukšana leģionā, ievietota pretestības organizācijas Latvijas Centrālās padomes 1944. gada 17. marta deklarācija, ko parakstīja 190 sabiedrībā pazīstami politiski un kultūras darbinieki un ko slepeni nogādāja Zviedrijā ar nodomu nodot Rietumu valstu valdībām (134). (Tas nepareizi apzīmēts kā *(draft) intelligence report* – „izlūkošanas ziņojuma uzmetums”, lai gan tā ir *deklarācija un lūgums*. Turklāt – pabeigtais un paraks-

tītais dokuments ir publicēts un tā oriģināls atrodas Kara muzejā.)⁵

Garajā pēckara okupācijas laikā dokumentu skaits „sabiezīnās” sekojošos laikmetos: 1945–1946, 1949, 1953–1956, 1959 un 1987–1991 – bet 27 gadu laikā no 1960. līdz 1986. gadam datēts tikai 31 dokuments (1963–1969 periodā – neviens).

MIERA ŽŅAUGI UN TĀLAIS CEĻŠ

Tūliņ pēc kara beigām dokumentos ir norādes uz nacionālo partizānu darbību un vajāšanu, un reliģiskās dzīves apspiešanu. Zīmīgi attēlota luterāņu archibīskapa Kārļa Irbes nepakļaušanās Maskavas iestādēm. Komentārā paskaidrots, ka viņu notiesāja uz 10 gadiem izsūtījumā (283). Arī citi baznīcu darbības traucēšanas piemēri (284–292, 382–383). (Diemžēl, šie dokumenti un norādes ļoti cieš no salikuma kļūdām.)

Virkne rakstu veltīta lauksaimniecības kolektivizēšanai, ko iesāk ar ekonomiskiem spaidiem 1947.–1948. gados, tad pāriet uz masveida ģimeņu deportācijām 1949. gada martā – „kulaku un citu naidīgu elementu”. IV daļas ievadesejā paskaidrots, ka to darīja „ne tikai, lai iekļautu lauksaimniekus kolhozos, bet lai sabiedrībā radītu bailu gaisotni” (141). Šie dokumenti izcili dramatiska lasāmviela! (178–186, 378)

No latviešu komunistu dižvīriem visbiežāk redzam Jāņa Kalnbērziņa un Viļa Lāča vārdus, Arvīda Pelšes retāk – kaut gan tieši viņš, būdams Latvijas Komunistiskās Partijas (LKP) Propagandas un agitācijas nodaļas vadītājs, bija *īstais* Maskavas vagars – pēc savas būtības lielkrievu imperiālists, kuram latviešu kultūra sveša un latvietība vienaldzīga.⁶

VILTUS PAVASARIS

Staļina nāve 1953. gada 5. martā izraisa apjukumu visā Padomijā. Pie „teikšanas” sīvi turas ilggadējais čekas priekšnieks Berija – pēkšņi kļuvis par liberāli un nekrievu tautību

5 Edgars Andersons, Leonīds Siliņš u.c. autori. *Latvija un Rietumi: Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945*. 4. izdevums. Rīgā: Latvijas Universitātes žurnāla *Latvijas Vēsture* fonds, 2002. (418–440).

6 Eduards Berklavs. *Zināt un neaizmirst*. Rīgā: Preses nams, 1998 (52–54); Agnis Balodis. *Latvijas un latviešu tautas vēsture*. Rīgā: Kabata, 1991. (359–360); Dāna Oberšate. „PSRS valdītāji” (referāts). <http://smaids.blogs.lv>, 2006.16.V.

aizstāvi!⁷ Piesardzīgi frazēts 14. aprīļa „slepen” LKP Centrālās Komitejas biroja sēdes protokols (233) mums vieš, ka jaunās vēsmas sasniegušas arī Rīgu: pirmo reizi, kaut netieši, gaismā celts pārkrievošanas drauds latviešu valodai un kultūrai. Izskan prasība intensīvāk mācīt abas valodas – krievu un latviešu, uzsvērtā „lielās krievu tautas” (arī „Leņina un Staļina”) valodas loma „Latvijas kultūras līmeņa celšanā.” Tomēr skaidrs, ka neba jau iedzīvotāju krieviski neprasa pamudināja dižvīrus šo jautājumu pārrunāt.

22. un 23. jūnijā jau pavisam noteikti par latviešu valodas prasmes un lietošanas nepieciešamību iestājas gan ministru padomes priekšsēdis Lācis (235), gan partijas Rīgas komitejas sekretārs Eduards Berklavs (236), gan arī pats Latvijas kompartijas pirmais sekretārs Kalnbērziņš (241). Trīs dienas vēlāk Berija krīt otra bendes Hruščova nežēlastībā, kurš tomēr atzīst, ka iesāktais nacionālo kultūru atbalstīšanas kurss arī viņam politiski izdevīgs. Vecais staļinists Pelše kādu laiku spiest sarauties.

Sakarā ar 1955. gada 17. septembra PSRS Augstākās Padomes amnestijas lēmumu, vairāki ziņojumi un protokoli (187–189, 194–200) apcer „kompleksos jautājumus”, kā rīkoties ar izsūtītajiem, kas tagad atbrīvojami un atgriežami Latvijā. [Kalnbērziņš jautā: „Kas spiež mums steigties ar šo darbu? ... Kad viņi atgriezīsies, tie izpostīs visus mūsu kolhozus” (189)]. Šie dokumenti vēsta arī par uz Sibīriju izsūtīto latviešu bērnu situāciju.

Pakāpeniskā neformālā destalinizācija pārgāja pilnīgā Staļina personības kulta noārdīšanā 1956. gada februārī ar izšķirošu Hruščova uzstāšanos PSRS KP XX kongresā. Latvijas „nacionālkomunisti” Berklava ierosmē nu pārgāja atklātā uzbrukumā, lai aizstāvētu latviešu valodu un kultūru un celtu latviešu procentu partijas, valdības, saimniecības u.c. iestādēs Latvijā (238, 245).

ATKUŠŅA BEIGAS

Ar 1958. gadu iestājas reakcija – Latvijas krievi un viņu aizstāvis Pelše atkārtoti sūdzas Maskavas iestādēm par berkļaviešu radītām neērtībām, armijnieki pauž, ka vairs nevarot garantēt armijas drošību Latvijā.⁸ Līdzīgi citās padomju republikās. Atkušņa iespaidā bija izcēlušies arī nemieri Austrumvācijā, Polijā un Ungārijā. Maskavas valdošajām apmindām sametas bail. 1959. gadā komisija

7 Amy Knight. *Beria*. Princeton: Princeton University Press, 1993 (176–200).

8 Balodis – skat. 6. piezīmi (359).

Maskavā izmeklē sūdzības pret Berklavu, uz kuru pamata viņu (un vairākus citus) atbrīvo no amatiem, un Berklavu izsūta strādāt Krievijā. Tas viss it sīki izklāstīts septiņu lappušu „pilnīgi slepenā” LKP CC 8. augusta plēnuma protokolā, kurā arī atsaukti vairāki agrāki lēmumi, kas tikuši pieņemti „valsts un partijas ienaidnieka” Berijas vai kļūdīgā komunistu Berklava iespaidā (247–253). Labu lašišanu! (Žēl tikai, ka dokuments vietām grūti saprotams, varbūt kļūdaini pārrakstīts?) Protokolu parakstījis Kalnbērziņš, bet tā paša gada rudenī par „pielaistajām kļūdām” arī viņš un Lācis savus amatus zaudē. Par pirmo sekretāru kļūst sīkstais, noturīgais vagars Pelše.

VECIE BOĻŠEVIKI

Kalnbērziņš un Pelše, tāpat kā vairums latviešu komunistu funkcionāru, neatkarīgās Latvijas laikā bija palikuši Krievijā. Lasot un domājot par šiem ilggadīgajiem latviešu boļševikiem, šķiet, ka viņi paši arī bija ne tikai totalitārisma izpildītāji, bet arī nožēlojami upuri. Nesen *Laiks* vairākos turpinājumos publicēja rakstu par Krievijas latviešiem, kuru nošāva 1937.–1938. gadu Staļina „tīrīšanās”. Tikai nedaudzi izdzīvoja. Pelše tur nav minēts. Varbūt to izglāba viņa vienaldzība pret latviešiem (esot vienmēr turejies „sāpus no visām latviešu aktivitātēm”⁹) Kalnbērziņu izglāba tas, ka tīrīšanu laikā viņš bija Latvijā, kur bija iesūtīts strādāt pagrīdē un atradās cietumā. Bet – Staļina bendes nošāva viņa sievu, izdevniecības *Prometejs* darbinieci.¹⁰

Iestājas ilgais, klusais „stagnācijas periods”. Nedaudzie materiāli no agrajiem 60-iem gadiem turpina dokumentēt partijas kontroli literatūrā, reliģijā un sakaros ar trimdu – arī ziņojumi par līgošanas aizlieguma neievērošanu, palielināto rūpniecības darbaspēka iepludināšanu un demobilizēto krievu karavīru pūlēm atrast dzīvokļus jaukajā Baltijā.

NEMIERS STAGNĀCIJĀ

Hruščova demisija 1964. gadā paslīd nedokumentēta un nākošos 18 gadus šķietami mierīgi valda flegmatiskais Brežņevs. Šī laikmeta materiālos dominē funkcionāru rūpes par ideoloģisko korektumu kultūras dzīvē un saskarsmē ar ārzemniekiem, bet – pavīd arī jaunas nemiera zīmes.

Kad Berklavs 1968. gadā atgriezās Latvijā,

9 Balodis – turpat (360).

10 Vidvuds Štrauss. „Baigā februāra nakts”. *Laiks* 2008.16. II. Oberšate (skat. augstāk) savā interneta referātā apstiprina Kalnbērziņa sievas arestu un pieņem: „bērni tiek ievietoti bērnunamos.”

viņš uzņēma kontaktu ar domubiedriem, „kas, palikuši nesalaukti, bija gatavi atsākt cīņu pret Latvijas kolonizēšanu, latviešu pārkrievošanu, par brīvības un valsts atgūšanu.” Tā 1969. gadā radās „17 Latvijas komunistu vēstule”, adresēta komunistu partijām ārpus PSRS, ko 1971. gadā slepeni izdevās nogādāt Zviedrijā un kuru 1972. gada pirmajā numurā publicēja trimdas sociāldemokrātu mēnešraksts *Brīvība*. Šī vēstule aicina pasaules komunistus spiest Maskavu atgriezties pie „patiesajiem” Marksa un Ņeņina principiem un respektēt mazo tautu kultūru un autonomiju.¹¹

Šis dokuments nav iekļauts krājumā, bet ir *atsauce* – slepens Latvijas PSR „ārlietu ministrijas” iekšējs ziņojums par ASV ģenerālkonsula Ņeņingradā T. Buchanana apmeklējumu Latvijā 1978. gada februārī. Tonis konfrontējošs! Buchanans nosaukts: „mūsu galvenā ienaidnieka pārstāvis” – un kā tāds arī laikam izturējies. Vizītes nolūks nav minēts, bet gan – „LPSR ārlietu ministrijas uzdevums Buchanana vizītes laikā bija gādāt, lai amerikāņi nevarētu gūt informāciju, ko tie meklē.” Buchananam bijis daudz kutelīgu jautājumu, to starpā: „Vai tā 12 Latvijas komunistu vēstule izteic šo komunistu pašu jeb visas Latvijas nācijas uzskatus?”, uz ko pavadonis atbildējis – ja ģenerālkonsuls domā, „to emigrantu viltoto dokumentu, tad tur ir runa par 17 komunistiem un tā saturs ir emigrantu ļaunprātīgi meli, kas nekādi neatspoguļo Latvijas nācijas domas” (310).

No 1977. un 1978. gada ir divi čekas pārskati par jauniešu pagrīdes grupām, kuru nolūks esot Latvijas atšķelšana no PSRS un kas ietekmējoties no ārzemju radoraidījumiem un emigrantu apmeklējumiem. Valsts drošības iestādes tiek mudinātas uz lielāku modrību un izglītības iestādes uz lielāku centību politiskā audzināšanā.

Aizvadītā gadsimta 80. gadus ievada nesekmīgais Afganistānas karš un, ātrā secībā, vecīgo vadoņu Brežņeva, Andropova un Čerņenko noriets. Padomju lielvalsts ir izkurtējusi un gatava jauniem notikumiem: *glasnost* un *perestroika* Maskavā – *ATMODA!* Baltijā.

Disidentu kustību apgaismo 1983. gada Gunāra Astras apsūdzības protokols (220). Bez Astras tur pieminēti Ints Cālītis, Ģederts Melngailis, Gunārs Freimanis un citi tā laika disidenti. Astra jau 1961. gadā notiesāts uz 15 gadiem par „tēvijas nodevību”, 1976. gadā atbrīvots, bet turpina izplatīt neatļautu literatūru.

11 Berklavs – skat. 6. piezīmi (317–334).

BRĪVĪBAS LAVĪNA

Gorbačova proklamētās *atklātības* gaisotnē, Latvijas *atmodu* ievada cilvēktiesību grupas *Helsinki-86* nodibināšana 1986. gada jūlijā. Pamatprincipi: novērst melus un teroru; pašnoteikšanos visām tautām; sekot Helsinku konferences principiem. Uzsaukumu paraksta – *Linars Grantiņš, Raimonds Bītenieks, Mārtiņš Bariss* (345). Seko dokumenti sakarā ar šīs grupas organizētajām 14. jūnija un 23. augusta demonstrācijām nākošajā gadā.

1988. gads atnes LNNK (Latvijas Nacionālās neatkarības kustība) un Latvijas Tautas frontes nodibināšanu – un krājumā virkne dokumentu par tām. Iztrūkst tomēr *pivotālā* rezolūcija, kuru pieņēma Rakstnieku savienības paplašinātais plēnums (t.s. „Radošo savienību plēnums”) 1988. gada 2. jūnijā un kas *pašķīra ceļu* gan LNNK, gan Tautas frontes nodibināšanai!¹²

Lavīna nu sākusies. 1989. gadu iezīmē dziesmotā revolūcija un „Baltijas ķēde” (vairāk nekā 2 000 000 cilvēku sadevušies rokās), un 1990. gadā pirmās brīvās vēlēšanas un Augstākās Padomes Latvijas neatkarības atjaunošanas deklarācija (356–363). 1991. gadu ievada zvēra agonija – tanki Viļņā, OMON,¹³ barikādes Rīgā, izmisīga vēstule Raisai Gorbačovai (364).

Grāmatas *kvintesence* ir krājuma pēdējais dokuments – 1991. gada 13. jūnija zinātniskas konferences rezolūcija par tēmu „Komunistu totalitārisma un genocīda prakse Latvijā” (366). Lai gan augusta pučs un pēkšņais „brīvais kritiens” vēl priekšā, acīm redzot pēc šī *summējuma* Šneidere un Plakans pamatoti nolēmuši, ka kaut ko vēl pielikt būtu anti-klimatiski.

DARBS PABEIGTS – UN NEPABEIGTS

Paveikts milzu darbs – Dr. Rimša būtu gandarīts! Tomēr – lielais darbs pelna *jaunu izdevumu*, pelna iegūt iespējami lielāko ievēribu angļiski runājošo domātāju un darītāju acīs. To varētu panākt, vispirms, izlabojot daudzās tehniskās un valodas kļūdas, un pārskatot un pārkārtojot skaidrojošo tekstu, kas izkaisīts ievadrakstos, virsrakstos, komentāros un

12 „Rezolūcija”. *Literatūra un Māksla*, 1988.10.VI 1988; *Latvijas Radošo savienību 1988. gada 1. un 2. jūnija plēnuma rezolūcija un referāti*. Toronto: Latvian Arts Trust Society LATS, 1988; Dainis Iļvāns. *Latvijas Tautas fronte Rietumos*. Rīgā: Elpa 2001 (32).

13 PSRS Iekšlietu ministrijai pakļautas bruņotas īpašu uzdevumu vienības – „melnās beretes”.

piezīmēs grāmatas beigās. Angliskajam lasītājam – arī bez mūsu īpašās „latviskās bagāžas” – jādara skaidru, ko katrs dokuments nozīmē un kāpēc svarīgs.

Otrkārt – grāmatas apdare! Formāts, izmēri, tipogrāfija un spīdīgais kļedzošo krāsu laukumiem un burtiem klātais vāks – tieši brēc, lai to atliktu atpakaļ citu spīdīgo katalogu, instrukciju manuālu un telefonu grāmatu kaudzē! Krājuma lietderību celtu arī alfabētisks personu un notikumu indekss.

Šie iebildumi nemazina atzinību un pateicību, ko pelna šī lieldarba darītāji. It sevišķi varam priecāties par to, ka sapratušies un sastrādājušies latviešu vēsturnieki no tik dažādām vidēm un paaudzēm.

Juris Šlesers

Par Dr. Juri Šleseru skat.JG251:26.

VAI MĪLAS STĀSTI?

Laima Muktupāvela. *Totēmi*. Rīgā: Jumava, 2007. 249 lpp.

Tāpat kā *Mīla Benjamiņa*, arī *Totēmi* varētu izraisīt debates lasītāju vidū. Temats ir izaicinošs, bet laikam jau rakstniece tieši to arī vēlējusies panākt.

Vispirms par grāmatas nosaukumu. Ziemeļamerikas indiāņu senā kultūrā totēms nozīmēja katra cilvēka mistisko saikni ar kādu dzīvnieku vai putnu – lāci, vilku, lūsi vai ērgli. Totēms jeb gars, būdams stiprs un varonīgs, pasargāja un gādāja par savu cilvēku vai pat par visu cilti. Šim mītam līdz šai dienai daudzi vēl tic. Muktupāvela neraksta par dzīvnieku totēmiem kā cilvēku pasargātājiem, bet gan parāda dzīvnieku īpašības cilvēkos. Piemēram, vīrietis kā mežonīgs lūsis aizbēg no kaķenes – sievietes. It kā fabulas par dzīvniekiem, šie stāsti simbolizē sievietes un vīriešus – cilvēki savu dzīvnieciskumu ir (...) *pieslēpuši aiz kانونiem, pieklājīgas uzvedības*. (...) *Mēs visi esam mednieki un medijums* (7.– 8. lpp).

Foto: Gunārs Janaičis

Laima Muktupāvela

Muktupāvela nosauc visus stāstus par mīlas stāstiem – „Mīlas stāsts visaugstākajam”, „Mīlas stāsts par ragličiem”, „Mīlas stāsts par uzticīgu sievu”. Bet to, ko šais stāstos rakstniece apraksta, es nesauktu par mīlestību, bet gan fizisku iekāri, kā pati Muktupāvela saka, mēs *sekojam vairošanās instinktam*, jeb *pašsaglabāšanās dziņai*. Nevaru arī piekrist, ka vairošanās instinkts ir vienīgais uz kā balstās divu cilvēku kopdzīve, bieži vien visa mūža garumā. „Stāsts par meitumātes ģimenisko mīlestību – Vista” parāda tādu sievieti, kura padevusies tieši šim vairošanās instinktam – radījusi trīs meitas, kuras viņa mīl, bet katrai meitai cits tēvs. Skaidrs kā diena, ka šos vīriešus viņa samedījusi vairošanās instinkta dēļ, (izmantojusi) bez kādas mīlestības pret viņiem. Autore raksta: ... *nācēji un gājēji – manu meitu tēvi*. Šeit šie vīrieši, viņas meitu tēvi, parādās kā nesvarīgi elementi, tikai tādi īslaicīgi nācēji un gājēji. Un tad stāstā „Dzērve – Mīlas stāsts par lielu garu” Muktupāvela apgāž savu teoriju par mīlestību tikai kā vairošanās instinktu un parāda, ka ir arī garīga mīlestība un siltas jūtas ko stāstītāja izjūt pret īru kuprīti Patriku. Šeit mīlestība ir citādāka, šeit nemaz nav runa par vairošanās instinktu.

Visiem stāstiem ir saistoši sižeti un bieži vien ar negaidītu pārsteigumu beigās. Seksuālas attiecības, kā tagad lielā daļā Latvijas rakstnieku prozā, parādās skaidri aprakstītas gandrīz katrā stāstā, pat līdz apnikumam. Stāstā „Zaļā vārna – Mīlas stāsts par dzeju” sieviete ir parādīta kā putna neiedomājami brutāla un cietsirdīga mocītāja. Stāstā viņa simbolizē dzejnieka talanta izmantošanu praktiskām ikdienas vajadzībām, līdz kamēr viņš nonāk psihiatriskā slimnīcā. Stāstā „Dievlūdēja – Mīlas stāsts par mīļāko. Ēdienu” arī parādīta cīņa starp staigātāju vīrieti un gaidītāju sievieti, kas pārvēršas atriebēja. Un vienmēr tā cīņa. Un vienmēr beigās uzvar sieviete.

Vai ar šiem stāstiem Muktupāvela apraksta sabiedrības nostāju un attieksmes tagadējā Latvijā? Vai Latvijas sievietes ir tik valdonīgas un atriebīgas? Un vai vīrieši ir tik vāji, nepastāvīgi un vienmēr meklē tikai labumus – *garšīgos salātiņus* – gan pie vienas sievietes, gan otras? Un mūk no šīm sievietēm, kad atklājas to istā daba? Parādās arī kritika par nonicinošu attieksmi pret cilvēku – pret individu kā nesvarīgu elementu

sabiedrībā. Stāstā, kur sieva runā par vīra pašnāvību, rakstniece sarkastiski raksta: *Viņš aizgāja skaisti – neizturējās pazemojošo atlaišanu no darba, pakārās mājas bēniņos. Būšu skarba – tā ir dabiskā atlase* (104). Un turpat tālāk: *Izdzīvot varēju, jo es labi dziedu. Dziedāju bērēs. (...) Pēdējā laikā vecie cilvēki (...) krita labi, tāpēc man maizei pietika.* Stāstā par īru kuprīti Patriku Muktupāvela arī piemin cietsirdīgo un diskriminējošo attieksmi pret cilvēkiem ar fiziskiem trūkumiem: *Ja Patriks dzīvotu Latvijā, viņš būtu izstumtais. Liekais. Pa kājām traucēklis, nevajadzīgais.*

Rakstniecei gandrīz katrā stāstā iepīts arī humors. Jautra situācija aprakstīta stāstiņā „Vista. Stāsts par meitu mātes ģimenisko mīlestību”, kad mazā dzīvoklītī pēkšņi satiekas visu trīs meitu tēvi un vēl piedevām elektrīķis, santehniķis, meitu draudzenes un draugi. Ar īstu humoru Muktupāvela pasniedz stāstu „Dievlūdēja. Mīlas stāsts par mīlāko. Ēdienu”. Vispirms viņa pasaka, ka lasot šo stāstu jāskan Johanna Štrausa polkai-mazurkai. Tad stāsts sākas ritmiski kā skaitāmais dzejolis jeb dziesmas teksts. Komiska situācija rodas stāstā, kur latviete sēņu novācēja izsmej savu īru darba devēju, pasniedzot tam gumijas darba cimdā tērpto roku (107). Laimai Muktupāvelai humora netrūkst.

Rakstniecei, kā vienmēr, valoda rit veikli. Viegli, kā sarunājoties ar paziņām, rakstniece uzrunā lasītāju: *Nu, jūs jau visu zināt labāk. Lai ko es jums stāstīju, jūs teiksiet, lai beidzu melot. (...) Jūs patiešām gribat dzirdēt patiesību par mani? Labāk nevajag. (...) Nu labi, tad sēdiet rātni, mierīgi un klausieties. Pāpildjautājumus uzdodiet pēc tam.* Atkārtoti stāstītāja atstāsta ko teikusi meitām: *Es vienmēr esmu savām meitām teikusi, ka ar savu taisnību svešā baznīcā neiet.* Un citā vietā: *Mēs esam šeit tik īsu laiku. Un tik skaisti! To es vienmēr esmu teikusi savām meitām...*

Valoda asa, cilvēku apraksti komiski: *Tie bija tādi paši tēvocīši kā viņš – kaut ko dzīvē saņieguši, mazliet jau apvilāti dzīves rīvmaizē kā kotletītes. (...) Un stāstā par lūsi: ...viņa lokanajam ķermenim uzauga apmierinātības tauku ripa. Pats drīz vien sāka atgādināt saķemmētu, pumpiņām izraibinātu pieēdinātu divānspilvenu.* Arī it kā par sevi stāsta: *Paskatieties uz mani? Kas es esmu? Veca, nē, pareizāk būtu teikt – novecināta kā vītināta gaļa.*

Katrs stāsts iesākas ar mazu, vienkāršu attiecīgā dzīvnieka vai putna zīmējumu, bet trīs lielās sadales nodaļas – ... es esmu es, ... tu esi es, ... mēs esmu es (šīs nav drukas kļūdas)

ievada Marutas Raudes skaistas košu krāsu ilustrācijas.

Astra Roze

Astra Roze, profesionāla bibliotekāre, strādā arī par tulkotāju un angļu valodas redaktori.

APVĀRŠŅU GRĀMATA

Ieva Zole. *Sarunas ar Māru Ķimeli*. Rīga: Jumava, 2007. 340 lpp.

Retais režisors bez režisora talanta apveltīts arī ar teicamiem stāstnieka, aktiera, gleznotāja vai rakstnieka dotumiem. Vienai no ievērojamākiem latviešu režisoriem (vīriešu dzimtes forma te lietota apzināti, norādot, ka runāts par visiem Latvijas režisoriem) Mārai Ķimelei Dievs iedevis spēju aizraujoši un analītiski domāt runājot jeb runāt domājot. Kā teicējai senos laikos. Tādu retumu būtu grēks neizmantot, tālab tapa „Sarunas ar Māru Ķimeli” – tā grāmatas ievadrindās raksta teātra zinātniece un kritiķe Ieva Zole. Un jāteic uzreiz paldies, ka viņa šo Ķimeles Dieva doto spēju novērtējusi un likusi lietā, lai mūsu visu guvums būtu šī grāmata.

Sarunas notikušas septiņu gadu garumā, pirmā – 2000.8.IX, nobeiguma – 2007.25. IX. Grāmatā katra saruna sākas ar īsu levas Zoles ieskatu tēmā, tālākā tekstā grafiski izcelti levas Zoles jautājumi, tiem seko gan pamatīgi izvērstes un vērīenīgas, gan aprautākas Māras Ķimeles atbildes. Jautājumu rosināta, Ķimele stāsta par sevi, savu dzimtu – vecmammu režisori Annu Lācis, viņas dzīvesdraugu, teātra lietās erudīto Bernhardu Reihu, par mammu Dagmāru Ķimeli – rakstnieka Jūlija Lāča meitu, par tēvu – aktieri Vili Ķimeli, par dēlu Pēteri un citiem, par to ceļu, ko vientuļību un dabu mīlošs meitēns noiet līdz Maskavas Teātra mākslas institūta profesionālu izglītību ieguvušai režisorei. Bet visvairāk – par savu darbu, pasaules izjūtu, par teātri, izrādēm, lugām, dzīvi.

Domas spriegums, intonācijas tiešums un dzīvīgums valda sarunās, artistiski atraisītās saturiski blīvās. Arī par gluži specifiskām lietām spēja runāt vienkārši un skaidri iederas Māras Ķimeles stāstītājas talantā. Tās daudzās lappuses, kurās Ķimele stāsta par Raiņa, Blaumaņa, Brigaderes, Šekspīra, Čehova un citu autoru lugu uztveri, viņas

režisores redzējumu un pieredzi, lugas „sirds un dvēseles” meklējumu ceļiem, grāmatas vērtētāji pamatoti atzinuši par izcilām.

levas Zoles izvēlētais sarunu veids ļauj Mārai Ķimelei portretēt sevi, dod viņai izpausmes brīvību. Personības pašatklāsmē, gara apvāršņi iezīmējas augsti un stipri, un *Sarunas ar Māru Ķimeli* man gribas salīdzināt ar gluži cita rakstura darbiem – Roalda Dobrovenska romānu *Rainis un viņa brāļi*, Saulcerītes Vieses stāstījumu par Aspazijas dzīvi *Mūžīgie spārni* un Gundegas Repšes vēstījumu vēstulēs *Brālis. Ojārs Vācietis*, ar grāmatām, kuru vieta kultūras apziņā ir vienreizēja. Personības atklāsmes būtiskuma ziņā.

leva Zole savu sarunas biedrenes lomu, protams, izvēlējusies apzināti. Tagad izskan arī minējumi, vai *Sarunas* nebūtu ieguvušas, ja levas Zole būtu centusies vairāk komentēt, apstrīdēt Māras Ķimeles sacīto. Patiesi, uz diskusiju kārāks prāts būtu varējis izvērsties ne viena vien domas gājienu un atziņas apstrīdējumā (piemēram, vai Māras Ķimeles paaudze uzcēla tiltu uz Bārdi, Čaku, uz Ziemeļnieku un Virzu), taču tad tā būtu cita grāmata.

Tagad diskusijas var notikt jau ārpus levas Zoles un Māras Ķimeles grāmatas vākiem. Teātra zinātniece un kritiķe Guna Zeltiņa atzīst, ka nemaz nav tik daudz tādu grāmatu, kas ir *ne tikai aizraujoša lasāmviela jebkuram inteliģentam cilvēkam un teātra interesentam*, bet var arī kalpot par profesionālu rokasgrāmatu. Starp pazīstamākām nosaukusi Pītera Bruka, Žana Luī Barro, Anatolija Efrosa grāmatas, viņa tām piepulcē *Sarunas ar Māru Ķimeli*, kas neatpaliekot *ne domas fascinējošā, krāsainā izklāstā, ne profesionālā asumā un vērienīgumā*. Tomēr darvas karote šajā medus podā, pēc recenzentes domām, ir Ķimeles attieksme pret kritiku, tieši kritikā Ķimele saskatot visu nelaimju avotu, un recenzijas nosaukums „Māras Ķimeles Pandoras lādīte”.

Guna Zeltiņa raksta: *Māra Ķimele ir arī pārlietu aizrāvusies, gleznojot savu padomju laikos nomāktās un teju vajātās disidentes tēlu. (...) Taču Māra Ķimele arī padomju laikos bija viena no visaugstāk un atzinīgāk vērtētām režisorēm, un man, atšķirībā no N.Naumaņa (viņa recenzija „Māras grāmata” publicēta laikraksta Diena pielikumā – Kultūras Diena 2007.7.XII – I.K.), nenāk ne prātā kaisīt sev pelnus uz galvas un atvainoties, ka neieraudzīju, nenovērtēju pietiekoši nenoslavēju, biju nejūtīga, iznīcinoša u.tml. (Kultūras Forums 2007, 21./27.XII).*

Tiesa, kādus atzinīgus vārdus kritikai *Sarunās* saklausīt nevar. Lasītājs, kam šis „cunf-tu” attiecības nešķiet tik svarīgas, visticamāk, augstsirdīgi nospriedīs, ka nenovērtējuma izjūta Mārai Ķimelei nav sveša. Un viss. Tikai viena šķautnīte personības – pretņa – pasaulē. (*Es jutos kā pretnis, bet tā es jutos vienmēr, jo man vispār nepatīk sistēmas, un tā ir mana izvēle.*)

(Starp citu. Ja runājam par *Krauklīti* Valmieras teātrī (2004. gadā), tajā „karātavu humora” (režisores apzīmējums) un izmisīgas smeldzes intonāciju saplūsme, manuprāt, bija satriecoša. Raina vārdi pārsteidzoši precīzi atbilda Māras Ķimeles traktējumam, noteikta laikmeta un vēsturisko personu attiecībām. Neko nezaudēdams no sevis, Rainis izrādē bija ieguvis jaunu vēsturisko patiesību lauku, mākslinieciski ļoti spilgtu un izteiksmīgu. Uzmanīgāks un atminīgāks skatītājs varbūt varētu pateikt, vai tiešām bija tā, kā palicis prātā Mārai Ķimelei – *ši izrāde aizgāja, it kā tā nebūtu nekas...* Ja tā, tad kritiķiem nav ko apvainoties...)

Pārmetumi par aizraušanos ar teju vajātās disidentes tēla veidošanu man liekas daudz nopietnāki, smagāki – galu galā mūsu sarežģītie vēsturiskās izlīdzināšanās ceļi kopumā nepavisam nav nostaigāti. Tas, ka padomju laikos režisore atzinīgi vērtēta, vēl nenozīmē neko – padomju vara ar atzinībām centās piejaucēt un uzpīrkt arī tos, kas nebija mīlami, savukārt vērtētāji cildinājuma vārdos varēja ielikt pilnīgi atšķirīgu saturu, tā sakot, „savējie sapratīs”.

Katrā ziņā mana skatītājas pieredze liecina par Māras Ķimeles kā pretņa stāju, viņas izrādēs uzrunāja brīva cilvēka, cilvēka brīvas gribas un gara spēka klātbūtne. Kā tajā mēģinājumā pieskarties savas tautas liktenim *Krauklītī* Jaunatnes teātrī tālajā 1971. gadā, kā tiem laikiem neraksturīgā režisora brīvības izpausmē Ž. Anuija *Mēdejā* Valmieras teātrī (1975), kā izcilajā *Pūt, vējiņi!* iestudējumā (1985) un citos. Tāpēc es domāju, ka lielāka taisnība ir Māras Ķimeles vārdos: *Mūsu (viņas un režisora Oļģerta Krodera – I.K.) nepiederība sistēmai izpaudās tikai tā, ka mēs nebijām pērkami. (...) Mēs necīnījāmies pret padomju varu, bet mēs kaut kā izšķukām viņiem no rokām*. Vismaz kādas skatītāju daļas uztverē viņi bija piederīgi tam dzejnieku, mākslinieku, radošo cilvēku lokam, kas uzturēja ticību citai pasaulei, citiem nojēgumiem, tiem, kas bija izsvītroti no padomju ideoloģijas oficiālās leksikas.

Savējie lasīja, uztvēra, atbalsoja. Šobrīd, man šķiet, šādas, tolaik nereti vien nojausmās tveramas solidaritātes ir visai maz. Laiki citi... un tas nav vajadzīgs? Nez vai. Garīga pretestība pret citiem – globālas patērētāju sabiedrības – likumiem ne mazāk nepieciešama. Vai daudzi dalītos ar Māru Ķimeli viņas patiesībā: *Noliegt savu tautu tagad ir pieklājīgi. Ja tu smeļies par latvietību, tad tu esi pasaules pilsonis, bet es kaut kā nemaz nevaru par to pasmieties. Man vienalga, vai esmu vecmodīga vai neesmu, bet man latviešu tautas gara bagātības liekas fantastiskas, mani tās sajūsmīna, pārsteidz, aizrauj, baro, saviļņo. Man ne prātā nenāk no tā atteikties, pat ja es skaitīšos aprobežota latvieta vai nacionāliste.*

Kur un kas šobrīd ir Māras Ķimeles savējie eksistenciālajos brīvības, cilvēka, tautas, mākslas jautājumos?

Māras Ķimeles dziļo pesimismu domās par Latviju, tās dabu un tautu, protams, gribētos iebilst, lai arī pretargumentus grūti atrast, paliek vien cerība, ka lasītāju apziņā pesimisms netiks vairots un nerunās pretim viņas viedoklim par mākslinieka atbildību, bet – tieši otrādi – spēcīnās garīgās pretestības dzietus.

Ikdienā Latvijas publiskajā telpā debesis ir novilkta zemu. Sastapšanās ar tādu gara vertikāli un apvāršņiem, tik spēcīgu personības starojumu un „enerģijas kvalitāti” kā *Sarunās ar Māru Ķimeli* ir svētki. Var tikai pievienoties levas Zoles rakstītajam grāmatas pēcvārdā: *Viņas prātam ir spēks. Un spēks ir arī viņas vārdiem. I tiem bargajiem, kad Māra Ķimele ir nemierā vai sāpināta, vai aizsardzībai izvēlas uzbrukumu. I tiem vieglajiem... Bet jo īpaši – tiem viedajiem vārdiem, kas ik sarunā vienkārši ielido apziņā, sakārtojas pareizā secībā un pārtop poēzijā. Par mīlestību. Par Dievu. Par dzīvi. Par Latviju. Tautu. Laiku. Nāvi. Teātri.* Pievienoties Līlijas Dzenes vārdiem uz *Sarunu* vāka: *Šāda līmeņa grāmata ir mūsu teātra literatūrā ļoti gaidīta.*

Ne tikai teātra literatūrā. Un *Sarunas* jau arī nav tikai teātra literatūra...

Būtiska piebilde – mākslinieka Ilmāra Blumberga apdarē grāmata ir eleganti vienkārša un skaista.

Ildze Kronta

CILVĒKA BĒRNS JĀNIS STREIČS

Jānis Streičs. *Lāga dvēseļu straumei*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2006. 511 lpp.

Daudzi trimdas/diasporas tautieši ar kinorežisora Jāņa Streiča darbu vispirms iepazīnās savās mītnes zemēs, skatoties pēc Jāņa Klīdzēja romāna motīviem uzņemto filmu *Cilvēka bērns*, kas vairākumam visai labi gāja pie sirds. Šo vērtējumu tagad apliecina arī nesen izlasītā ziņa, ka šoruden Latvijas filmu festivāla *Lielais Kristaps* laikā televīzijas skatītāji, aicināti balsot par visu laiku labāko latviešu filmu, par tādu atzinuši Streiča *Cilvēka bērnu*. Aplūkojamā grāmatā sastopamies ar daudzpusīgā mākslinieka Streiča rakstītāja

talantu un mazliet tuvāk iepazīstamies gan ar viņu pašu, gan arī ar vairākiem viņa kolēģiem un laika biedriem. Tišām lietoju vārdu „mazliet,” jo Streičs nebūt nav pārāk devīgs ar pašatklāsmi, un lasītājam viņa dzīves fakti jāsalasa pa gabaliņam, kas šur tur izmētāti tekstos par citiem. Šai lasītājai būtu ļoti gribējies redzēt kodolīgu chronoloģisku Streiča biogrāfisko datu un paveikto darbu sarakstu, kas būtu lieti noderējis par pamatstruktūru secīga dzīves stāsta koptēlam. Taču autors laikam tā nav vēlējis, un sevi lielākoties atklāj tikai runājot par citiem, savam stāstījuma veidam par paraugu ņemot jaunībā lasītu krievu gleznotāja Iljas Repina atmiņu grāmata.

Kā daudzi latviešu censoņi, kas vēlāk dzīvē guvuši plašus panākumus un slavu, Jānis Streičs uzaudzis visai grūtos apstākļos. Māte jau agri mirusi ar aklās zarnas iekaisumu, kuru lauku apstākļos nav bijis iespējams dziedēt. Tēvs iesaukts armijā, nonācis gūstā un pēc kara beigām Anglijā. Jāni un pārējos trīs bērnus audzinājusi mātesmāsa Anniņa un vecmāmiņa. Pēdējā ir stipras un sīkstas latviešu sievietes paraugs, viens no grāmatas īpatnējākiem un neaizmirstamākajiem tēliem, kas Jāni iepotējusi daudz vērtīgu atziņu par dzīvi. Neko nezinādama par moderno psiholoģiju, viņa instinktīvi atradusi veidu kā tikt galā ar milzīgo, rūpju un pienākumu radīto spriedzi, un ik pa laikam ārdījusi nost nelaiķa vīra mūrēto krāsni, lai pēc tam to pati uzmūrētu no jauna un dzīvotu tālāk ar jaunu sparū.

Pietiekami spilgti un iespaidīgi ir arī pārējie Streiča laikabiedri, par kuriem viņš izvēlējis

uzrakstīt šai grāmatā ievietotās esejas jeb apceres – Aleksandrs Leimanis, Vera Baļuna, Māris Rudzītis, Laimdonis Grasmanis, Ojārs Vācietis, Pauls Putniņš, Lilita Bērziņa, Vija Artmane, Večella Varslavāne, Harijs Kukels, Ivārs Kalniņš, Maija Augstkalna, Jānis Paukštello, Gunārs Balodis, Romualds Ancāns, Ēvalds Valters, Andris Vējāns, Gunārs Piesis, Oļegs Rudņevs un vēl vairāki citi. Atmiņu rakstam par savu kinomākslas skolotāju Aleksandru Leimani, sauktu arī par Sašu vai Otoviču, autors virsrakstā licis: „Sovjetiskā traģēdija.” Šo apzīmējumu patiesībā var attiecināt uz visu grāmatā atspoguļoto laiku, kad Latvijā un citās padomju republikās lielā mērā valdīja blats, bezcerība un bailes. *Bailes bija Staļina impērijas gaiss, reliģija un ideja*, raksta autors, un šādu baļu ēna attaisno vai vismaz izskaidro dažu labu pavērsienu grāmatā aprakstīto cilvēku rīcībā un likteņos. Taču šis laiks arī rūdīja raksturus un izplaucēja skaitas kultūras izpausmes dažādās mākslas jomās, teātri un kino ieskaitot. Streičam tiešām paveicies izmanīgi parādīt gan pozitīvo gan dažkārt arī negatīvo grāmatā pieminēto personu raksturos un draudzības vai nedraudzības izpausmēs. Nereti, pieminēdams kaut ko netīkamāku, Streičs tam tūdaļ cenšas atrast pareizo ieganstu – *tāds bija laiks un cilvēki vien esam*.

Streičs mīkstina dažu labu trimdas latviešu sabiedrībā valdošu uzskatu par komunistu laika funkcionāriem. Vizma Belševica raksturo Arvīdu Griguli kā cilvēku, kurš *pēc pašiniciatīvas ir darījis Rakstnieku savienībai tik daudz ļauna, cik nu viņa spēkos ir bijis. Un viņa spēkos patiešām ir bijis daudz (Latvija Šodien 1989/1990: 65)*. Streičs turpretim raksturo viņu kā godavīru, kurš neliekuļojis, nelaipojis un nebijis *akls* komunisti. Streičs arī apliecina, ka Vija Artmane nebūt nebijusi *Kremļa lakstīgala*, bet drīzāk gan *latvju zīle Kremļa tornī*, kas daļu no saviem priekšnesumiem Maskavā spītīgi skandināja latviski. Viņš arī atgādina, ka stāšanās partijā pārtapsi par vienu no pretošanās kustības veidiem. Atziņa, ka *Maskava neļāva*, bieži bijusi aplama. *Vairāk mūs žņaudza pašmāju* [lasi: latviešu] *cenzori un burta kalpi, par kuru kultūras līmeni stāstīja anekdotes, bet, lai izdzīvotu, iztapa viņu stulbumam* – tā raksta Streičs.

Grāmata tāpat ir visai interesanta un informatīva, atklājot daudz līdz šim nezināmu fakti un to iztulkojumu. Streiča stāstījums ir krāšņš un impresionistiski izvērsts plašumā. Lietišķi ievirzīts lasītājs ne vienmēr tur spēš viegli orientēties. Vietumis iekaisīti citāti krievu valodā bez tulkojuma, kas var sarūg-

tināt šīs valodas nepratējus. Spēj saērcināt arī fakts, ka grāmatā minēto personu visai plašajā sarakstā nav norādītas lappuses, kurās šo personu vārdi ir minēti, kā tas lasītāja ērtības labad ir pieņemts citur pasaulē izdotajās līdzīga rakstura grāmatās, jo vajadzības gadījumā sameklēt attiecīgo tekstu vairāk kā 500 lappusēs nūdien nav viegli. Grāmatas pievilcību papildina bagātīgs fotoattēlu klāsts. Grāmata tapusi un izdota ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu, kas šajā gadījumā sevi attaisno visā pilnībā. Tās kultūrvēsturiskā nozīme ir nenoliedzama.

Biruta Sūrmane

JG redakcijas locekle Biruta Sūrmane angliskojusi Valentīna Jākobsona *Brokastis pusnaktī*, ko klajā laiž Mežābeles apgāds (117 Northview Road, Ithaca, NY 14850–6039) kā *Breakfast at Midnight: Stories from Exile* (2003).

NO VĒTRAINĀM SAPULCĒM UZ REVOLŪCIJU

Journal of Baltic Studies (JBS). XXXVIII/4 (2007). Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS). Interesenti var kontaktēt: s.lenon@lbss.gla.ac.uk

Pārsteidzoši, bet pagājušā gada “lietussargu revolūcija” Rīgā sasaucas ar lielajām, vētrajām sapulcēm 1905. gadā. Aplūkojamajā *JBS* laidienā baltiešu zinātnieku atskati par šo laiku skaidrāk iezīmē revolucionāro procesu sākumus vēlāko Baltijas valstu teritorijā. Īpaši asi tie bija Latvijā, kur jau bija sākusies t.s. „industriālā revolūcija.” Pārmaiņas lauksaimniecībā, ieguldījumi rūpniecībā un straujā laukstrādnieku noplūde no laukiem uz neierastiem darba un dzīves apstākļiem lielo ostu pilsētu fabrikās paaugstināja politisko un sociālo spriedzi Igaunijā un vēl vairāk Latvijā. Nemieri dažbrīd noveda pie īstām kaujām, piemēram, Tukumā u.c. Tā arī 1905. gada beigās sākās nemieri Igaunijas un Latvijas laukos un pilsētās. Vienlaikus uzņēmīgi cilvēki noorganizēja plaša mēroga konferences Tērbatā, Rīgā un Viļņā, kas liecināja par tautas šķelšanos starp jaunajām pilsoniskām aprindām un revolucionāri noskaņotajiem nemierniekiem, arī to, ka baltieši 1905. gadā vēl bija politiski maz sagatavoti jaunsa-
biedrības izveidē. Viņi nebija gatavi vienoti

un izšķiroši atbalstīt nacionālos centienus, drīzāk paļaudamies uz visumā neveiksmīgiem bruņotiem konfliktiem ar valsts varu. Jāpriecejas, ka nesenā "lietussargu revolūcija" tiešām liekas daudz pozitīvāka. Gluži iespējams, ka tā pēc vairāk nekā simts gadiem ievadīja istākas demokrātijas izveidošanos un nostiprināšanos Latvijā.

Indiānas U. profesors, igauņu vēsturnieku lielmeistars Toivo Rauns apjomīgā rakstā, cita vidū, analizē atšķirības starp igauņiem un latviešiem 20.gs. sākumā.

Visasāk cara impērijā revolucionārie incidenti uzliesmoja Kurzemē, tad latviešu un igauņu Vidzemē, atstājot pēdējā vietā Igaunijas provinci. Par mierīgāku situāciju igauņu reģionos jāpateicas vienam no igauņu vadītājiem – Jānam Tenisonam, kurš ar cara iestāžu piekrišanu noorganizēja visas Igaunijas kongresu Tērbatā, igauņu izglītības un kultūras centrā, kas jau pirmajā dienā sadalās divās daļās. Tenisona piekritēji paliek Tērbatas Pilsoņu (*Buergermusse*) nama telpās, bet Tallinas revolucionāri pulcējas universitātes aulā. Tenisona kongress vienojas prasīt impērijai demokrātisku un konstitucionālu monarhiju, plašas pilsoņu tiesības, īpašas nacionālas tiesības atsevišķu tautu valodām, skolām un pašvaldībām, kā arī igauņu rajonu apvienošanu vienā administratīvā teritorijā (t.i. Igaunijā), agrāro reformu ar valsts un baznīcu lauku īpašumu sadali bezzemniekiem, darba apstākļu uzlabošanu etc. Radikāli pieprasa sociālistiski ievirzītu agrāro reformu, strādnieku tiesības organizēties un streikot, kā arī skolās pasludināt igauņu valodu par galveno valodu. Kaut arī Rauna ieskatā ir viegli kritizēt Tenisona organizēto kongresu kā amatrisku un pat naivu, tas tomēr kļūst par iedīgi patstāvīgai Igaunijai.

Profesors Andrejs Plakans (Iowa State U.) apcer Skolotāju konferenci un Pagastu pārstāvju kongresu Latvijā, izvērtējot gluži nevienādus un saturā neskaidrus ziņu avotus. To autori: Spricis Paegle, Arvēds Švābe, Bruno Kalniņš un Jānis Krastiņš. Salīdzinot ar Igauniju, abu latviešu kongresu kontrolē liela loma ir LSDSP, t.i., sociālistiem. Kaut laikrakstu ziņas ir skopas un pat pretrunīgas, latviešu kongresos pieņemtās prasības, liekas, līdzinās igauņu revolucionāru pieņemtajām. Paliek nenoskaidrots, cik lielā mērā kongresi ir pārstāvējuši latviešu tautas uzskatus. Nepavisam nav skaidrs, ko domājuši latgalieši, kas uz kongresiem nebija aicināti.

Prof. Šauljus Sužiedēlis (Millersville U., PA) rakstā par "dižo saeimu" Viļņā uzsver, ka

1905. gada notikumu pētnieki ārpus Baltijas valstīm skatās no Krievijas impērijas perspektīvas. Samērā nesen par to ir rakstījis Egidijis Motieka, kura uzskatā mazāk industrializētās Lietuvas lauku ciemos pārsvarā valdījusi nacionāli katoliskā ideoloģija, ko sociālistu pārstāvji nav spējuši daudz iespaidot. Nepārspilējot Viļņas „dižo saeima” lēmumu vēsturisko nozīmi, viens nacionālistu panākums pēc konferences ir pirmās lietuviešu nacionālistu politiskās partijas noorganizēšana, kā arī izpratne par to, ka modernā Lietuvas valstī jāiekļauj arī baltkrievi, poļi un žīdi.

Par grūtībām izveidot daudztautu aliansi Lietuvā raksta Ziemeļaustrumeiropas Institūta pētnieks Līneburgā (Lüneburg) Joachims Taubers.

Somijas Oulu U. palīgprofesors Kari Alenius, igauņu un baltvācu attiecību pētnieks, pievēršas baltvācu kulturālās autonomijas izveidošanai Igaunijas brīvības gados. Nozīmīga bijusi baltvācu politiku parlamentārā veiklība, arī igauņu pārdomātie apsvērumi. Igaunija necentās būt atsaucīga uz ārzemju, īpaši Tautu Savienības, ieteikumiem, bet, īpaši pēc 1924. gada komunistu dumpja, veidoja tādu minoritāšu (baltvāciski orientētu) politiku, kas faktiski nostiprināja valsts pretkomunistisko nostāju.

Žurnāla noslēgumā prof. Gunta Šmidčena un viņa asistentes Renesas Osterbergas doktordarbu pārskats par baltiešu tematiem – no 1811. līdz 2006. gadam. To skaits pārsniedz 480, no kuriem 296 disertācijas aizstāvētas kopš 1991. gada. Populārākie temati – etniskie un mazākumtautību jautājumi. Apmēram 8 procenti no doktorandiem ir AABS biedri.

Rakstiem seko vērtējumi par jaunām grāmatām, to vidū: Andrej Angrick & Peter Klein. *Die "Endlösung" in Riga: Ausbeutung und Vernichtung 1941–1944*; Suzanne Stiver Lie, Lynda Malik, Ilvi Jõe-Cannon & Rutt Hinrikus. *Carrying Linda's Stones: An Anthology of Estonian Women's Life Stories*; Rebecca Kay. *Men in Contemporary Russia: The Fallen Heroes of Post-Soviet Change?* Joachims Tauber. *„Kollaboration" in Nordosteuropa: Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert*; Aili Aarelaid-Tart. *Cultural Trauma and Life Stories*.

Gundars Ķeniņš Kings

Pacific Lutheran University

PAR LASĪTĀM UN PĀRLASĪTĀM GRĀMATĀM

Izgājušo gadu mūsu Čikagas literatūras grupā lasījām un pārrunājām Brigaderes *Dievs, daba, darbs* (1926). Nu labi, no sākuma jau vai visi teicām, jā, jā, mēs jau to esam jaunības gados lasījuši, zinām jau to gabalu. Tomēr, nemam un pārļasām. Tad sāka rasties dažnedažādas piebildes, komentāri. Apmēram tā: tā grāmata jau nav vairs tā, kuru mēs lasījām jaunībā, gan brīvprātīgi, sava prieka pēc, gan skolā spaidu kārtā. Tā grāmata, tā liekās, ir pārvērtusies. Pārļasot, grāmata deva daudz spēcīgākas izjūtas, likās, mēs labāk izpratām Anneles dzīvi, arī kā viņas tēls ir iespaidojis mūsu dzīvi. Šķīta, agrāk esam lasījuši vairāk, lai sekotu notikumiem, ne tik daudz, lai sekotu tam, kā pasaule iespaido Anneles dzīvi un viņas atbilstošās izjūtas.

Laimīgā kārtā biju redzējis avīzes *Chicago Tribune* grāmatu nodaļas redaktora ieteikumu lasīt Svena Birkerta jaunāko grāmatu *Reading Life: Books for the Ages*.^{*} Grāmatā ir ievads, galvenokārt par grāmatu pārļasīšanu, un tad seko vienpadsmit nodaļas par vienpadsmit svarīgām grāmatām autora dzīvē. Autors stāsta, kā šīs grāmatas ir viņu ietekmējušas, gan pirmo reizi lasot, gan vēlākos gados pārļasot vēl un vēl. Pārļasot grāmatu, saka Birkerts, rodas pārsteigums, tad atziņa, ka nevar būt atkārtota iekāpšana tajā pašā drukas upē, ka literatūra nav statiska, nemainīga padarīšana, tā nav statiska, tāpat kā lasītājs nav noteikta un nemainīga būtne. Tāpat tālāk: *Lai gan vārdi var būt ieslēgti savās vietās, nostiprināti, to vērtības ir atsietas, un tikai lasītāja atsaucība, spēlējot tiem pāri kā vējš, nosaka, ko kāds darbs nozīmēs, kādā veidā un kādā mērā. Lasīšana, prāta darbība ar zīmēm un nozīmēm, ir visdinamiskākā, mainīgākā un, iespējams, pārveidotākā darbība, kādu vien varam iedomāties. Izlasīt kādu darbu un būt spēcīgi iespaidotam no tā – tad to atkal satikt pēc gadiem, — tas var būt pamatus graužošs notikums* (15). Vai atkal: *Mēs zinām, ka nav atgriešanās – nekad – pie neaizmirstas grāmatas, un mūsu ciemošanās, pieņemot, ka vēl atceramies pirmo sastapšanos, ir viens no drošākajiem veidiem noteikt, kā mēs paši esam mainījušies gadu gaitā* (68).

Nu tā, ar tiem ikdienas vidusmēra 500 vārdiem gluži nepietiek, lai lasītu Birkerta grāmatu. Jāsaka, viņa valoda, teikumi, paragrāfi, nelasās tik ātri un viegli. Ir apstāšanās, pārdomāšana. Vienu otru reizi ir jālasa tā pamatīgāk, lai teikto izprastu. Pats Birkerts

savā darbā sūdzas, ka viņam ir grūti gājis ar Henrija Džeimsa (Henry James) grāmatas *The Ambassadors* (Vēstneši) lasīt iesākšanu un lasīt turpināšanu. Nu, man tik tā vien liekas, ka arī viņa paša darbā valoda ir tāpat uz Henrija Džeimsa pusi – kad ir tikts galā, tad ir tāda kā panākuma sajūta. Pats jau gan esmu tikai vienu Džeimsa gabalu lasījis – *The Golden Bowl* (Zelta bļoda). Arī man bija vairāki iesākumi un tad ilgi laika sprīži līdz lasījuma atsākšanai, tomēr domāju, ka mana „noraustīšanās” ļoti iespējams bija citādu iemeslu dēļ.

Žēl, ka Svenam Birkertam (autora vārds gan tiek rakstīts bez „s” galā, nav tā kā Paulam Toutongi ar visu „s” priekšvārda galā) nav kāda grāmata latviešu valodā (vismaz, es nevienu nezinu), taču valodu zina un literatūru it labi pārzin. Tāpat, latviešu vārdus arī lieto vienā otrā vietā. Tā prātā nāk maza epizode no viņa agrākā darba *My Sky Blue Trades: Growing Up Counter in a Contrary Time*.^{**} Šī grāmata lasās raitāk nekā iepriekš minētā. Sestajā nodaļā Birkerts apraksta tikšanos un sarunas ar Jozefu Brodski (Joseph Brodsky) kādā grāmatveikalā. Runājot par Latviju un latviešu dzeju, Brodskis izsakās, ka tā lieta esot *in dibens* (jā, jā, viņš tik tiešām saka to latviski!). Birkerts gan turas pretim, aizstāv latviešu lietu, ir argumenti, uzprasa Brodskim, vai viņš vispār zina arī kādus latviešu dzejniekus. Brodskis atbild, ka tādu latviešu dzejnieku nemaz nav. Birkerts nu dod pretī ar Raini. Brodskis tad tā (man liekas, tā kā šaubīdamies, ne pārāk pārliecinoši) novelk: *jāāā, Rainis...* (223).

Tādas nu tās lietas ar grāmatu atkal vai pārļasīšanu.

Ivars Antēns

Ivars Antēns, ilggadējs darbinieks ASV Vides aizsardzības aģentūras starptautisko attiecību birojā, ir aktīvs Čikagas Latviešu literārā pulciņa dalībnieks.

^{*} Sven Birkerts. *Reading Life: Books for the Ages*. Saint Paul, Minnesota: Graywolf Press, 2007. 256 lpp.

^{**} Sven Birkerts. *My Sky Blue Trades: Growing Up Counter in a Contrary Time*. New York, 2002. 280 lpp.; skat. arī Jura Silenieka apskatu „Mana zilās debess iztirgošana” *JG233(2003):65–68*.

Rolfs Ekmanis, galvenais redaktors
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Ingrīda Bulmane, galvenā redaktora
vietniece un *Jaunās Gaitas*
saimniecības vadītāja
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG mājas lapa:
<http://zagarins.net/JG>

Redaktori:
Voldemārs Avens
Anita Liepiņa
Juris Šilenieks
Juris Šlesers
Biruta Sūrmane
Ilze Valdmāne
Lilita Zaļkalne
Juris Žagariņš

Techniskie darbinieki: Laila un Pāvils Cakuli, Zina
un Jānis Dindzāni, Līga Gaide, Uldis Matīss,
Juris Zommers

Korektore: Indra Gubiņa

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai inīcijām
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses
brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu
uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt JG saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI
Nr. 100 - 150 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 151 - 175 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanadā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no JG saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanadā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -
1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko JG numuru. Sarakstu
un cenas var pieprasīt no JG saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ
E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ
Latviešu biedrība Rietumaustrālijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANADĀ
DV grāmatnīca
Kanasas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ
A/S „Sampo banka”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (JG žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls12,-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelve 7-217791

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

LETTERS AND CULTURE. Baiba Bičole presents five new poems of her own and introduces us to the poetry of her son Arvils Rumpēters, who, eight years ago, died much too young. He wrote what she calls „Arvilisms” (his title is “Glimmers”): short ruminations/observations joyfully indulging in the unique power and beauty of the Latvian language. In two prose compositions, Laima Kalniņa meditates on the spiritual cost of war and exile. She recounts the last time she ever laughed (the full horror of war had not yet overwhelmed her at her country home in Kurzeme or Courland). Then she tells of being tempted, in the spring of 1945, to return home „for just a brief visit”, to cross the so-called Green Line marking the not yet hardened border between Soviet-occupied and American-occupied Germany. Irēne Avena reviews the proceedings of a two-day conference in Rīga in October 2006 on the impact of the work of poet Vizma Belševica (1931-2005) on Latvian literature and Latvian history. As a stubborn dissident to Soviet rule, Belševica dared the Latvian people to see themselves for what they were becoming, to reject their own impotence, self-betrayal, and cowardice and to sense the existence of a parallel universe where they could hope to be more fully human again; like a „golden compass”, she gave voice to the conscience of her nation. Lidija Dombrovska tells a story of three anonymous cryptic messages received over the course of some years from a fan of hers in Latvia. And on the lighter side of the art of the written word is Uldis Siliņš’ parody of a scene from Rainis’ epic verse drama *Zelta zirgs* (*The Golden Steed*).

MUSIC. Mezzosoprano Elīna Garanča recently received rave reviews for her debut performance in *The Barber of Seville* at the Metropolitan Opera in New York, and for her October 2007 performance in the title role of Bizet’s *Carmen* she here receives a no less enthusiastic review in Helēna Gintere’s article about Andrejs Žagars’ production of that opera in Rīga. Avant-garde composer Gundaris Pone (1932-1994) is not forgotten, asserts Biruta Sūrmane, and as proof she reviews a jubilee publication about his life work put out by *Mūzikas Saule* magazine.

ART. Featured in this issue are color reproductions of paintings (acrylics on cloth) by Haralds Norītis, well known to regular JG readers, and by Laura Čiruls, introduced in an article by Anete Ivsiņa. Two enigmatic (albeit wonderfully realistic) drawings by

Edgars Jēriņš (charcoal on paper) are also featured. Art editor Voldemārs Avens writes about a cross-generational exhibit of painting, sculpture and photography in Philadelphia sponsored by the Association of American Latvian Artists (ALMA), and Gundega Cēbere relates her impressions of an exhibit of Laris Strunke’s art at the Royal Art Academy in Stockholm, Sweden. Cover art is by Ilmārs Rumpēters.

HISTORY. Franks Gordons illuminates his discussion of the *Yearbook* (2006) of the Latvian Occupation Museum (LOM) with insight from his own personal experiences shortly before World War II and under Soviet rule in Latvia. The seventh installment of Rolfs Ekmanis’ meticulously documented history of international Latvian-language radio broadcasting during the Cold War, brings us to the years 1965-1972, when *Free Latvian Voice* (BLB) operated under the auspices of the Russian exile organization *Narodno Trudovoi Soyuz* (NTS) in Frankfurt, Germany. And the sixth installment of Dr. Alfreds Tauriņš’ diary relates his day-to-day struggles, frustrations and triumphs as head of the Latvian committee at the Hochfeld refugee camp in Augsburg, Germany, in October and November of 1945.

OPINION / CURRENT EVENTS. Valters Nollendorfs, founding editor of *Jaunā Gaita* and currently Assistant Director of Development Affairs at the LOM tells of plans to expand the museum. Tija Kārkle sets forth „Road Signs Toward a Latvian Soul and a Latvian Way of Life.” In Kiberkambaris, denizens of the long-lived Latvian-language list-serve „Sveiks” discuss whether or not Latvia’s politicians were playing an April fools joke on the public in their most recent incoherent attempts to grapple with the issue of citizenship rights. Aina Sikсна in the Letters section writes of a visit to an orphanage in Pskov, Russia. She is delighted to find that it is situated on a street named for Latvian poet Jānis Rainis. The Marginalia section presents a wide-ranging selection of news shorts concerning Latvian culture all over the world (and not only!). Books reviewed include *Experiencing Totalitarianism*, ed. Andrejs Plakans; the latest from Laima Muktupāvela; Ieva Zole’s collected conversations with theater director Māra Čimele; an autobiography by moviemaker Jānis Streičs; Sven Birkerts’ *Reading Life: Books for the Ages*; and the latest issue of the *Journal of Baltic Studies*.

J.Ž.